

NACIONALNI KATEHETSKI URED
HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE

Nikola
Milanović

Brak i obitelj u Božjem naumu

Građa za
Vjeronaučnu olimpijadu
šk. god. 2015./2016.

Poštovane vjeroučiteljice i vjeroučitelji,
drage vjeroučenice i vjeroučenici,

pred vama se nalazi građa za natjecanje iz vjeronauka u školskoj godini 2015./2016., na temu *Brak i obitelj u Božjem naumu*. Ove godine je za vas građu pripremio Nikola Milanović, vjeroučitelj iz Splita. Građa se odnosi na osnovnu i srednju školu.

Osnovna škola: Poglavlja 1. – 10.

Srednja škola: Cijela skripta.

Želeći vam puno uspjeha u pripremi i nadolazećim natjecanjima srdačno vas pozdravljamo.

Članovi državnoga povjerenstva

NACIONALNI KATEHETSKI URED
HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE

Brak i obitelj u Božjem naumu

Građa za Vjeronaučnu olimpijadu šk. god. 2015./2016.

Priredio:
Nikola Milanović

Zagreb, 2015.

Kazalo

Uvod	7
1. Kontekst i izazovi suvremene obitelji	9
1.1. Usamljenost i siromaštvo – problemi koji pogađaju obitelj	9
1.2. Uzdrmani temelji.	10
1.3. Gaženje dostojanstva žene i zlostavljanje djece	10
2. Obitelj – temeljna ljudska vrjednota.....	12
2.1. Pojam braka i obitelji	12
2.2. Brak je temeljna vrjednota.	13
2.3. Važni dokumenti govore o obitelji.....	14
3. Bog stvara brak i obitelj.	16
3.1. Jahvistički izvještaj o stvaranju (Post 2, 4b–25)	16
3.2. Božji nacrt o stvaranju čovjeka	18
3.3. Dvostruki Božji blagoslov	19
4. Obitelj u poganstvu.	21
4.1. Primitivna društva i brak.	21
4.2. Brak u drevnim civilizacijama.	22
4.3. Brak u drevnoj kineskoj civilizaciji.....	23
4.4. Grčka i Rim	24
4.5. Brak u islamu.....	24
4.6. Različiti oblici životnog zajedništva u današnjem zapadnom društvu	25
5. Starozavjetna obitelj	27
5.1. Starozavjetno obiteljsko okružje.....	27
5.2. Važnost bračne ljubavi u ‘Starom zavjetu’	29
5.3. Brak u ‘Starom zavjetu’ uživa poseban ugled	30
5.4. Obitelj – mjesto vjerskog očitovanja.....	32
6. Neke starozavjetne obitelji	34
6.1. Izakova obitelj	34
6.2. Samuelova i Davidova obitelj.....	37
6.2.1. Samuel i Eli	37
6.2.2. David	38
7. Brak i obitelj u Novom zavjetu	40
7.1. Novi zavjet i obiteljski život	40
7.2. Isus o braku i obitelji.	42
7.3. Evanđelisti o braku i obitelji	44
7.3.1. Matej i Luka	44
7.3.2. Ivanov govor o obitelji	46

7.4.	Brak i obitelj u spisima sv. Pavla	47
7.4.1.	Pavlov govor o razvodu	49
7.4.2.	Preljub i rodoskvrnuće (incest) u Pavlovim tekstovima	50
8.	Brak je sakrament	51
8.1.	Stari zavjet – drugačija slika	51
8.2.	Novi zavjet: brak je sakrament	52
9.	Sveta obitelj – uzor kršćanskoj obitelji	55
10.	Crkveno lice obitelji	57
10.1.	Crkva i obitelj upućene su jedna na drugu	57
10.2.	Sakrament ženidbe – temelj obitelji	59
10.3.	Obitelj i crkvene službe	60
10.4.	Proročko dostojanstvo i poslanje obitelji	60
10.5.	Svećeničko dostojanstvo i poslanje obitelji	63
10.6.	Kraljevsko dostojanstvo i poslanje obitelji	64
11.	Sklapanje kršćanske ženidbe	66
11.1.	Pojam i bitna svojstva kršćanske ženidbe	66
11.2.	Dostojanstvo braka i obitelji	67
11.3.	Tko je nesposoban izraziti ženidbenu privolu	67
11.4.	Ženidbene zaprjeko za valjano sklapanje ženidbe	68
11.5.	Priprava za sklapanje ženidbe	69
11.6.	Slavljenje sakramenta ženidbe	71
11.7.	Mješovite ženidbe i ženidbe katolika s nekrštenim osobama	72
11.8.	Učinci ženidbe	73
11.9.	Prekid zajedničkog života (rastava) supružnika uz trajanje bračne veze	75
11.10.	Obred slavljenja ženidbe	76
	Red slavljenja ženidbe u misi	77
12.	Crkveni dokumenti o braku i obitelji	79
12.1.	Pastoralna konstitucija Drugoga vatikanskog sabora »Gaudium et spes«	79
12.2.	Dogmatska konstitucija o Crkvi Drugoga vatikanskog sabora »Lumen gentium«	81
12.3.	Enciklika pape Pavla VI. »Humanae vitae«	81
12.4.	Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu »Familiaris consortio« (»Obiteljska zajednica«)	82
12.4.1.	Svjetla i sjene današnje obitelji	83
12.4.2.	Božji naum o braku i obitelji	84
12.4.3.	Zadaće kršćanske obitelji	84
12.4.4.	Obiteljski pastoral	85
12.5.	Hrvatska biskupska konferencija: »Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj«	86
	Zaključak	89
	Kazalo važnih pojmova	91
	Bibliografija	94
	Biografija	97

Uvod

Draga braćo i sestre! Vrlo sam rado prihvatio poziv što su mi ga uputili hrvatski biskupi da posjetim ovu zemlju prigodom prvoga Nacionalnog susreta hrvatskih katoličkih obitelji. Želim izraziti koliko visoko cijenim tu osjetljivost i zauzetost za obitelj, ne samo zbog toga što se ta temeljna ljudska stvarnost danas, u vašoj zemlji kao i drugdje, mora suočiti s teškoćama i prijetnjama, pa stoga ima i posebnu potrebu da se evangelizira i podrži, nego i stoga što su kršćanske obitelji temelj za odgoj u vjeri, za izgradnju Crkve kao zajedništva i za njezinu misionarsku nazočnost u najrazličitijim životnim situacijama... Svakomu je dobro poznato da je kršćanska obitelj poseban znak Kristove nazočnosti i ljubavi i da je ona pozvana dati sebi svojstven i nenadomjestiv doprinos evangelizaciji... Dragi roditelji, trajno se obvezite učiti svoju djecu moliti i molite s njima; približite ih sakramentima, osobito euharistiji, jer ove godine slavite 600 godina ludbreškoga euharistijskog čuda; uvedite ih u život Crkve; u intimi doma nemojte se bojati čitati Sveto pismo, obasjavajući tako obiteljski život svjetlom vjere i hvaleći Boga kao Oca...¹

Promišljajući o riječima pape emeritusa Benedikta XVI. koje je izrekao prigodom posjeta našoj domovini u lipnju 2011. godine, čini nam se prijeko potrebnim upitati što se danas događa s obitelji. Kako vidimo, papa nam poručuje da je kršćanska obitelj poseban znak Kristove nazočnosti i ljubavi te je pozvana, usprkos brojnim problemima i prijetnjama s kojima se suočava, dati nenadomjestiv prinos evangelizaciji. Obitelj je temeljna stanica svakog društva, a mi bismo s pravom mogli kazati da je ona kućna Crkva² i kamen temeljac velike, opće Crkve. Crkva slavljenjem sakramenata posvećuje i učvršćuje obitelj, a obitelj, kao zajednica po kojoj Crkva vrši Kristovo spasiteljsko poslanje, obogaćuje Crkvu.³

¹ Iz propovijedi pape Benedikta XVI. na zagrebačkom Hipodromu 5. lipnja 2011. godine, na: http://papa.glas-koncila.hr/images/stories/govori/hipodrom_homilija_pape_benedikta_xvi.pdf, 5. 6. 2011.

² Usp. *Dogmatska konstitucija o Crkvi »Lumen gentium«* (21. studenoga 1964.), u: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 2002., br. 11 (dalje *LG*).

³ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 2002., br. 21 (dalje *Direktorij*)

Papa Benedikt XVI.
predvodi svečano
euharistijsko slavlje na
zagrebačkom hipodromu
5. lipnja 2011. godine

Brojne današnje kršćanske obitelji s radošću i vjerom odgovaraju Gospodinu na njegov poziv, prihvaćajući tako svoje obiteljsko poslanje. Čine to usprkos brojnim nedaćama i problemima s kojima se na obiteljskom putu suočavaju. Ponekad ih prati nerazumijevanje, a ponekad ni trpljenja ne nedostaje, no one hrabro vrše svoju zadaću. Stoga takvim obiteljima pripada posebno priznanje i zahvalnost cijele Crkve, poručili su biskupi na Trećoj izvanrednoj općoj biskupskoj sinodi. Unatoč mnogim znakovima krize želja za obitelji ostaje živa. To se vidi i među mladim naraštajima, što onda i samoj Crkvi daje snagu i poticaj da bez prestanka naglašava važnost kućne Crkve, toga nezaobilaznog subjekta evangelizacije.

Duboko smo svjesni da se posljednjih godina događaju promjene na području braka i obitelji. Brojni su pokušaji redefiniranja i jedne i druge spomenute stvarnosti, iza čega se krije velika opasnost, koje mnogi ljudi nisu niti svjesni. Stoga ćemo, na temelju svetopisamskih tekstova i naučavanja Katoličke Crkve, razmišljati o tome što je Bog na samom početku naumio s brakom i obitelji, odnosno kakvima ih je on zamislio. U tom ćemo smislu, promišljajući o izvješću *Relatio synodi* Treće izvanredne opće biskupske sinode *Pastoralni izazovi vezani uz obitelj u kontekstu evangelizacije*, najprije vidjeti koji se sve izazovi postavljaju pred današnju obitelj, potom ćemo, prateći dva biblijska izvješća o stvaranju, pogledati što se dogodilo na samom početku, kad je Bog stvorio muškarca i ženu. Kratko ćemo opisati obiteljsku situaciju u poganskom svijetu te pogledati kako su izgledali brak i obitelj u *Starom* i *Novom zavjetu*. Nakon toga pokazat ćemo u kakvu su odnosu Crkva i obitelj, temeljitije se pozabaviti samom ženidbom te se na kraju osvrnuti na neke značajnije crkvene dokumente koji obrađuju obiteljsku problematiku.

1

Kontekst i izazovi suvremene obitelji

Na samom početku, u svjetlu izvješća *Relatio synodi* Treće izvanredne opće biskupske sinode *Pastoralni izazovi vezani uz obitelj u kontekstu evangelizacije*, koja je od 5. do 19. listopada 2014. održana u Vatikanu, pogledajmo koji sve izazovi stoje pred današnjom obitelji. U spomenutom izvješću čitamo: »Vjerni Kristovu učenju promatramo stvarnost obitelji u svoj njezinoj složenosti, s njezinim svjetlima i njezinim sjenama. Pred očima su nam roditelji, bake i djedovi, braća i sestre, bliža i daljnja rodbina i povezanost dviju obitelji koju uspostavlja svaka ženidba...«⁴

1.1. Usamljenost i siromaštvo – problemi koji pogodaju obitelj

Premda izvješće polazi od pozitivnih dostignuća u suvremenom poimanju obitelji, kao što su veća sloboda izražavanja, i barem u nekim krajevima, priznavanje većih prava ženama i djeci, odmah upozorava i na opasnosti poput pretjerana individualizma, koji izobličuje obiteljske veze i u konačnici promatra svakog člana obitelji kao svojevrsan otok. Pretjerani individualizam gleda pojedinca kao osobu koja izgrađuje samu sebe, i to prema osobnim željama. Štoviše, te se želje ponekad shvaća kao nešto apsolutno, čime se gube objektivni kriteriji. Spominje se još i kriza vjere, koja je pogodila mnoge katolike i koja je čest uzrok problema u braku i obitelji.

Izdvajajući neke specifične poteškoće obiteljskoga života, izvješće na prvom mjestu spominje samoću, kao plod odsutnosti Boga u ljudskom životu. Sljedeće je rastuće siromaštvo i nezaposlenost, što mnogima predstavlja pravu noćnu moru, ekonomska kriza, sa svime što sa sobom donosi, te posebno njome uzrokovani nemir i nesigurnost mladih ljudi. Nepostojana društveno-ekonomska situacija uzrokuje mnogobrojne nevolje, koje cijele obitelji mogu dovesti u rasulo. Kad se zna da ekonomska kriza rađa »dužničko ropstvo«, ovrhe i deložacije, gubitak izvora prihoda i pad životnog standarda, nije čudno da se obitelji osjećaju napuštenima čak i od institucija koje bi se prvotno trebale brinuti o njima. »Negativne posljedice nabrojanog su očite: od demografske krize do poteškoća u odgoju i obrazovanju, od napora u prihvaćanju novoga života do doživljavanja prisutnosti starijih osoba kao tereta, pa sve do napetosti u odnosima koje katkad vode čak do nasilja. Zadaća je države stvoriti zakonske i radne

⁴ BISKUPSKA SINODA, *Relatio synodi* Treće izvanredne opće biskupske sinode *Pastoralni izazovi vezani uz obitelj u kontekstu evangelizacije*, Vatikan, 2014., br. 5 (dalje *Relatio synodi*).

uvjete koji će mladima zajamčiti budućnost i pomoći im ostvariti njihov plan zasnivanja obitelji«⁵, piše dalje u izvješću. Spomenute poteškoće nerijetko odbijaju mnoge mlade ljude od sklapanja ženidbe, jer, pokušavajući proniknuti u blisku budućnost, ne uspijevaju vidjeti svijetlu perspektivu za život u braku.

1.2. Uzdrmani temelji

U nekim sredinama obitelj se nalazi pred posebnim izazovima. I danas nisu rijetka društva u kojima još uvijek postoji poligamija, u kojima se zadržao običaj »braka u etapama« ili u kojima roditelji dogovaraju ženidbu svojoj djeci. Posebnu pažnju i osvrt traže brakovi između katolika i pripadnika drugih religija. Takvi brakovi mogu biti izvorište problema oko krštenja ili odgajanja djece, mogu prouzročiti relativizaciju kršćanskih vrednota i izazvati ravnodušnost spram nadnaravnih stvarnosti, ali, pozitivno gledano, mogu biti i rasadište razumijevanja, uzajamnog poštivanja te jačanja ekumenskog duha ili međureligijskog dijaloga. U nekim je sredinama, treba i to spomenuti, uzela maha praksa zajedničkog života bez ikakva oblika institucijske veze. Državno zakonodavstvo često prati i podržava takve pojave pa, nažalost, zakonima i propisima ugrožava instituciju braka, a time i obitelji. Kad se svemu tomu pridoda snažna sekularizacija društva, koja se ponekad promeće u sekularizam, koji želi iz svih oblasti javnog života istisnuti Boga te tako odmaknuti čovjeka od Božjih zakona, jasno je da su nekadašnji čvrsti temelji obitelji poprilično uzdrmani.

1.3. Gaženje dostojanstva žene i zlostavljanje djece

Danas se jedan dio djece rađa izvan braka, a ima i mnogo onih koji žive samo s jednim roditeljem. Broj rastava raste, nerijetko zbog loše ekonomske situacije u obitelji, ali i zbog različitih drugih razloga. U takvim situacijama najviše stradavaju

Treća izvanredna opća
biskupska sinoda
*Pastoralni izazovi vezani
uz obitelj u kontekstu
evangelizacije*

⁵ Usp. isto, br. 6.

djeca, koja bez ikakve vlastite krivnje ostaju bez jednog od roditelja. Česte prepirke rastavljenih roditelja oko djece samo dodatno otežavaju ionako tešku situaciju. Očevi su često odsutni, pa ne preuzimaju svoju važnu ulogu u obiteljskom životu, dok su, s druge strane, žene u mnogim dijelovima svijeta još uvijek diskriminirane. Gazi se po njihovu dostojanstvu, a vrhunac ženina izričaja, njezino majčinstvo, ponižava se i kažnjava, umjesto da se predstavlja kao najveća vrijednost. Sve je raširenije i nasilje prema ženama, koje se, uz ono fizičko, najprije manifestira širenjem pornografije i komercijalizacijom ženskog tijela, što uključuje i prostituciju. Tomu ponajviše pridonosi zloraba interneta. Nije stoga čudno da pojedinci više vole ostati na prvim stupnjevima emocionalnoga i spolnog života. I parovi se u takvu okružju muče u iznalaženju načina da kvalitetno sazrijevaju i rastu, pa se opet zatvara krug, u kojem kriza bračnih parova destabilizira obitelj, što dovodi do rastave i može izazvati teške posljedice za odrasle, djecu i društvo.

Papa Franjo na Trećoj izvanrednoj općoj biskupskoj sinodi

Uz navedeno su usko povezani demografski pad i protunatalistički mentalitet, koji ga prati i koji je već doveo u situaciju u kojoj izmjena naraštaja više nije zajamčena. Demografski pad također prijete ekonomskim osiromašenjem i gubljenjem nade u budućnost. U kontekstu govora o nedaćama koje pogađaju današnju obitelj svakako trebamo spomenuti i najveće zlo koje se događa, a to je seksualno zlostavljanje djece. Djeca su pogođena i drugim teškim nevoljama, koje su izazvane nepovoljnim društvenim okolnostima (ratovi, terorizam, organizirani kriminal, glad i siromaštvo itd.), koje, opet, izrazito nepovoljno djeluju na cijele obitelji. Stoga je u porastu fenomen tzv. djece s ulice. A kad svemu pribrojimo još i sve češće migracije, kao još jedan znak našega vremena, lako ćemo zaključiti da je obitelj danas uistinu suočena s mnogim izazovima.

Imajući u vidu sve navedeno, *Relatio synodi* u br. 9. donosi: »U vezi s opisanom slikom društva u mnogim se dijelovima svijeta susreće kod pojedinaca veća potreba da posvećuju brigu vlastitoj osobnosti, da upoznaju svoju nutrinu, da žive u većem skladu s vlastitim emocijama i osjećajima, te da traže kvalitetne čuvstvene odnose; ta pravedna težnja može pobuditi kod osobe želju da se zauzme oko izgrađivanja odnosa kreativnog darivanja i uzajamnosti, koje resi snažan osjećaj odgovornosti i zajedništva nalik onom kojeg susrećemo u obitelji. Individualistička opasnost i opasnost egoizma su veoma istaknute... Potpuna predanost koju iziskuje kršćanski brak može biti snažan protulijek napasti egoističnog individualizma.«⁶

⁶ Usp. isto, br. 9.

2

Obitelj – temeljna ljudska vrijednota

Prigodom prvoga Nacionalnog susreta hrvatskih katoličkih obitelji papa Benedikt XVI. pozvao nas je da se zauzmemo za obitelj. U međuvremenu je u Vatikanu, u listopadu 2014., održana izvanredna biskupska sinoda o obitelji, a u travnju 2015. na Trsatu, u Rijeci, Drugi nacionalni susret hrvatskih katoličkih obitelji, na temu *Obitelj, nositeljica života – nada i budućnost Hrvatske*. U jesen 2015. godine održan je VIII. svjetski susret obitelji u Philadelphiji te XIV. redovita opća biskupska sinoda, na temu *Poziv i poslanje obitelji u Crkvi i suvremenom svijetu*, također u Vatikanu. U središtu svih navedenih zbivanja uvijek je obitelj. Očito je da Crkva osjeća snažnu potrebu progovoriti o njoj.

2.1. Pojam braka i obitelji

Ponekad se terminom *brak* označavaju i brak i obitelj. No to nisu istoznačnice, jer se pojmovi braka i obitelji sadržajno razlikuju. Doduše, mogli bismo kazati da se radi o istoj stvarnosti, koja započinje brakom, a pretače se u obitelj. Naime, brak se odnosi na muža i ženu, njihovu ljubav i međusobnu vjernost te na njihov trajan i nerazrješiv ženidbeni vez. S druge strane, obitelj pretpostavlja brak između muža i žene, ali ga promatra u širem kontekstu, jer uključuje i potomstvo. U obitelj, u širem smislu, mogu se ubrojiti i svi drugi članovi koji su u bližem ili daljem srodstvu a žive zajedno pod istim krovom. Vidimo da su brak i obitelj međusobno najuže povezani i jedno na drugo upućeni, ali nisu isto. Brak bez djece još nije obitelj u potpunu smislu te riječi, jer ona nastaje dolaskom prvog djeteta, bilo začecem, bilo posvojenjem. Kad brak jednom preraste u obitelj, uspostavljeni obiteljski odnosi ostaju sve do kraja zemaljskog života njezinih članova. Obiteljski odnosi ne prestaju kada neki članovi obitelji (djeca) sklope ženidbu i zasnuju brak kojim će nastajati nove obitelji. Iz navedenoga jasno slijedi da je bilo i ima brakova koji nikada nisu prerasli u obitelj u potpunu smislu tog pojma, jer supružnici nisu mogli ili nisu htjeli imati djecu (dijete) niti su ih usvojili.⁷

Obitelj je osnovna društvena zajednica, koja se sastoji od roditelja (supružnika) i djece (potomstva). U njoj se sjedinjuju biološko-reproduktivne, odgojne i ekonomske funkcije. Obitelj može biti jezgrena ili nuklearna, kad je sačinjavaju roditelji i

⁷ Usp. Josip BALOBAN, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, »Glas Koncila«, Zagreb, 2006., str. 185.

djeca, a može biti i proširena, ukoliko je uz roditelje i djecu čine i drugi ukućani, primjerice, djed, baka... Obitelj mogu tvoriti i članovi koji nisu u krvnom srodstvu, kao u slučaju posvajanja djece. Brak je, s druge strane, životna zajednica žene i muškarca označena trajnim ženidbenim vezom.⁸

2.2. Brak je temeljna vrijednota

Svjedoci smo da se danas neke vrjednote napuštaju ili ostavljaju po strani, dok se druge, »nove«, otkrivaju i prihvaćaju. U prvu skupinu mogli bismo, primjerice, ubrojiti vjernost zanimanju koje je čovjek u mladosti izabrao ili navezanost na zavičaj u kojem se rodio i odrastao, a u drugu brigu za okoliš i ljudska prava, solidarnost i sl.⁹

Brak i obitelj svakako spadaju u temeljne ljudske vrjednote, iako to neke skupine, kako u povijesti, tako i danas, pokušavaju nijekati. Obitelj je temelj društva, ali i izvorište pojedinca. Određuju je općeljudske i kršćanske odrednice, koje su podložne svojevrsnu razvoju. Taj razvoj ne dopušta nam da zatvorimo oči pred pojavama koje su posebno bile izražene u posljednjim desetljećima 20. stoljeća, a od kojih mnoge traju i danas. U spomenutom razdoblju u Europi je opalo zanimanje za sklapanje braka i zasnivanje obitelji, a pojavile su se izvanbračne životne zajednice, kao i rađanje djece izvan braka. Dodamo li tomu povećan broj razvoda, kao i stalne pokušaje rastakanja braka i obitelji, život u obiteljima s jednim roditeljem te, u novijem vremenu, u nekim zemljama ozakonjene istospolne »brakove«, lako ćemo zaključiti da je na bračnom i obiteljskom području došlo do vidnih promjena. One se prije svega očituju u pomaknutoj perspektivi iz koje se pokušava promatrati brak, a koja je uvjetovana činjenicom da je sustav vrjednota modernog društva postao snažno određen individualističkim i narcisoidnim mentalitetom.

Sve navedene pojave prisutne su, doduše, u manjoj mjeri, i u Hrvatskoj. Tako, primjerice, i kod nas dolazi do opadanja zanimanja za sklapanje braka, kao i do odgode zasnivanja obitelji. Stoga smo svjedoci sve većeg broja neoženjenih mladića i neudanih djevojaka u našim gradovima i u našim selima.

Čini nam se važnim u ovom uvodnom dijelu još napomenuti da je hrvatskim građanima (kao i građanima u ostatku Europe) od svih vrjednota obitelj na prvom i najvažnijem mjestu. Tako 98,8 % naših građana izjavljuje da im je obitelj vrlo važna ili važna, a to je podatak koji nas svakako ohrabruje.¹⁰ Iznenađujuće je da je u ostatku Europe veći postotak onih koji obitelj smatraju vrlo važnom nego u Hrvatskoj.

⁸ I našim ustavom brak je definiran kao životna zajednica žene i muškarca. Usp. *Ustav Republike Hrvatske*, čl. 62.

⁹ Usp. J. BALOBAN, *Crkvenost i obitelj...*, str. 181.

¹⁰ Prema *Europskom istraživanju vrjednota (EVS)*, iz 2008. godine, »76,4 % Hrvata drži obitelj veoma važnom u svome životu, a 22,4 % važnom (ukupno 98,8 %)... U svezi s vrjednotom obitelji kod hrvatskih ispitanika događa se nešto neočekivano u odnosu na sve ostale Europljane. Sa svojih 76,4 % građana koji u Hrvatskoj obitelj smatraju veoma važnom, Hrvatska zaostaje za starim članicama EU-a, kod kojih to smatra 83,9 %, za novim članicama (82,2 %), zemljama kandidatkinjama (89,9 %) te ostalim europskim zemljama koje još nisu kandidatkinje (85,5 %). To znači da se u Hrvatskoj najviše osoba izjasnilo za odgovor *važno*, i to 22,4 %...« Usp. Josip BALOBAN, *Vrednote u hrvatskoj i europskoj perspektivi. Pastoralno-teološki vid*, u: *Bogoslovska smotra*, 82 (2012.) 4, str. 958. i 960.

Iz provedenih istraživanja proizlazi da je za hrvatske građane obitelj prvotna vrijednota. Naravno, ona nije jedina vrijednota koja je važna hrvatskim građanima, uz nju su još i prijateljstvo, posao, materijalni status, stan itd., no u svakom slučaju je najvažnija. S druge strane, nipošto nije prihvatljivo da su brak i obitelj prevladani sociološki konstrukti osuđeni na odumiranje, kako to ponekad možemo čuti od onih koji napadaju obitelj. Takvi ih nastoje obezvrijediti, zamjenjujući ih različitim alternativnim oblicima života. Obitelj i obiteljski život očito je nešto prema čemu se iskreno teži i što se podržava. Čak se događa svojevrstan paradoks da pojačani napadi na obitelj dovode do toga da današnji hrvatski građanin, u svojoj spoznajnoj i iskustvenoj dimenziji, više teži za stabilnim i čvrstim obiteljskim vezama. Iako je ta tvrdnja na prvi pogled proturječna, ona itekako ima uporište u stvarnosti, jer najveću sigurnost, prihvaćanje, toleranciju, dobrotu i ljubav čovjek trajno može iskusiti upravo u obitelji.

2.3. Važni dokumenti govore o obitelji

Mnogi važni dokumenti govore o obitelji, često naglašavajući da je ona prirodna i temeljna jedinica društva. Navest ćemo citate iz nekoliko ključnih međunarodnih dokumenata. *Opća deklaracija o pravima čovjeka*, usvojena i proglašena u Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 10. prosinca 1948. godine, u članku 16 kaže: »1. Punoletni muškarci i žene imaju pravo na sklapanje braka i osnivanje obitelji bez ikakvih ograničenja glede rase, nacionalnosti ili vjere. Oni imaju ista prava prigodom sklapanja braka, u braku i tijekom razvoda. 2. Brak se može sklopiti samo uz slobodan i potpun pristanak osoba koje stupaju u brak. 3. Obitelj je prirodna i temeljna društvena jedinica i ima pravo na zaštitu društva i države.«

Opća skupština UN-a usvojila je 1959. godine *Deklaraciju o pravima djeteta*, a trideset godina poslije i *Konvenciju o pravima djeteta*. U članku 1 *Konvencije o pravima djeteta* stoji: »U svrhu na koju se ova Konvencija odnosi, dijete označava svaku

osobu mlađu od 18 godina, osim ako se zakonom koji se primjenjuje na dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije.« Kasnije se u člancima 2, 3, 5, 7 i nekim drugima govori o pravima djeteta, između ostaloga i u kontekstu obiteljske situacije. Tako u članku 8 možemo pročitati: »1. Države stranke obvezuju se jamčiti djetetu pravo na očuvanje svojeg identiteta, uključujući nacionalnost, ime i obiteljske odnose priznate zakonom, u što se ne će nezakonito miješati. 2. Ako su djetetu nezakonito uskraćene neke ili sve sastavnice identiteta, države stranke osigurat će odgovarajuću pomoć i zaštitu u cilju njegova što bržeg potvrđivanja.«

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda međunarodni je ugovor o zaštiti ljudskih prava i sloboda u Europi. Potpisana je u Rimu 4. studenoga 1950. godine, a Hrvatska je *Konvenciju* i njezine protokole ratificirala 5. studenoga 1997. godine, postavši tako 40. zemlja koja je to učinila. *Konvencija* u članku 12 donosi: »Muškarci i žene u dobi za sklapanje braka imaju pravo stupiti u brak i osnovati obitelj, u skladu s domaćim zakonima koji uređuju ostvarenje tog prava.«

Vrijedi istaknuti da je Sveta Stolica još 1983. sastavila *Povelju o pravima obitelji*, predlažući ju svim osobama, ustanovama i predstavnicima vlasti nadležnima za poslanje obitelji u suvremenom svijetu.

Spomenimo još da *Ustav Republike Hrvatske* također govori o braku i obitelji. Ovdje donosimo članak 62: »Obitelj je pod osobitom zaštitom države. Brak je životna zajednica žene i muškarca. Brak i pravni odnosi u braku, izvanbračnoj zajednici i obitelji uređuju se zakonom.«

3

Bog stvara brak i obitelj

Na prvim stranicama *Biblije* nalazi se izvještaj o podrijetlu svijeta i čovjeka. Posebnost toga biblijskog govora zna zbuniti mnoge ljude. Da bismo ga razumjeli, moramo poznavati temeljne značajke kulture ondašnjega izraelskog naroda te drevnoga Bliskog istoka. Naime, radi se o semitskoj sredini, kojoj je svojstven slikovit način izražavanja. Stoga se biblijski pisac često služi slikama i metaforama. Kad razmišlja o Bogu, upotrebljava govor koji je ponekad nalik na mitski. Osim toga biblijski pisac je snažno uvjetovan ondašnjom slikom svijeta i svemira. Izvještaj ponajprije želi odgovoriti na pitanja o smislu i svrsi čovjeka i svijeta, o podrijetlu dobra i zla te o odnosu između Boga i čovjeka. On, dakle, nije doslovan opis stvaranja, pa se ne može uzimati u prirodoznanstvenom smislu. Ipak, važno je naglasiti da pojedini izričaji imaju temeljnu teološku važnost.

3.1. Jahvistički izvještaj o stvaranju (*Post 2, 4b–25*)

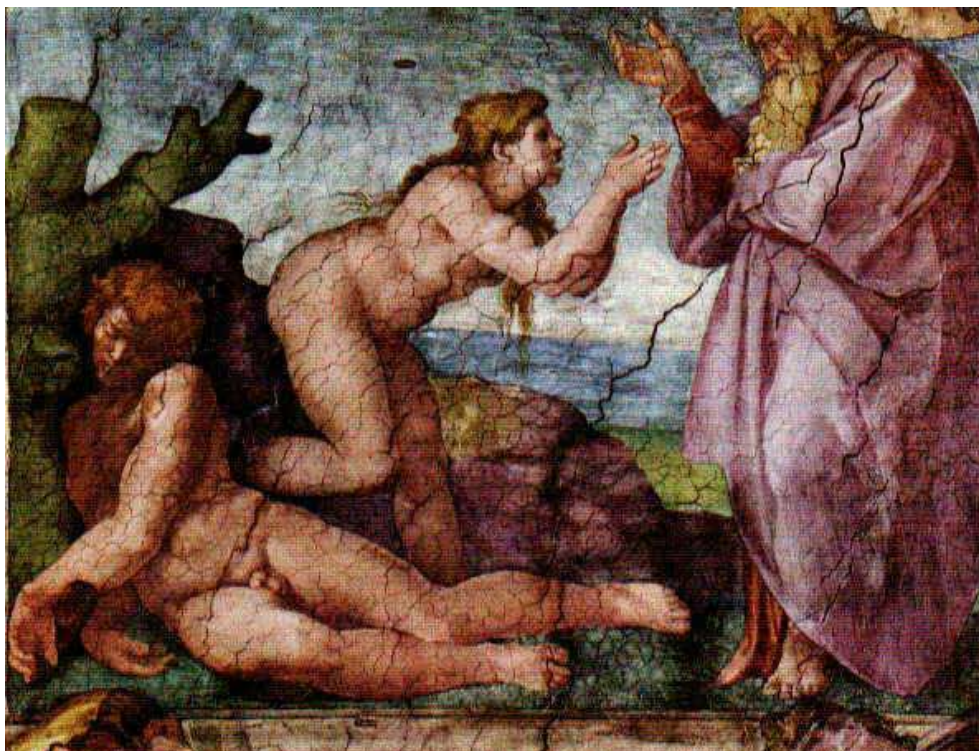
Za vjerničko promišljanje o braku i obitelji od posebne je važnosti govor o stvaranju koji se nalazi u *Knjizi postanka*. Ondje je naime opisano kako Bog samim činom stvaranja muškarca i žene stavlja naglasak na njihovu bračnu vezu. Pogledajmo sada detaljnije taj biblijski tekst.

U *Bibliji* se nalaze dva teksta o stvaranju: jahvistički (*Post 2, 4b–25*) i svećenički tekst (*Post 1, 1 – 2, 4a*). Jahvistički tekst je stariji i napisan je u obliku pripovijesti, a svećenički tekst je poema u sedam pjevanja i napisan je nekoliko stoljeća kasnije. U toj poemi vrhunac predstavlja stvaranje čovjeka i prvoga bračnog para, a svaki je dan predstavljen jednim pjevanjem. I dok je jahvistički tekst bio pogodan za pripovijedanje u obitelji, svećenički je mogao dobro poslužiti za recitiranje prigodom kakva bogoslužnog okupljanja ili proslave.

Jahvistički izvještaj o stvaranju poručuje da Bog stvara čovjeka iz praša zemaljskoga i u nosnice mu udahnuje dah života. Time je čovjek postao živa duša. Potom se opisuje prekrasan životni ambijent Edenskog vrta, u kojem obitava prvi čovjek i koji mu je povjeren da ga obrađuje i čuva. Tek se nakon toga biblijski pisac usmjerava na prikaz primarnoga međuljudskog odnosa, odnosa muškarca i žene.

U prikazu tog odnosa biblijski je pisac pozadinski određen poimanjem braka i obitelji u svojem vremenu. Zato svoje izvješće gradi dodjeljivanjem različitih ulo-

Michelangelo,
Stvaranje Eve

ga akterima svojeg opisa: Bog je dobio ulogu oca, a čovjek mladića koji se sprema za ženidbu. Otac se, prema onodobnomu običaju, mora pobrinuti za sinovljevu ženidbu. Pritom se posebno mora brinuti da njegova zaručnica bude uistinu posebna. Mora mu biti družica, jer za to nije sposobno nijedno drugo stvorenje. Ta je družica napravljena od posebna materijala. Ne od praha zemaljskoga, nego je uzeta od samog čovjeka. Načinjena je iz njegova rebra. Sam Stvoritelj, poput oca, dovodi mladu mladoženji. Čovjek – muškarac, dakle, prima ženu iz Božje ruke. Primajući ženu, on svečano ispovijeda njezinu istobitnost sa samim sobom. Izražava to izričajem da je ona meso njegova mesa i kost njegovih kostiju. U potvrdu toga daje joj i ime. Naziva ju *‘iššah*, što bismo mogli prevesti kao *čovječica* (heb. *‘iš* znači čovjek).

Nakon imenovanja družice koju mu je Bog darovao, nadahnuti pisac konstatira: »Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu.« Te su riječi zaista bremenite i znakovite. Naime, one poručuju da je čovjek spreman sve učiniti za ostvarenje životnog zajedništva sa svojom ženom. Veličinu tog zajedništva, koje možemo nazvati bračnom vezom, možemo ispravno shvatiti tek kad uočimo činjenicu da ženik u onom dobu ženidbom nije napuštao roditeljski dom. Ostaviti oca i majku u tom kontekstu znači promijeniti odnose s njima radi bračnog odnosa sa svojom ženom.

Na kraju svojeg izvješća starozavjetni pisac tvrdi da će njih dvoje, muškarac i žena, biti jedno tijelo. Ta tvrdnja potvrđuje bračnu potku njegova razmišljanja, što znači da je svekolik opis nadahnut brakom, kao temeljnom vrjednotom ljudskog življenja i ostvarenja. Potvrdu za to nalazimo i u *Novom zavjetu*, kada nadahnuti pisac tvrdi: »Tko ljubi svoju ženu, sebe ljubi. Ta nitko nikada ne mrzi svoje tijelo, nego ga hrani i njeguje kao i Krist Crkvu.« (Ef 5, 28–29)¹¹

¹¹ Usp. Pero VIDOVIĆ, *U početku stvori Bog... obitelj (Post 1,1.27s). Biti ili ne biti obitelji znači biti ili ne biti života i samoga svijeta*, u: *Obnovljeni život*, 65 (2010.) 2, str. 231.

3.2. Božji nacrt o stvaranju čovjeka

Sada pogledajmo što nam o braku i obitelji poručuje svećenički tekst o stvaranju. U tom se najprije oslanjamo na jedno suvremeno tumačenje:

»Prije tri godine teoretski fizičar i kozmolog S. Hawking izjavio je u Hong Kongu da čovječanstvo, zbog opasnosti od (samo)uništenja, mora pronaći kolonije za život negdje u svemiru. Tome je nadodao da čovjek neće nigdje naći tako lijep dom kao što je Zemlja...

Kada nešto gubimo, tada tek uviđamo koliko je to vrijedno i lijepo. Dva biblijska opisa Božjeg stvaranja govore upravo o Zemlji kao čovjekovom obitavalištu koje je njegov dom. Poput refrena, dok stvara, sam Bog, prema svećeničkom tekstu o stvaranju, ponavlja sedam puta kako je sve što je stvorio lijepo i dobro (Post 1,4.10.12.18.21.25.31). Prvi u biblijskom redosljedju, svećenički opis stvaranja (Post 1,1–2,4a), ritmičnim poetskim stilom predstavlja stvaranje univerzuma u šest, odnosno sedam dana: svjetlost (1. dan); (nebeski) svod (2. dan); kopno i more, zelenilo (3. dan); nebeska svjetlila (4. dan); život u moru i zraku (5. dan); životinjski svijet i čovjek (6. dan). Za 7. dan piše kako »Bog dovrši svoje djelo (...) i počinu« (2,2). Cijeli proces stvaranja ide prema jednome cilju. Postupno je pripreman ambijent, raskošan dom za ljudsko biće koje Bog stvara na završetku svega stvorenog, šesti dan (1,26–28). Taj biblijski tekst o stvaranju čovjeka, zapravo bračnoga para, sastoji se od tri dijela: Božji projekt, Božja realizacija toga projekta i Božje povjeravanje čovjeku jedinstvene uloge na Zemlji.«¹²

Svećenički tekst o stvaranju na prvo mjesto stavlja Božji naum o biću koje će biti kruna stvaranja: »Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodar ribama morskim, pticama nebeskim i stoci – svoj zemlji – i svim gmizavcima što puze po zemlji!«

Izričajem *na svoju sliku, sebi slična* dvaput je istaknut Božji naum o čovjeku. On je biće slično Bogu. Ne istovjetno, nego poput slike koja treba jasno upućivati na Stvoritelja i predstavljati ga u stvorenomu svijetu. Čovjekova sličnost s Bogom označena je njegovim postavljanjem za gospodara svega stvorenoga. Po toj ulozi blizak je Bogu i najuzvišeniji u cijelom svemiru.

Svjestan čovjekove veličine i blizine Bogu, svećenički pisac to još jednom naglašava: »Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih.« To naglašavanje nije i bez novoga elementa. Novost je u tomu što se slika i sličnost s Bogom ostvaruju u diferencijaciji i uzajamnosti muškoga i ženskoga ljudskoga stvorenja. Štoviše, reklo bi se da nema sličnosti s Bogom bez jednoga i drugoga.

Niti je sam muškarac slika Božja, niti je to sama žena, nego njih dvoje zajedno, odnosno njihova upućenost jednoga na drugo, njihova uzajamnost ili, možemo reći, bračni vez. To je, također, posebno jak i bitan izričaj o jednakovrijednosti (ne jednakosti) muškarca i žene, jer tu biblijski pisac prelazi od jednine na množinu, tj. od govora o čovjeku na govor o muškarcu i ženi. Drugim riječima, izraz *čovjek* odnosi se na muško i žensko zajedno. Oni zajedno, kao bračni par, čine sliku Božju.¹³

¹² Isto, str. 231 – 232.

¹³ Usp. isto, str. 233.

3.3. Dvostruki Božji blagoslov

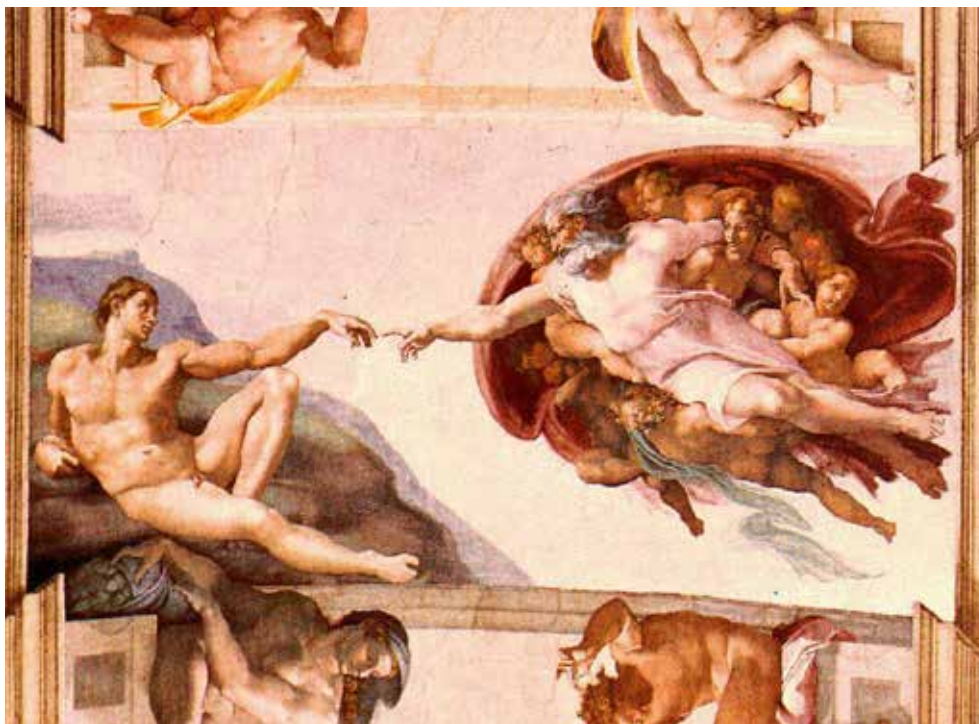
Stvaranjem bračnog para na svoju sliku Bog mu je odredio i određenu ulogu u stvaranju. Ta je uloga određena govorom o Božjem blagoslovu: »I blagoslovi ih Bog i reče im: »Plodite se i množite i napunite zemlju, i sebi je podložite! Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima, što puze po zemlji!« (Post 1, 28)

Božji blagoslov bračnog para ima dva vida i baš on predstavlja najsvečaniji trenutak Božjeg stvaranja. To je, naime, trenutak kojim Bog uvodi bračni par u njihovu službu na zemlji. Ono što vrijedi za prvi bračni par, vrijedi, u logici izvješća o stvaranju, i za sve ostale buduće bračne parove, sve dok Bog ne okonča trajno djelo svoga stvaranja.

Prvi Božji blagoslov bračnomu paru odnosi se na razmnožavanje: »Plodite se i množite i napunite zemlju!« Plodnost je Božji blagoslov čovjeka i žene, ne svakoga uzeta zasebno, nego u njihovoj uzajamnosti. Tek u toj uzajamnosti njih dvoje moći će nastavljati Božje stvoriteljsko djelovanje, čija je svrha napučivanje zemlje ili ostvarivanje sebe u potomstvu po kojemu bračni par postaje obitelj.¹⁴

Drugi Božji blagoslov bračnog para ne može se odvojiti od njihove plodnosti, od obiteljske realizacije: »Sebi ju (zemlju) podložite! Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima, što puze po zemlji!« Napučivanjem zemlje ostvaruje se i njezino podlaganje muško-ženskom gospodarenju nad njom u ime Božje. Bračni par u svojem potomstvu ostvaruje Božji naum sa svekolikim stvaranjem, ali i naum muško-ženske sličnosti s Bogom.

Čovjek, odnosno bračni par, vrhunac je svega Božjeg stvaranja. Postavljen je za vladara nad svime što se nalazi ispod njega. Međutim, u tom izričaju krije se jedna velika opasnost. O čemu se radi? Riječi *vladati* i *podložiti* mogu se, kad se izvuku iz

Michelangelo,
Stvaranje čovjeka

¹⁴ Usp. isto, str. 235.

konteksta, krivo protumačiti. Stoga moramo imati na umu da se one nalaze unutar Božjeg blagoslova i da ih moramo uzimati u tom kontekstu. Drugim riječima, čovjek (bračni par) mora vladati i upravljati stvorenjem poput Božjeg zastupnika, Božje slike. Mora, poput svoga Stvoritelja, stvarati red i harmoniju, mora težiti životu i ostvarivati život. Ako radi drugačije, ako proizvodi kaos, uništenje i smrt, radi to protiv Božje volje.

Čovjek, muškarac i žena, njihova upućenost jednoga na drugo i njihova plodna uzajamnost posreduju između svega što je stvoreno i samoga Boga. Njih dvoje su drugačiji od svega ostaloga. Samo su oni slika Božja i kao takvi uronjeni u stvorenu stvarnost s jedne i u božansku stvarnost s druge strane. Stoga je čovjek, ona i on, jedino biće koje Stvoritelju može uzvratiti, slaveći ga i ljubeći ga.

Naglasimo još da je u Božjem blagoslovu čovjeka sadržana snažna ekološka dimenzija. Bog je, naime, predvidio da svijet koji je stvorio bude ugodan dom čovjeku. Stoga se čovjek prema njemu mora odgovorno odnositi. Mora ga sačuvati ugodnim i za nadolazeće naraštaje. Dvostruk Stvoriteljev blagoslov koji je podaren bračnomu paru, tj. blagoslov djecom i blagoslov čuvanja svijeta, jamstvo je opstanka i prosperiteta života i zemlje. Stoga je taj biblijski blagoslov uistinu snažna promocija života.

»Netko bi mogao s pravom primijetiti da se već u biblijskim tekstovima o stvaranju nalazi i Božja ›zebnya‹ da bi čovjek mogao početi djelovati suprotno od blagoslova koji je od njega dobio, tj. protiv života. Mogao bi npr. smisliti nekakve ›alternativne‹ oblike (ne)života, koji ustvari ne bi bili usmjereni niti prema životu niti prema svijetu sklada i harmonije, nego prema beživotnoj pustoši i kaosu. Iz svetopisamskih izvještaja o stvaranju izričiti su dakle Božji indikativ i imperativ u vezi s brakom i obitelji. Dobrobit braka i obitelji nerazdvojno je povezana s dobrobiti života i zemlje. Biti ili ne biti obitelji ustvari znači biti ili ne biti ljudskog života i samoga svijeta. U konačnici, kao što to Pavao očekuje (usp. Ef 5,21–33), dati braku i obitelji dostojanstveno mjesto u Crkvi i društvu, onakvo mjesto kakvo im prema Stvoriteljevoj zamisli pripada, znači ustvari biti vjeran samoj božanskoj objavi.«¹⁵

---

¹⁵ Isto, str. 237 – 238.

4

Obitelj u poganstvu

Gledajući iz židovske perspektive, pogani, a to su svi koji ne pripadaju židovstvu, bili su pod božanskom obvezom tzv. *Sedam zakona Noinih sinova*. Radi se o zabrani idolatrije, ubojstva, krađe, seksualnog promiskuiteta (u što su spadali preljub, incest i homoseksualnost), hule na Božje ime i konzumiranja mesa od još žive životinje. Sedmi zakon zahtijevao je od pogana uspostavu sudskog sustava koji će štititi ostale navedene zakone. Te je zakone, prema *Talmudu*¹⁶, Bog dao samomu Adamu, a zovu se Noinima, jer je Bog nakon potopa sklopio savez sa svim stvorenjima. Znak saveza između Boga i cijele zemlje bila je duga. Ako bi se pogani držali tih zakona, smatrani su pravednicima koje čeka nagrada u vječnosti.

Nama je svakako zanimljivo pogledati što se događalo s obitelji u poganskom okružju. Postoje li sličnosti i poveznice po tom pitanju u primitivnim društvima i drevnim civilizacijama? Kakva je, primjerice, bila obiteljska situacija u drevnoj Kini, a kakva u staroj Grčkoj i Rimu? Obitelj je oduvijek bila važan društveni čimbenik, no obiteljski odnosi i veze nisu uvijek bili jednako cijenjeni. U poganskom je svijetu obiteljska nesigurnost, u smislu mogućnosti lakog rastakanja obitelji, bila jako izražena. To se, naravno, odražavalo na cjelokupnu društvenu zbilju. Kao svojevrsnu zanimljivost donosimo i kratak osvrt na brak u islamu te navodimo različite oblike životnoga zajedništva, koje ponekad nalazimo u suvremenome zapadnom društvu.

4.1. Primitivna društva i brak

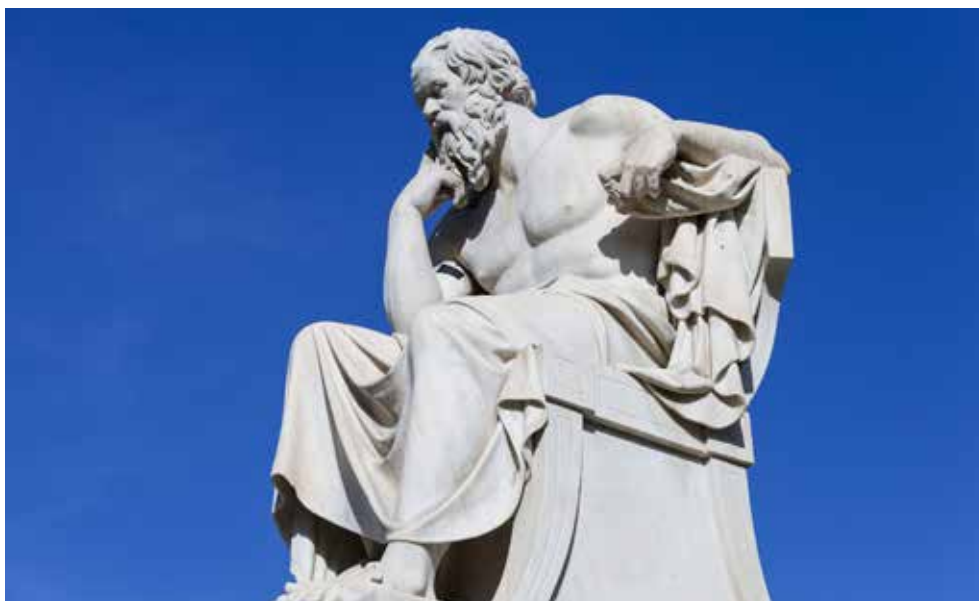
Sva se tzv. primitivna društva temelje na sustavu rodbinstva. Po rodbinstvu su se pojedinci najbolje raspoznavali i po njemu se utvrđivao njihov položaj u široj ili užoj društvenoj zajednici. Shodno tomu i obitelj je imala veliko značenje. Uže su obitelji bile svojevrsne podskupine šire rodbinske zajednice, kojoj je pripadalo vlasništvo nad svim dobrima. Uža je obitelj tek participirala u tom vlasništvu. Istovremeno je bila nositelj svih važnijih društvenih funkcija, pa je unutar veće zajednice obitelji ispunjavala većinu zadaća. Samostalno se nije bavila samo zajedničkim zadaćama poput onih obrambenih ili obrednih. Brak su ugovarale rodbinske zajednice međusobno, jer je on učvršćivao vezu među njima ili je uspostavljao nove rodbinske veze. Te je veze trebalo čuvati jer su, između ostaloga, značile i jačanje ekonomskih

¹⁶ *Talmud* je zbirka tumačenja hebrejske Biblije.

odnosa, odnosno određenu ekonomsku prednost. Žena je najčešće bila u podređenu položaju, iako to nije bilo pravilo. U takvu su okružju brakovi između daljih rođaka bili dopušteni (čak i poželjni), a razvod nije bio rijedak. U slučaju razvoda jedan od supružnika bi se vraćao roditeljskoj obitelji.

4.2. Brak u drevnim civilizacijama

Za društva drevnih civilizacija karakteristično je da su društvenu i obiteljsku hijerarhiju smatrala prirodnom činjenicom. Stoga se je na neki način poticala autoritarnost, temeljena na dva počela: na neograničenoj vlasti starijih i na poslušnosti mlađih. Obitelj je bila proširenog tipa, a brak je predstavljao produljenje obiteljske loze. Imovina je bila zajednička cijeloj (proširenoj) obitelji i nije se dijelila do očeve smrti. Budući da je potreba za radom na obiteljskom imanju bila velika, bilo je poželjno da i obitelj bude velika i plodna. Poželjnija su bila muška djeca, jer su sinovi najčešće ostajali u zajednici s roditeljima. Nerijetko se događalo da su obitelji obuhvaćale sluge i robove. Monogamija je bila poznata, ali česte su bile pojave poligamije i prostitucije. Brak je bio stvar dogovora dviju obitelji, a ne osobna stvar pojedinca. Stoga su obiteljske veze bile temeljene prije svega na autoritetu i dužnostima pojedinaca unutar obitelji. Najvažniji obiteljski odnos bio je onaj između oca i sina, a najformalniji odnos muža i žene. Naime, udana žena više je bila snaha, sa svim dužnostima koje su se prema novoj obitelji podrazumijevale, a to se prije svega odnosilo na dužnosti prema muževim roditeljima. Tek potom bila je supruga. A i u tom drugom slučaju ispunjavala je, prije svega, društvenu i obiteljsku ulogu rađanja djece. A budući da je baš rađanje djece bila temeljna društvena funkcija braka, neplodnost se smatrala pravom nesrećom. Takav je obiteljski ambijent poticao osjećaj da je obitelj važnija od pojedinca, što je nužno dovelo do podređivanja njegova interesa obiteljskim interesima. Ženina uloga u društvu praktično nije niti postojala, jer je u ondašnjoj podjeli rada ona bila zadužena isključivo za domaćinstvo. Na području spolnosti, reproduktivna funkcija često se odvajala od zadovoljstva u spolnim odnosima, što je dovelo do raširenosti prostitucije. Za preljub su se strogo osuđivale samo žene. To je očit znak dvostrukih moralnih mjerila, odnosno nejednakosti muškarca i žene na tom području.

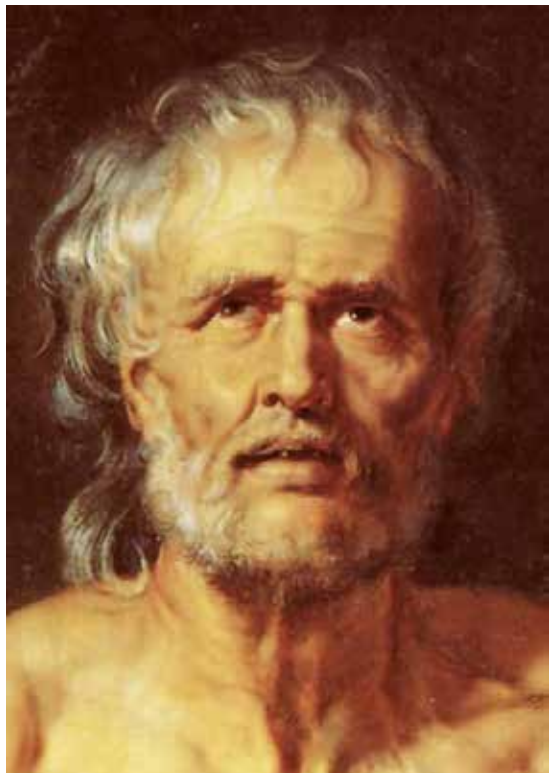
Sokrat

4.3. Brak u drevnoj kineskoj civilizaciji

Kina je velika zemlja, s iznimno bogatom poviješću, a budući da je pogodna za život, vrlo je rano započelo njezino naseljavanje. Oko 30 000 godina prije Krista u Kini se pojavio *Homo sapiens* (u paleolitiku), a u neolitiku već postoje poljoprivredne zajednice koje su izravni preteče kasnije kineske kulture. Tako, primjerice, u delti rijeke Jangcea postoje dokazi o rižištima već iz 5. tisućljeća pr. Kr. Drevna kineska civilizacija bila je za ono vrijeme visoko organizirano i razvijeno društvo. U neolitiku nastaju prvi gradovi, koji su bili središta društvene organizacije i administracije, iako se glavna ekonomska aktivnost odvijala izvan njihovih zidina, na selu. Dva su stupa toga kineskog društva: proširena obitelj i selo. Društvo je bilo organizirano na načelima obiteljskih dužnosti i odanosti podanika vladaru, po primjeru sinovske odanosti ocu. Savez obitelji činio je selo, a ona su se nazivala prema moćnim obiteljima iz kojih su birani poglavari. Zemlja je bila temelj sigurnosti. Stoga je čovjek trebao živjeti tamo gdje su živjeli njegovi otac i djed, a njegovi će sinovi nastaviti život na mjestu na kojem je on živio. Cijela je država bila uređena kao svojevrsna organizacija ujedinjenih obitelji. Očito je da je obitelj u takvu društvu bila veoma važna. Većinom se radilo o velikim proširenim obiteljima, za koje je bilo najpoželjnije da se sastoje od roditelja i sinova s njihovim obiteljima, koje bi sve živjele pod istim krovom. Ipak, dužnosti sinova prema roditeljima nisu prestajale bez obzira na to jesu li živjeli zajedno. Kćeri nisu imale pravo nasljedstva, ali zato nisu bile dužne brinuti se o starim roditeljima.

Brak se sklapao dogovorom dviju obitelji. Formalno je bio monogaman, međutim česti slučajevi konkubinata pokazuju da je moguće govoriti o svojevrsnu obliku poligamne prakse. Bračni ugovor sklapali su starješine domaćinstava, a ne sami supružnici. Znači da su roditelji birali snahu, a ne muž ženu. Žene su bile podređene muškarcima, a ta praksa započinjala je već u djetinjstvu. Posebno su im bile teške prve godine braka. Tad su pod budnim kritičkim okom morale mnogo raditi. Stalno su morale paziti da zadovolje sve potrebe muževih roditelja, a on se u slučaju bilo kakve nejasnoće morao postaviti na stranu roditelja. Ako oni iz bilo kojeg razloga nisu bili zadovoljni snahom, mogli su tražiti razvod i sin bi to morao prihvatiti. Nije bilo važno što on osjeća, jer obiteljski je interes nadilazio osobne osjećaje i interese. Tek bi se rođenjem djeteta, i to naročito muškoga, majka (snaha) znatnije integrirala u obitelj. I otac bi dolaskom malenog sina ispunio glavnu društvenu i obiteljsku zadaću – osiguranje nasljednika. Otac je imao apsolutan autoritet nad sinovima i ostalim članovima obitelji. Kad muškarac nije bio u stanju osigurati nasljednika, postajao bi predmetom sažaljenja, jer se nije potvrdio kao čovjek i nije ispunio temeljnu društvenu zadaću. Bračne odnose u drevnoj Kini označavale su goleme razlike u pravima muškarca i žene. Njezin je položaj bio uistinu nezavidan. Muškarac je mogao popraviti svoj neuspjeh brakom dovođenjem konkubine (ta je praksa potpuno degradirala žene), a žena je bila osuđena na trpljenje. Ona naime nije imala pravo na razvod. Inače su razvodi bili rijetki, jer su muževi roditelji kontrolirali ženu i najčešće sprječavali razvod, a muž je, ako nije bio zadovoljan ženom, ionako mogao dovesti konkubinu.¹⁷

¹⁷ Usp. Zagorka GOLUBOVIĆ, *Porodica kao ljudska zajednica*, »Naprijed«, Zagreb, 1981., str. 98 – 114.

4.4. Grčka i Rim

Za položaj žene u grčkoj obitelji indikativna je jedna izreka koja se pripisuje Sokratu, a koja glasi: »Postoji li itko komu bi ti radije povjerio najvažnije poslove nego svojoj ženi, i postoji li itko s kim manje razgovaraš nego s njom?«

Prvi dio te izjave odnosi se na činjenicu da je osnovna ženina zadaća bila mužu roditi djecu i pristojno ih odgojiti. To je bio najvažniji posao koji se spominje u navedenoj izreci. Zato se žena nije smjela društveno angažirati, nije se smjela sama pojaviti na ulici, nije smjela sudjelovati na svečanostima i sl. S druge strane, u staroj Grčkoj cvjetala je prostitucija, a to bi se moglo povezati s drugim dijelom Sokratove izreke, jer je muž »ugodne trenutke« tražio drugdje, a ne kod svoje žene. Valja još spomenuti da se žena mogla otpustiti bez ikakve zakonske procedure.

U Rimu je postojala određena ravnopravnost između muža i žene, ali je životna situacija bila još gora nego u Grčkoj, jer je vladao nemoral, koji je gotovo razorio obitelj. Kao ilustraciju navedimo dva primjera. Car August je bio oženjen Skribonijom. Međutim, zaljubio se u Liviju,

Seneka ženu koja je bila udana, a k tomu i u visoku stupnju trudnoće. No usprkos takvoj situaciji car prisiljava njezina supruga na razvod te se ženi njome.

Drugi primjer je onaj koji navodi rimski satirički pjesnik Juvenal. On spominje ženu koja je u pet godina promijenila čak devet muževa. Takav je onodobni nemoral uzeo toliko maha da je stoički filozof i dramski pisac Seneka u šali kazao da se rimske žene udaju da bi se rastavljale i da se rastavljaju samo da bi se ponovno udale. U svakom slučaju, stabilnost obitelji u Rimu bila je veoma ugrožena, a obitelj pred samim rasulom.¹⁸

4.5. Brak u islamu

U islamu životne odnose regulira i uređuje, prije svega drugoga, muslimanska sveta knjiga – *Kuran*. Uz *Kuran*, važne su i Muhamedove izreke (hadis) i postupci (sunet) koji nisu zapisani u *Kuranu*, zatim konsenzus zajednice, kojoj, kako muslimani vjeruju, Bog ne da da zabluđi, te islamska pravna praksa. Iz svih tih izvora razvio se tijekom stoljeća islamski sustav uređenja zajednice, tzv. šerijat.

Po *Kuranu*, ženidba je utemeljena na ljudskoj naravi, a događa se po Božjoj volji. Bog je stvoritelj prvog čovjeka i žene, a stvorio je i prvi brak. Brak, dakle, nije ljudski izum, nego Božja tvorevina. Ipak, brak nije naređen svima. Dužni su u brak stupiti oni koji nisu u stanju obuzdati svoju spolnost. Izvanbračni spolni odnosi su zabranjeni. Pristanak mladića i djevojke na brak izričit je uvjet za valjanost ženidbe. Na tome inzistira čak i *Kuran* (2, 232). Iako imaju različite uloge u obiteljskom životu, u braku su muž i žena u svemu ravnopravni. Sklapanju braka prethode prošnja i

¹⁸ Usp. P. VIDOVIĆ, *U početku...*, str. 225 – 226.

zaruke. Zapositi i zaručiti se može samo žena s kojom je brak moguć (ne može se, primjerice, zaručiti žena koja je već zaručena s drugim dok se te zaruke ne raskinu). Brak se može valjano sklopiti i pisanim putem, a pravno bi bio nevaljan ako bi se sklopio na određeno vrijeme. Kad se brak pravovaljano sklopi, nastaju prava i dužnosti koje taj čin po sebi donosi.

Muslimansko ženidbeno pravo poznaje ženidbene zaprjeke. Nabrojimo samo neke: bračna zaprjeka po krvnom srodstvu; muslimanu nije dopušten brak sa svaistikom dok je istovremeno u braku s njezinom sestrom (u višeženstvu); nije dopušteno sklapanje nove ženidbe muškarcu koji već ima četiri zakonite žene. Naime, na temelju *Kurana*, muslimanu je dozvoljeno imati četiri zakonite žene: »vjenčajte između žena koje vam se sviđaju po dvije, po tri i po četiri« (3, 3). Muslimanski autori ne dozvoljavaju vulgarizaciju tog teksta o višeženstvu. Zato ukazuju na pozadinu njegova nastanka, a povezan je s izginućem muslimanske vojske na Uhudu (645. g.), kad je ostalo mnogo nezbrinutih udovica. Stoga taj propis nije norma, nego izvanredna mjera za uređenje društvenih odnosa. Pritom treba imati na umu da moraju u potpunosti biti zajamčena sva prava svih žena. Treba odmah kazati da su takvi poligamni brakovi u islamu veoma rijetki.

Muslimanu je dozvoljen brak samo s muslimankom, kršćankom ili židovkom. Ako se žena koja ne pripada kojoj od te tri religije želi udati za muslimana, mora prijeći na jednu od njih. Muslimanka se smije udati samo za muslimana. *Kuran* propisuje da prigodom vjenčanja musliman ženi mora dati vjenčani dar (mehr), čiji se iznos ugovara prije vjenčanja. Mehr ostaje ženino trajno vlasništvo, s kojim ona posve slobodno raspolaže i koje joj čak i u slučaju rastave daje određenu ekonomsku sigurnost.

Sam čin sklapanja braka je jednostavan. Mora se predložiti dokument iz kojeg se vidi da je brak moguć, određuje se visina mehra, a potom šerijatski sudac ili njegov opunomoćenik, nakon što spomene da se taj čin vrši po Božjoj zapovijedi, pita zaručnicu i zaručnika primaju li jedno drugo za muža, odnosno ženu. Njihovim međusobnim pristankom brak je sklopljen.

U islamu je dozvoljena rastava braka, no islamski teolozi ne propuštaju spomenuti Muhamedove riječi: »Rastava braka je stvar koju Bog najviše mrzi od svih dopuštenih stvari.« Prema tome, rastava je nužno zlo i od Boga je kažnjiva ako se čini iz nedovoljna razloga. Rastava se može dogoditi na traženje muža, na traženje žene ili sudskom odlukom. Islamsko pravo, prije svega na temelju onoga što kaže *Kuran*, detaljno propisuje modalitete rastave.¹⁹

4.6. Različiti oblici životnog zajedništva u današnjem zapadnom društvu

U suvremenome zapadnom društvu, koje baštini kršćanske vrijednosti, ali je u nekim svojim dijelovima po mnogim elementima pogansko, umjesto obitelji sve više se pojavljuju različiti oblici životnih zajednica koje se postavljaju kao alternativa obiteljskomu obliku života. Tako se događa da pojedinac (on ili ona) nastoje imati jedno ili više djece, a istovremeno odbacuju svaku pomisao o bračnom drugu. Drugi

¹⁹ Usp. Tomislav JABLANOVIĆ, *Ženidba u islamu*, u: Bogoslovska smotra, 49 (1979.) 1-2, str. 196 – 199.

pak žive u braku, ali isključuju djecu. Ponekad je samo zajedničko obitavalište jedini čimbenik zajedništva muškarca i žene, a ponekad funkcioniraju kao »brak«, ali ga ne žele ozakoniti. Ponegdje istospolni partneri žive zajedno, uvjeravajući i sebe i druge da su u braku, dok u nekim zemljama već žive s posvojenom djecom, opet uvjeravajući sebe i druge da žive obiteljsko zajedništvo i da su oni roditelji poput pravih roditelja. U novije se vrijeme sve više »poznanstava« ostvaruje putem interneta (*Facebook* i sl.), pa se na taj način svladavaju velike međusobne prostorne udaljenosti, dok se povremeno (obično vikendom) dogovorno živi nekakav oblik društveno neregulirana zajedničkog života.

Najveći dio nabrojenih suvremenih oblika alternativnih zajednica nastoji se predstaviti kao »brak« ili »obitelj«, pa od društva očekuju uvažavanje i prava kakva imaju pravi brak ili obitelj. U svojim su traženjima glasni i uporni, služe se različitim pritiscima, a nerijetko su i agresivni. Na obitelj znaju prebacivati atribute isključivosti i netolerancije.²⁰

---

²⁰ Usp. P. VIDOVIĆ, *U početku...*, str. 226 – 228.

5

Starozavjetna obitelj

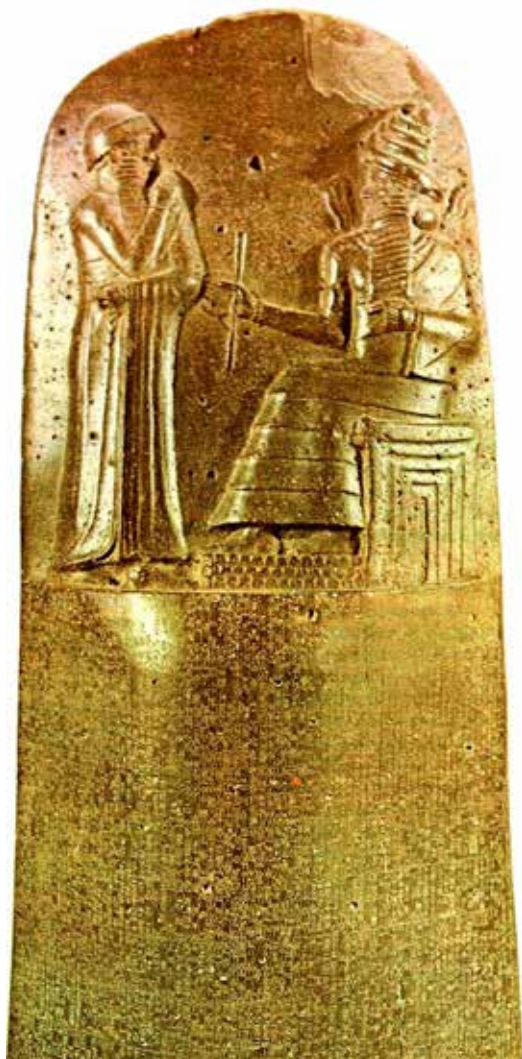
Stari zavjet nam donosi mnogo podataka o obiteljima onog vremena. Rodbinske veze imale su značajnu ulogu, a roditelji su vodili zajedničku brigu o domaćinstvu i djeci. Djeca su se, s druge strane, trebala brinuti za roditelje u njihovoj starosti. *Biblija* poznaje mnogoženstvo, a poznaje i praksu otpuštanja žene. No treba naglasiti da je već u onom vremenu bilo razvijeno ženidbeno pravo. Starozavjetnu je obitelj tvorilo bračno i krvno zajedništvo, a odnose unutar obitelji, kao i one među obiteljima, ostvarivalo se i reguliralo nekom vrstom saveza među osobama. Obitelj je bila nezamisliva bez zajedničkog prostora prebivanja, bez zajedničkog doma i kućanstva (hebr. *bajit*, grč. *oikia*).²¹

5.1. Starozavjetno obiteljsko okružje

Razvojem znanosti čovjek je ušao u mnoga donedavno nepristupačna područja. Danas solidno poznaje golem svemir nad sobom, ali i mikrosvemir unutar svojeg tijela. Medicina liječi brojne do jučer neizlječive bolesti, a fizika i kemija, svaka na svojem području, prodiru do najskrivenijih tajni molekula i atoma. Arheologija nam svojim otkrićima često omogućava zaviriti u kulturu i običaje ljudskih zajednica koje su egzistirale prije više stotina ili tisuća godina: »Arheologija je pokazala da su u vrijeme između 12. i 10. stoljeća prije Krista obitelji obično brojile od pet do sedam članova. Uz jednu takvu obitelj ili dom nalazilo se obitavalište druge obitelji, pa treće i tako redom. Rodbinstvo je bilo kriterij susjedstva pa su tako postojale čitave rodbinske naseobine. U ono se vrijeme rađalo mnogo djece, ali je smrtnost bila velika tako da je po obitelji preživjelo dvoje-troje djece. Obiteljska je kuća imala od jedne do četiri prostorije. Kuća je katkada bila sagrađena na kat. U jednoj su prostoriji bile domaće životinje, u drugoj je bilo spremište gdje su čuvali hranu, zatim su u zasebnoj prostoriji pripremali hranu i konačno su imali prostoriju za dnevni boravak. Roditelji su vodili zajedničku brigu o kući i hrani i u svemu su bili odgovorni za djecu. A djeca, čak i oženjeni sinovi i udate kćeri, osobito ako su živjeli u velikoj zajedničkoj obitelji, i dalje su bili vezani poslušnošću i poštovanjem prema roditeljima, a u starosti su se za njih trebali i brinuti.«²²

²¹ Usp., Nikola HOHNJEC, *Obitelj i njezine generacije. Prilog biblijskoj antropologiji*, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 2003., str. 61.

²² Isto, str. 61.

Hamurabijev zakonik

Starozavjetni govor o obitelji je pripovjedački, opisni i tek iz njega možemo doći do nekih podataka o zasnivanju, strukturi, životu i ponašanju obitelji, o njezinu stvarnom stanju, ali i o onome što se od obitelji očekivalo u skladu s vjerom u jednoga Boga, koji je oslobodio židovski narod iz egipatskoga ropstva. Premda se klanski i plemenski mentalitet nikada nije izgubio, obitelj je postala posebno važnom prelaskom na sjedilački način života, kad se Izrael nastanio u Obećanoj Zemlji. Tako se već u Jošuinovoj knjizi, u vrijeme nastanjivanja u Obećanoj zemlji, spominje uglednika Akana i njegovu obitelj. Akan je nakon zauzeća Jerihona prekršio herem²³, okoristivši se na svoju ruku ratnim plijenom. Njegov je prekršaj protumačen kao prekršaj cijele njegove obitelji, jer joj je on bio glava, i budući da su ga Izraelci doživjeli kao uzrok neuspjeha pri daljnjem zauzimanju Obećane Zemlje, kamenovan je on i cijela njegova uža obitelj. Prekršitelji Božjih odredbi i oni koji su s njima bili u najužoj krvnoj vezi nisu imali mjesta u Obećanoj Zemlji. Očito je da se na obitelj gledalo kroz osobu *pater familiasa*, glave kuće, gospodara.

Uočavajući važnost brojnog potomstva, kako za opstanak, tako i za gospodarski prosperitet, *Stari zavjet* ne samo da poznaje, nego se ponegdje i zalaže za mnogoženstvo. Muškarac je mogao imati više žena (*poligamija*) i sa svakom radati djecu, ali zbog obveze uzdržavanja žena i djece to se odnosilo samo na imućne pojedince, poput Abrahama i Jakova, ili kasnije kraljeva Davida i Salomona. U takvim

slučajevima obitelj se toliko širila da je obuhvaćala ne samo krvne srodnike, nego i poslugu, poprimajući sve više obilježja klana. U Abrahamovu se slučaju doista prije radilo o klanu nego o velikoj obitelji. Naime, poznato je da je on u slučaju obrane od kakva napada mogao okupiti tristotinjak borbena sposobnih muškaraca. Klanovi su se, vođeni različitim interesima, povezivali u plemena. Plemena su baštinila isti dijalekt i područja obitavanja. Klanovi unutar plemena su se na različite načine međusobno pomagali, a posebno je to bilo izraženo pri zajedničkoj obrani od neprijatelja.

Obitelj je struktura življenja ne samo izraelskoga, nego i ostalih onodobnih naroda. Međutim, obitelji tih drugih naroda u *Bibliji* se spominju samo sporadično, najčešće u kontekstu odnosa s biblijskim obiteljima ili kao referenca govora o starozavjetnoj obitelji. Uglavnom se spominju kao suprotnost uređenju i životu izraelske obitelji.

Potreba uređenja obiteljskog života dovodi i do razvoja ženidbenog prava. Razumljivo je da Izrael u tome nije posve izvoran, već prihvaća običaje i ženidbena prava drugih, od njega civilizacijski naprednijih naroda, premda s određenim modifikacijama. Tako i Izrael poznaje isplaćivanje zaručničkog dara zaručnicu ocu. Takav se dar spominje već u *Hamurabijevu zakoniku*²⁴, a njegova je svota jednaka kod

²³ **Herem** je pravilo da se sve zarobljeno i zaposjednuto prepušta prokletstvu i uništenju.

²⁴ **Hamurabijev zakonik** (zakonik babilonskog kralja Hamurabija), sastavljen između 1755.

Židova i Babilonaca (trebalo je isplatiti zaručnički dar u visini 50 srebrnih šekela). Iako su se i Babilonci i Židovi u pravnom uređenju ženidbe oslanjali na *Hamurabijev zakonik*, po kojem je bila predviđena i uređena i rastava supružnika, zanimljivo je spomenuti da su Babilonci u tom smislu išli korak dalje od Židova. Oni su naime poznavali i monogamiju kao ideal ženidbenog jedinstva.

Za razliku od Izraelu okolnih poganskih naroda, gdje prvorođena djeca nisu pripadala roditeljima, nego su se žrtvovala bogovima, prema *Bibliji*, u Izraelu ne nalazimo takvu praksu. Štoviše, susrećemo izričit otpor tomu običaju. Abrahamovo (ne) žrtvovanje Izaka tomu je najbolji primjer. I prakticiranje obrezanja, bilo kao higijenskog zahvata, bilo kao označivanja ulaska u zrelu fazu života,²⁵ u Izraelu je drugačije protumačeno. Obrezanje je, ne isključujući i ta prethodna značenja, postalo znakom savezničke povezanosti s Bogom. Obrezivana su muška djeca dana nakon rođenja ili kasnije, ako su tek kasnije postala članovima izabranoga Božjeg naroda.

5.2. Važnost bračne ljubavi u ‘Starom zavjetu’

Obitelj i obiteljske veze temelj su starozavjetnog govora o zajedništvu. Pojedincu je obitelj bila oslonac te jamstvo uspješna i sretna života. I dok su se obitelji znale odvojiti i napustiti pleme, pojedinac gotovo nikada nije napuštao obitelj. Ona je bila okruženje u kojem je doživljavao prihvaćenost i ljubav. Takvo iskustvo u primarnoj obitelji usmjeravalo ga je prema zasnivanju i svoje vlastite obitelji iz ljubavi. Iz žarke ljubavi nastale su velike i značajne izraelske obitelji: »Pošto je Jakov proboravio s Labanom mjesec dana, Laban reče Jakovu: »Zar ćeš me zato jer si mi sestrić badava služiti? Kaži mi koliko ćeš tražiti za najam?« A Laban imao je dvije kćeri. Starijoj bijaše ime Lea, a mlađoj Rahela. Lea imala slabe oči, a Rahela bijaše stasita i lijepa. Kako je Jakov volio Rahelu, reče: »Služit ću ti sedam godina za tvoju mlađu kćer Rahelu.« Laban odvrati: »Bolje da je tebi dam nego kakvu strancu. Ostani sa mnom!« Tako je Jakov služio za Rahelu sedam godina, ali mu se učinile, zbog ljubavi prema njoj, kao nekoliko dana.« (*Post 29, 15-20*) Jakov je žarko ljubio Rahelu i zbog tog mu ništa nije bilo teško učiniti da je dobije za svoju ženu.

Slično je kasnije postupio i David u vrijeme žestoka i dugotrajna rata sa Šaulovom kućom. Ni rat s njezinim ocem nije ga spriječio u ljubavi prema Šaulovoj kćeri Mikali: »Nato Abner posla glasnike k Davidu i poruči mu: »Čija je zemlja?« Htio je reći: »Učini savez sa mnom i moja će ti ruka pomoći da okupiš oko sebe svega Izraela.« David odgovori Abneru: »Dobro! Učinit ću savez s tobom! Ali samo jedno tražim od tebe: ne smiješ mi doći na oči ako ne dovedeš sa sobom Mikalu, Šaulovu kćer, kad dođeš da vidiš moje lice.« (*2 Sam 3, 12-13*) Iz ljubavi prema Mikali spreman je odbiti i političke saveze.

Navedeni starozavjetni tekstovi poručuju nam da je ljubav između muškarca i žene kao pretpostavka za bračno zajedništvo bila na iznimnoj cijeni. Ta činjenica međutim nije dovela do zabrane poligamije ili otpuštanja žene od strane muškarca.

i 1750. pr. Kr., glavni je izvor babilonskog prava. Stela (stup) od crnog diorita, visoka 2,25 m, na kojoj je bio uklesan cijeli tekst *Hamurabijeva zakonika* pronađena je 1901. u Suzi (Iran), kamo je odnesena u XII. st. pr. Kr. kao ratni plijen. Danas se čuva u Louvreu.

²⁵ Egipćani su već u 3. tisućljeću prije Krista u vrijeme puberteta obrezivali i mušku i žensku djecu, a posebno one koji su kasnije namjeravali studirati ili se posvetiti svećeničkoj službi.

Štoviše, to je otpuštanje bilo točno propisano, ali s nakanom zaštite otpuštene žene. Naime, bez otpusnog pisma ona se nije mogla ponovno udati, jer je pripadala mužu, a s otpusnim pismom dobivala je slobodu za samostalnu odluku o ponovnoj udaji.

Protiv prakticiranja rastave, kolikogod ona bila ozakonjena, u ime ljubavi ustaju pojedini proroci. Tako, prorok Malahija kaže: »Zato što je Jahve bio svjedok između tebe i žene mladosti tvoje kojoj si nevjeran premda ti drugarica bijaše i žena tvoga saveza. Nije li on načinio jedno jedino biće dahom životnim obdareno? A što to jedino biće traži? Božanski naraštaj! Poštuj dakle život svoj i ne budi nevjeran ženi svoje mladosti. Jer ja mrzim otpuštanje žena – govori Jahve, Bog Izraelov...« (*Mal 2, 14–16*) Ljubav zahtijeva vjernost, a vjernost je temeljna pretpostavka nerazrješivosti braka i zabrane rastava.

Ni mnogoženstvo, kolikogod suprotstavljeno cjelovitoj i nepodijeljenoj ljubavi, nije izgubilo iz vida upravo takvu njezinu odrednicu. Naime, među mnogim ženama jednoga muškarca povlaštenu je položaj imala prva žena. Posebnu ljubav prema njoj nisu mogle u potpunosti zasjeniti ostale žene. Broj žena, istina, nije bio ograničen nikakvim propisom, ali je prosječan Izraelac, zbog skromnih uvjeta u kojima je živio, imao jednu ili dvije žene. S vremenom, posebno nakon babilonskog progonstva, sve više na cijenu dolazi jednoženstvo, što je i potvrđeno svećeničkim izvještajem o stvaranju, koji nastaje upravo u tomu razdoblju. Bračno zajedništvo jednog muškarca i jedne žene prikazano je kao Božji početni naum, bez kojeg je teško ostvariti sreću u životu.

5.3. Brak u 'Starom zavjetu' uživa poseban ugled

Koliko je brak bio važan starozavjetnim piscima, najbolje pokazuje činjenica da oni slikom braka izriču odnos Boga i Izabranog naroda. U toj slici Jahve je zaručnik ili suprug, a Izrael zaručnica ili supruga. Sliku posebno rabe proroci Hošea, Ezekijel, Izaija i Jeremija, koji piše: »Ovako govori Jahve: »Spominjem se mladosti tvoje privržene, ljubavi tvoje vjereničke: ti pođe za mnom u pustinju, po zemlji gdje se ne sije...« (*Jr 2, 2*) Slika dosiže svoj vrhunac u *Pjesmi nad pjesmama*, koju se uglavnom tumači kao alegorijski opis ljubavi između Jahve i njegova naroda.

Važnost braka vidi se i u tomu što su i oba izvješća o stvaranju napisana u perspektivi bračne veze jednog muškarca i jedne žene. Time se daje do znanja da se čovjek, po Božjoj zamisli, ne ostvaruje u potpunosti dok je sam. Prionuti će uza svoju ženu i tad će se ostvariti kao čovjek. Zajedništvo i partnerstvo, odnosno brak, bitan je preduvjet ostvarenja ljudskog bića u njegovoj spolnoj diferenciranosti.

Sam Bog čovjeku daje/daruje ženu, jer on bez nje nije bio zadovoljan ni potpunjen. Ni s kime od svega što je stvoreno nije mogao uspostaviti istinsku komunikaciju. Sve stvorenje, ma koliko bilo korisno i zadivljujuće, nije ga moglo učiniti ispunjenim, pa je u čovjeku stalno tinjala neugasiva iskrica čežnje. Drugim riječima, uza svu njegovu čast i povlašten položaj među drugim stvorenjima, čovjek se nije mogao ostvariti i nije mogao biti sretan. Tad mu Stvoritelj daje ženu i čovjek je najednom ushićen, radostan i oduševljen. Kraj njega je stajalo biće s kojim je mogao komunicirati, biće s kojim je mogao ostvariti zajedništvo života i međusobno darivanje u ljubavi. Tek se tada u potpunosti ostvaruje kao čovjek! Žena nije stvorena iz zemaljskog praha ili gline, poput drugih stvorenja. Ona je puno važnija od svega što

joj je prethodilo. Stvorena je od čovjeka. Dio je njega, rekli bismo danas, dio je njegove genske strukture. Stoga je žena u svemu ravnopravna čovjeku. Čak ima isto ime kao čovjek. Iako su ravnopravni, čovjek i žena nisu jednaki. Različiti su i baš se u toj svojoj čudesnoj različitosti dopunjuju. Odmah je na početnim stranicama *Biblije* opisana prva ljubav i zabilježen prvi brak, naglašen riječima da će čovjek napustiti i oca i majku da bi prionuo uza svoju ženu.

Iz izvještaja o stvaranju vidimo da je sve što je Bog stvorio bilo dobro. Tako je i bračni odnos muža i žene opisan kao skladan i savršen. Oni su ispunjeni radošću i ne poznaju stid. Stid se pojavljuje tek kad su prekršili Božju volju. Dakle, sklad i savršenstvo poremećeni su grijehom.

U starozavjetnim židovskim obiteljima žene su imale značajnu ulogu. Dovoljno je prisjetiti se Sare, Rebeke ili Rahele s početaka povijesti Izabranog naroda, ili kasnijih djela Debore, Rute, Estere i Judite. Ipak je muškarac bio gospodar obitelji, pa se i sama obitelj kod Židova zove *bet ha'ab*, što znači *očev dom*. Čak je i žena znala muža nazivati *ba'al*, što bismo mogli prevesti kao *gospodar*. Činjenica da je muž gospodar proizlazila je, osim iz onodobnoga patrijarhalnog mentaliteta, i iz zaručničkog dara ženinu ocu.

Kod same ženidbe se vodilo računa o široj obitelji. Obično je otac sinu birao zaručnicu, a njezin je otac trebao dopustiti da ona napusti njegovu kuću. No mora se također kazati da se vodilo računa i o osjećajima dvoje zaručenih.

»Pri samom sklapanju braka prvo su bile zaruke gdje bi se sve uredilo i ugovorilo u vezi sa ženidbom te je bio isplaćen zaručnički dar. Zaruke su, u stvari, imale pravnu i stvarnu vrijednost pravih bračnih zavjeta. Sama je ženidba označavala dovođenje mlade žene u muževljevu obitelj. Svadba je bila vrhunac svečanosti za obje strane. Trajala je i do tjedan dana, a pripremljeno bi se obilje dobara i darova. Bilo je to, prije svega, vrijeme radosnog raspoloženja. Svadba se obavljala samo jednom, premda je u židovstvu postojalo mnogoženstvo. Važno je spomenuti da su brak i vjenčanje predstavljali savez između partnera, ali i savez sa samim Bogom (Mal 2, 14). Ako je išta bilo pravno zaštićeno onda su to bili brak i obitelj.«²⁶

Pravna zaštita braka dolazi do izražaja u govoru o ženidbenim zaprjekama i zabranama. One su se, posebno u razdoblju nakon babilonskog sužanjstva, odnosile na brakove s pripadnicima okolnih naroda, a prije toga postojala je i zabrana sklapanja ženidbe s bliskim rođacima. Preljub se svakako osuđuje, a isto tako, premda u manjoj mjeri, i svaki oblik prostitucije. Preljub je smatran najtežim prekršajem pa bi žena uhvaćena u njemu bila kamenovana, a i muškarac pod određenim okolnostima. Posebna se briga vodila o udovicama. Udovicu bi njezin djever bio dužan uzeti za ženu te njoj, odnosno svojem pokojnom bratu, podići potomstvo (leviratski ženidbeni zakon²⁷).

Možemo zaključiti da ženidba i brak u biblijskim spisima uživaju velik ugled, da su pomno pripremljeni, uređivani i pravno zaštićivani.

²⁶ N. HOHNJEC, *Obitelj i njezine...*, str. 67.

²⁷ **Levirat ili leviratski brak** predstavljao je kod starih Židova, a i nekih drugih naroda na Istoku, instituciju bračnog prava po kojoj se brat mora oženiti udovicom umrloga ukoliko on nije imao djece, da bi se zajamčio nastavak njegove loze.

5.4. Obitelj – mjesto vjerskog očitovanja

Iz izvještaja o stvaranju vidljivo je da su brak i obitelj nezaobilazan dio Božjega stvoriteljskog nauma. Život prvoga bračnog para odvija se pred licem Stvoriteljevim. Osim što ga je Bog obdario slobodom i odgovornošću za sve stvoreno, pozvao ga je da bude sustvaratelj, da sudjeluje u njegovu stvaralačkom djelu čuvanjem, radom i gospodarenjem nad ostalim stvorenjima, a iznad svega plodnošću i produženjem ljudske vrste. Ljudsko se biće ostvaruje kao slika Božja u bračnom zajedništvu muškarca i žene, bivajući tako predstavnik Stvoritelja u stvorenom svijetu.

Zajedništvo muškarca i žene, njihova bitna upućenost jednoga na drugo, njihova uzajamna ljubav i predanje nalaze svoje potpuno ostvarenje u rađanju potomstva. U potomstvu se ostvaruje Božji naum ljudskog gospodarenja stvorenim svijetom. To je gospodarenje, dakle, plod njihove uzajamnosti i ne smije prijeći u gospodarenje jednoga nad drugim. Kao gospodari, muškarac i žena nikada nisu i ne smiju biti podvrgnuti ili stavljeni u funkciju stvorenoga, posebno ne djela svojih ruku. U služnju Bogu i ostvarivanju njegova nauma oni su iznad svega u ulozi Božjih suradnika, sustvoritelja novih ljudskih bića. Takav pogled na život i odnose u njemu bio je značajan odgojni čimbenik za nove naraštaje Izraelaca.

Bogom darovana plodnost prvomu bračnomu paru ostvaruje se u potomstvu, po kojem se bračni par transformira u obitelj u punom smislu riječi. Obitelj je stoga naravni ambijent za rađanje, rast i odgoj budućih naraštaja, posebno za njihov odnos s Bogom. Za odgoj potomstva u vjeri posebice je bio odgovoran otac. On je djecu učio vjerskim istinama, obredima i molitvama, upućivao ih u Mojsijev zakon, pripovijedao im o velikim Jahvinim djelima, tumačio značenje blagdana i posvećenih predmeta. I najveći vjerski blagdani, poput Pashe, bili su prije svega obiteljska slavlja. Slavili su se osim u Hramu, kao mjestu Božjeg boravišta u njegovu narodu, u domovima, posebnim obredima, najčešće vezanima uz svečano blagovanje.

Obitelj je i prva škola molitve za nova pokoljenja. U njoj se svakodnevno i nekoliko puta dnevno recitirala najvažnija židovska molitva, *Šema*: »Čuj, Izraele! Jahve

Obitelj čita Bibliju

je Bog naš, Jahve je jedan! Zato ljubi Jahvu, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom! Riječi ove što ti ih danas naređujem neka ti se urežu u srce. Napominji ih svojim sinovima. Govori im o njima kad sjediš u svojoj kući i kad ideš putem; kad liježeš i kad ustaješ. Priveži ih na svoju ruku za znak i neka ti budu kao zapis među očima! Ispiši ih na dovratnicima kuće svoje i na vratima svojim!« (Pnz 6, 4–9) Molitva je to kojom se svekoliki život usmjeravao Bogu i živio u njegovoj nazočnosti ili pred njegovim licem.

Štovanje Boga u obiteljskom domu pretakalo se u njegovo štovanje u jeruzalemskomu Hramu. U hodočašćima u Hram sudjelovala su i djeca starija od dvanaest godina, što znači da su se ostvarivala kao obiteljski događaji. Dječak je s navršenih trinaest godina već bio obvezan vršiti Mojsijev zakon, čime se označivao njegov ulazak u fazu zrelosti (*Bar mizvah*). U kasnijem židovstvu, kako zbog razaranja Hrama 587. godine, tako i zbog raspršenosti po svijetu, na važnosti dobivaju sinagoge kao bogoštovna mjesta. I u sinagoškim službama sudjeluje se kao obitelj, posebno u njezinim muškim članovima.

Ostvarena u plodnosti i potomstvu bračnog para, izraelska je obitelj bila najvažniji čimbenik svekolikog odgoja budućih naraštaja Izraelaca.

6

Neke starozavjetne obitelji

U nekoliko primjera starozavjetnih obitelji pokušat ćemo približiti svu složenost i zahtjevnost obiteljske zbilje. Čovjek se obitelji mora posvetiti na kvalitetan i ispravan način. Ako to ne uradi, velike su šanse da stvari velikom brzinom krenu u lošem smjeru. Upravo to se dogodilo čak i nekim velikim starozavjetnim likovima. Iz njihova lošeg iskustva mogu se izvući značajne pouke i za suvremenu obitelj.

6.1. Izakova obitelj

Kad uopćeno govorimo o starozavjetnim obiteljima, postoji opasnost da ostanemo na površini i da ne uronimo u dubine kompleksnih međuljudskih odnosa koji su u njima vladali. Te su obitelji, kad ih analiziramo i razlučimo od idealizirane slike koju obično baštinimo, a koja je najčešće prilično pojednostavljena, imale puno uspona i padova, nevjerojatnih sukoba i problema te opasnih nesnalaženja. Ipak, i više i manje poznati starozavjetni likovi redovito su bili obiteljski ljudi. Uzmimo za primjer Abrahama, kojemu je na prvom mjestu uvijek Bog (sjetimo se samo njegove spremnosti da žrtvuje sina jedinca) i njegovo obećanje koje se tiče upravo Abrahamova potomstva. Božja briga za Abrahama očituje se u daru njegova potomstva, pa je posve razumljivo da i Abraham čini zaista sve da pruži sigurnost svojoj obitelji, odnosno kasnije svojem klanu.

Ovdje ćemo se ipak pozabaviti Abrahamovim nasljednikom Izakom i njegovom obitelji. Vidjet ćemo kako život uvijek donosi mnogo zadaća i problema, kojima ni velikani ljudske povijesti ponekad nisu bili dorasli. Upravo su Izak i njegova žena Rebeka zoran primjer za to.

Po svim preduvjetima obitelj Izaka i Rebeke trebala je biti izvanredna. Rebeka je bila lijepa žena, koja je potjecala iz ugledne obitelji, a za Izaka znamo da je bio dugo očekivan Abrahamov i Sarin sin, dijete Božjeg obećanja. Od samog početka njegova života bio je pažen i brižljivo poučavan. Dijelio je očeva uvjerenja, posebno pouzdanje i predanje Bogu.

Njihov brak pomno je pripreman i činilo se da će biti u svemu uzoran. I Izak i Rebeka željno su očekivali potomstvo, gledajući u njemu produžetak svoje loze. Štoviše, u potomstvu su gledali i produženje svojeg života, jer tada još nije bilo jasno razvijeno vjerovanje u život poslije smrti. Kad su dobili djecu, suočili su se s velikim

odgojnim poteškoćama. Roditeljstvo dovodi u krizu sklad i toga bračnog para. Očito je da Izak i Rebeka nisu dovoljno odgovorno shvatili tu vjerojatno najvažniju i najzahtjevniju zadaću u svojem životu. Odgoj djece je vrlo zahtjevan zadatak, a pažnja i vrijeme koje im se mora posvetiti ni s čim se ne mogu uspoređivati. Na tom području roditelji prolaze ili padaju i ono određuje uspješnost njihova života. Kad se ta zadaća kvalitetno privede kraju, onda su oni zadovoljni. Nažalost, niti Izak, a niti njegova supruga na kraju nisu bili zadovoljni. Štoviše, i najvažnija odluka koju je Izak donio pred kraj svojeg života dogodila se kao plod manipulacije, iza koje je stajala njegova žena. O čemu se radilo?

Izak i Rebeka imali su sinove Ezava i Jakova, koji su bili vrlo različiti. Čak i fizički. Ezav je bio dlakav, jak i robustan, a Jakov nježan i umiljat. Ezav je bio vrstan lovac, a Jakov je volio dom i bio blizak majci. Izak je više volio Ezava, koji mu je od svojeg ulova znao pripremiti ukusno jelo. Majka je, s druge strane, više voljela Jakova. Ezav je imao pravo na prvorođstvo²⁸, ali ono ga nije previše zanimalo. Zato je zanimalo Jakova, koji je bio ambiciozniji od njega. Stoga se jednom prigodom Ezav olako odrekao toga svojeg prava za jednu jedinu porciju hrane. Izak je blagoslov prvorođstva htio podijeliti Ezavu, no Rebeka je sve tako uredila da ga je na kraju udijelio Jakovu. Pritom se dogodila prava prijevara, koja je dovela do smrtnog neprijateljstva među braćom i do Izakove razočaranosti, a Rebeka se iz prelijepe žene pretvorila u nezadovoljnu i snuždenu staricu. Evo kako se to dogodilo:

»Ostarje Izak, vid mu se očini gasio. Zato zovne svoga starijeg sina Ezava i reče mu: »Sine!« On mu odgovori: »Evo me!« A on nastavi: »Vidiš, ostario sam, a ne znam dana svoje smrti. Zato uzmi svoju opremu, svoj tobolac i luk, pa idi u pustaru i ulovi mi divljači. Onda mi pripremi ukusan obrok, kako volim, te mi ga donesi da blagujem, pa da te mognem blagosloviti prije nego umrem.« Rebeka je slušala dok je Izak govorio svomu sinu Ezavu, i kad je Ezav otišao u pustaru da ulovi divljači svomu ocu, Rebeka reče svomu sinu Jakovu: »Upravo sam čula kako tvoj otac govori tvome bratu Ezavu:

– Donesi mi divljači te mi priredi ukusan obrok da blagujem pa da te pred licem Jahvinim blagoslovim prije nego umrem.

A sad, sine moj, poslušaj me i učini kako ti naredim. Otiđi k stadu i odande mi donesi dva lijepa kozleta, a ja ću od njih prirediti ukusan obrok tvomu ocu, kako on voli. Onda ti donesi svomu ocu da jede te tebe mogne blagosloviti prije nego umre.« Ali Jakov odgovori svojoj majci Rebeki: »E, ali moj je brat Ezav runjav, a ja sam bez dlaka! Možda me se moj otac dotakne te ću u njegovim očima ispasti varalicom i na se svaliti prokletstvo, a ne blagoslov.« Ali njegova majka odgovori: »Sine moj, tvoje prokletstvo neka padne na mene! Samo ti mene poslušaj, otiđi i donesi!« Ode on, nađe i donese svojoj majci, a njegova majka priredi ukusan obrok, kako je njegov otac volio. Potom Rebeka uzme najljepše odijelo svoga starijeg sina Ezava što je u kući imala, pa u nj odjene svoga mlađeg sina Jakova. U kožu kozleta zamota mu ruke i goli dio vrata. Stavi zatim ukusan obrok i kruh što ga je pripremila na ruke svoga sina Jakova. Ode on k ocu i reče: »Oče!« On odgovori: »Evo me. Koji si ti moj sin?« A Jakov

²⁸ **Prvorođstvo** (*bekorah*) imalo je pravno značenje i bilo je povlastica prvorođenca. Po toj povlastici on je imao pravo na očev blagoslov, kojim bi se na njega prenosila sva predaja obitelji, plemena ili klana, a isto tako i sva Božja obećanja. Prvorođenac se brinuo za cijelu obitelj, pa je imao i određenu vlast nad svojom braćom. Stoga je prvorođstvo bilo i čast i privilegija.

odgovori svomu ocu: ›Ja sam Ezav, tvoj prvorođenac; učinio sam kako si mi rekao. Sad ustaj, sjedi pa jedi moje lovine, da me onda mogneš blagosloviti.‹ Izak upita svoga sina: ›Kako si tako brzo uspio, sine moj?‹ On odgovori: ›Jer mi je Jahve, Bog tvoj, bio milostiv.‹ Potom Izak reče Jakovu: ›Primakni se, sine moj, da opipam jesi li ti zbilja moj sin Ezav ili nisi.‹ Jakov se primakne k svomu ocu Izaku, koji ga opipa i reče: ›Glas je Jakovljev, ali su ruke Ezavove.‹ Nije ga prepoznao jer su mu ruke bile runjave kao i ruke njegovoga brata Ezava. Kad ga je htio blagosloviti, upita još jednom: ›Jesi li ti zaista moj sin Ezav?‹ Odgovori on: ›Jesam.‹ Potom reče Izak: ›preda me da blagujem lovine svoga sina pa da te blagoslovi duša moja.‹ Jakov ga posluži pa je jeo. Zatim mu donese i vina, pa je pio. Poslije toga reče mu njegov otac Izak: ›Primakni se, sine moj, i poljubi me!‹ Kad se primače i poljubi ga, Izak osjeti miris njegove odjeće pa ga blagoslovi...‹ (Post 27, 1–27)

Na kraju je Jakov, sklanjajući se pred bratovim gnjevom, morao pobjeći. Ni majka ni otac više ga nikada nisu vidjeli. Jakov je, bježeći, dospio k ujaku Labanu. Tamo je upoznao svoje žene Leu i Rahelu. Bog ga je kasnije vodio, blagoslovio ga velikim potomstvom te je postao jedan od najvećih rodozačetnika Izabranog naroda. Čak se i cijeli Izabrani narod po njemu prozvao Izraelom. Ime Izrael Jakov je dobio od samog Boga, nakon što se jednom prigodom s njim cijelu noć borio. To je jedan od poznatijih biblijskih događaja, u kojem dolazi do izražaja istina da »Bog i po kosim crtama ravno piše«. Drugim riječima, Bog može i ljudske mane i slabosti svojom providnošću okrenuti na dobro.

Svakako, ostaje činjenica da Izak i Rebeka nisu uspjeli prenijeti na potomstvo svoje bogato duhovno nasljeđe, dobar odgoj i druge kvalitete koje su primili od roditelja. To je njihovoj obitelji prouzročilo velike poteškoće.

Govaert Flinck,
Izak blagoslivlje Jakova

6.2. Samuelova i Davidova obitelj

Čini se da je nekada teže podići vlastitu djecu nego vladati cijelim kraljevstvom. Samuel i David svakako spadaju među starozavjetne velikane. Međutim, to se nika-ko ne odnosi na njihovu odgojnu dimenziju. Pogledajmo kako su zakazali na tome važnome životnom području.

6.2.1. Samuel i Eli

Samuel je pobijedio Filistejce i upravljao cijelim izraelskim narodom. Njegovi roditelji, Elkana i Ana, bijahu veoma pobožni ljudi. Željeli su dijete i na tu su nakanu molili. Bili su jedno drugomu vjerni i privrženi. Redovito su hodočastili i izvršavali obećane zavjete, a svoju su vjeru prenijeli i na sina Samuela. Njemu su i inače posvećivali mnogo pažnje, pravilno ga usmjeravajući, pa je postao razumno i poslušno dijete. Samuel je otpočetak bio posvećen Bogu, a od rane mladosti živio je kod svećenika Elija u Šilu. Elijevi sinovi Pinhas i Hofni nisu bili dobri. Nema podataka o tome kako ih je Eli odgajao i što je od njih tražio, no bili su uistinu nevaljali. Eli ih je zacijelo odgajao u vjeri, ali su oni prema vjeri bili hladni. Osim toga bili su gramziv i živjeli nemoralno, održavajući različite ljubavne veze.

Kako je moguće da su sinovi uspješnog svećenika i sudca – upravitelja u Šilu, glavnom svetištu i mjestu Kovčega saveza, bili takvi? Očito ga je prevažna funkcija koju je Eli obavljao previše obuzela, pa se nije dovoljno posvetio svojoj djeci. Međutim, čovjek mora voditi računa o materijalnim i duhovnim dobrima svoje obitelji. Zato je veoma važno tomu cilju posvetiti vrijeme, a jasno je da bi djeca trebala imati prednost pred bilo čim drugim. Zato ih je potrebno poučiti što je obveza i odgovornost te zašto su potrebni red i disciplina. No isto im je tako potrebno pokazati da su voljeni. Nužno je djeci ponekad dati do znanja da ni roditelji nisu savršeni te, u slučaju pogriješke, smoci hrabrosti i priznati ju. Potrebno je stoga razumjeti druge, a posebno je važno s drugima komunicirati. Po svemu sudeći, to Eli svojoj obitelji nije osigurao. Zato je prema ponašanju svojih sinova bio ravnodušan, što se pokazalo pogubnim. Vjerojatno je već od njihove najranije dobi bio popustljiv i prepuštao ih samima sebi, pa nije čudo što su bili bez ikakve discipline.

S druge strane, teško je reći da je samo Eli kriv za stanje u kojem su se našli njegovi sinovi. Naime, u istim je uvjetima živio i Samuel, a on je rastao u vjeri, jer je poštovao i slušao Elija. Sve što je on prihvaćao, Pinhas i Hofni su odbijali. Imali su ugledne roditelje, ali izbor im je bio loš. A izbor bijaše njihov. Radili su po svojem, a zanimalo ih je samo materijalno i osjetilno.

Djeca postupno odrastaju, postaju odgovorna i pripremaju se za napuštanje roditeljskog doma. Većina roditelja, bez ikakve sumnje, mnogo ulaže u njihov razvoj i uspjeh. Nadaju se da će djeca prepoznati taj trud i ulaganje i da će jednog dana znati cijeniti tu silnu uloženu roditeljsku ljubav. Sve to Samuelu je sigurno bilo poznato, a vidio je i kakve je sve probleme Eli imao sa svojim sinovima. Tim je čudnije da je veoma slične probleme imao i on. Previše je štitio svoje sinove Joela i Abiju, a kasnije ih izložio prevelikoj odgovornosti. Znao je da nisu sposobni za sudce, no ipak ih je postavio u tu službu. Ta je odluka bila katastrofalna i za njih i za cijeli narod. Imali su položaj sudaca u Ber Šebi, no nisu išli očevim stopama. Bili su sebični, uzimali mito i izvrtali pravicu. Samuel je bio dobro odgojen, imao je odlična učitelja, rastao je u ozračju bogobožnosti i učio na tuđim pogriješcima, ali on sam svojoj djeci nije bio dobar odgajatelj.

6.2.2. David

Sa Samuelom je usko povezan i velik izraelski kralj David, sin Jišajev. Bio je drugi po redu kralj Izraela. Naslijedio je Šaula, a njega je na prijestolju naslijedio njegov sin Salomon. David svakako spada među najdominantnije pojave u cijeloj *Bibliji*, gdje se spominje gotovo devet stotina puta. Slika o njemu vrlo je složena. Bio je pastir u kojem je Samuel prepoznao budućeg vladara i kasnije ga pomazao za kralja. Dogodilo se to na ondašnje opće čuđenje, no ipak se Davida danas doživljava kao velikoga izraelskog kralja. Najupečatljivija biblijska slika opisuje mladog Davida koji se bori s Filistejcem Golijatom. Druga ga prikazuje kao svirača na Šaulovu dvoru, od kojega se kasnije razvio tvorac brojnih psalama. Kad je postao kralj, izabrao je Jeruzalem za glavni grad svojeg kraljevstva. Stoga je iz Hebrona, gdje je vladao sedam godina, prenio svoje prijestolje u Jeruzalem. Zauvijek je ušao u povijest Izraela kao kralj koji je ujedinio cijeli narod Božji (12 izraelskih plemena) i osigurao mu sveti grad Jeruzalem, koji će se zbog toga zvati i »Davidov grad«.

Biblija opisuje Davidove vrline i mane. Ne idealizira njegovu sliku. Štoviše, čini se da u opisu te ponajveće starozavjetne osobe pretežu mane. Njegov život i okružje puni su rivalstva i mržnje, zavisti i izdaje. Bio je grješan čovjek, no *Biblija* svjedoči o njegovu iskrenu kajanju za grijehe koje je počinio.

David kao otac bijaše vođen osjećajima. Dušom i srcem bio je uza svoju obitelj, a u njoj je bilo svakojakih spletki i rivalstava. Osobito to bijaše izraženo u odnosima između njegove djece Amnona, Tamare i Abšaloma. Čini se da je najveća pogreška Davida kao oca bila ta što nije svakomu djetetu posvetio dovoljno pažnje. Kad su njegovi potomci postupno počeli zadobivati moć sličnu njegovoj, David se odjednom našao u nezavidnoj situaciji. Njegov sin Abšalom stekao je mnogo simpatizera, a držao je da mu je ostarjeli otac neodlučan. Stoga se digao protiv njega i za kratko ga vrijeme natjerao u bijeg. Ipak je u tom sukobu tragično završio Abšalom.

»Abšalom slučajno zapade u ruke Davidovim ljudima. Abšalom je jahao na mazgi, a mazga naiđe pod grane velika hrasta, tako da je Abšalomu glava zapela o grane i on ostade viseći između neba i zemlje, dok je mazga ispod njega otišla dalje. Vidje to neki čovjek i javi Joabu govoreći: ›Upravo sam vidio Abšaloma gdje visi o jednom hrastu.‹ A Joab odvrati čovjeku koji mu je to javio: ›Kad si ga vidio, zašto ga na mjestu nisi sastavio sa zemljom? Moja bi onda bila dužnost da ti dam deset srebrnih šekela i jedan pojas!‹ Ali čovjek odgovori Joabu: ›I kad bi mi na dlan izbrojio tisuću srebrnih šekela, ne bih digao ruku na kraljeva sina! Čuli smo na svoje uši kako je kralj zapovjedio tebi, Abišaju i Itaju govoreći:

– Čuvajte mi mladića Abšaloma!

Da sam podmuklo napao na njega izlažući opasnosti svoj život – jer kralju ništa ne ostaje skriveno – onda bi se ti držao po strani.‹ A Joab odvrati: ›Ne ću ja ovdje dangubiti s tobom!‹ I uze tri sulice u ruke i zabode ih u srce Abšalomu, koji je bio još živ viseći o hrastu. Nato priđe deset momaka, štitonoša Joabovih, i dotukoše Abšaloma i usmrtiloše. Tada Joab zapovjedi da zatrube u rog, i vojska prestade progoniti Izraela, jer je Joab zaustavio vojsku. Potom uzeše Abšaloma, baciše ga u duboku jamu usred šume i navališe na nj veliku gomilu kamenja. Izraelci pak pobjegoše svaki svome šatoru. Abšalom bijaše

još za života postavio sebi spomenik u Kraljevoj dolini, jer mišljaše: »Nemam sina koji bi sačuvao spomen mome imenu.« I nazvao je taj spomenik po svom imenu te se još i danas zove Abšalomov spomenik.« (2 Sam 18, 9–18)

Sukoba i problema moglo je biti mnogo manje da je David ulogu oca »odigrao« na bolji način. Poznato nam je da nije bio jednako posvećen svoj svojoj djeci. Da je prema svima bio kakav je bio prema sinu Salomonu, vjerojatno bi mnoge nevolje bile izbjegnute. Djeci se ne smije posvetiti pozornost tek onda kad dospiju na rub. Treba ih pratiti i voljeti tijekom cijelog života te im na taj način pomagati da rastu i razvijaju se u zrele i odgovorne osobe.

John Singleton Copley,
Samuel i Eli

7

Brak i obitelj u Novom zavjetu

Za novozavjetne pisce brak i obitelj se podrazumijevaju, jer brak je, jednostavno, datost, a iz obitelji dolaze, njoj se vraćaju i njom su zaokupljeni gotovo svi akteri novozavjetnih spisa. Iako je u *Novom zavjetu* izričaj o braku općenit (precizan je tek kad se govori o jedinstvu, rastavi, preljubu i bludu), i brak i obitelj zajamčeni su posebnom sakramentalnom vezom. Ni apostoli, a niti njihovi nasljednici nisu razmišljali o pravnu uređivanju sklapanja braka, jer je to bilo u nadležnosti države. Brak je bio činjenica i prvi su se kršćani ženili i udavali po običajima koji su već vladali u njihovu okružju. Ni Isus nije posebno naučavao o braku, no u polemici s farizejima suprotstavlja se ondašnjemu poimanju braka. Pritom se vraća na sam izvor, odnosno na prvotni ideal, kritizirajući tadašnju iskrivljenu praksu.

7.1. Novi zavjet i obiteljski život

Isus je, prema *Ivanovu evanđelju*, prvo čudo napravio u Kani Galilejskoj. Bilo je to na svadbi, na samom početku njegova javnog djelovanja. To znači da je Sin Božji blagonaklono gledao na ženidbu te joj je i sam nazočio. Brak i obitelj naučio je cijeniti od svoje majke i sv. Josipa, u svojem nazaretskom domu. Volio je djecu i postavljao ih kao primjer onima koji teže kraljevstvu nebeskomu. Njegova ljubav prema djeci širi se i na njihove roditelje, odnosno na cijele obitelji. Često je prilazio unesrećenim obiteljima, pomažući im ublažiti tragične gubitke i liječeći okrnjeno obiteljsko zajedništvo. Teško bolesna sina rimskog činovnika, zbog njegove velike vjere, ozdravlja na daljinu. Jairu i njegovoj žalosnoj ženi oživljava mrtvu kćer. U život vraća i svojeg prijatelja Lazara te sina udovice iz Naina.

Uskrišenje sina udovice iz Naina

»Nakon toga uputi se Isus u grad zvani Nain. Pratili ga njegovi učenici i silan svijet. Kad se približi gradskim vratima, gle, upravo su iznosili mrtvac, sina jedinca u majke, majke udovice. Pratilo ju mnogo naroda iz grada. Kad ju Gospodin ugleda, sažali se nad njom i reče joj: »Ne plaći!« Pristupi zatim, dotače se nosila; nosioci stadoše, a on reče: »Mladiću, kažem ti, ustani!« I mrtvac se podiže i progovori, a on ga dade njegovoj majci. Sve obuze strah te slavljahu Boga govoreći: »Prorok velik usta među nama! Pohodi Bog narod svoj!« I proširi se taj glas o njemu po svoj Judeji i po svoj okolici.« (*Lk 7, 11–17*)

Julius Schnorr,
Čudo u Kani Galilejskoj

Novi zavjet uistinu visoko vrjednuje obiteljski život i brak. Kršćanske obitelji opisane su kao najstarija mjesta bogoštovlja. Očinska kuća je dom, a domovi (obitelji) su crkve u malom. Pavao i katoličke poslanice donose pravila, gotovo bi se moglo reći, pravi mali kućni red za starce, muževe i žene, roditelje i djecu. Tako se, primjerice, muževima nalaže da trebaju ljubiti svoje žene i ne smiju prema njima biti osorni, a očevima da ne ogorčuju djecu, da ne bi klonuli duhom.

Izvanredan primjer zauzimanja za brak predstavlja sveti Ivan Krstitelj, koji ide u smrt braneci njegovu svetost. Njega je tetrah²⁹ Herod uhitio i bacio u tamnicu zbog Herodijade, žene svojeg brata Filipa. Ivan mu je govorio da ju ne smije imati, pa ga je Herod htio ubiti. Međutim, bojavao se, jer je narod držao Ivana za proroka. Ipak mu je kasnije, na zahtjev Herodijadine kćeri, odrubio glavu. Ivan, kako vidimo, čuvajući svetost braka, nije popustio ni pred kraljem. Stoga možemo kazati da je on prvi mučenik jedinstva i nerazrješivosti braka.

Kad *Novi zavjet* govori o obitelji, ne idealizira ju. U njoj dolazi do napetosti i suprotstavljanja. Znamo da je čak i u svetoj nazaretskoj obitelji idila bila prekinuta Isusovim odlaskom u Hram. Marija i sveti Josip zabrinuto su ga tražili, a kad su ga pronašli, svjedoči nam evanđelist Luka, Marija je ukorila Isusa. Nakon toga događaja on je bio poslušan. U krugu svoje nazaretske obitelji napredovao je u »mudrosti, dobi i milosti kod Boga i kod ljudi« (Lk 2, 52).

Isus je bio okružen obiteljima i obiteljskim ljudima. Među apostolima se nalaze dva para braće: Šimun (Petar) i Andrija te Jakov i Ivan. Evanđelja spominju Isusovo prijateljstvo s Lazarom i njegovim sestrama Martom i Marijom. I Isusove prispodobe također su znakovite za njegovo poimanje obitelji i obiteljskih odnosa. Jedna od najpoznatijih prispodoba je ona o milosrdnom ocu i rasipnome mlađem te nepomir-

²⁹ **Tetrah** – grč. *tétrarchos* = vladar četvrtine. Pojam se može odnositi na jednoga od četiri suvladara u sustavu tetrahije ili na provincijske vladare nad teritorijem podijeljenom na četiri dijela. Nakon smrti Heroda Velikoga 4. g. pr. Kr. njegovo je kraljevstvo podijeljeno među nasljednicima na četiri dijela, a njegov sin Herod Antipa postao je tetrah Galileje i Pereje.

ljivome starijem sinu. U njoj su snažno ocrtni kompleksni obiteljski odnosi, u kojima se očituju ljubav i ljubomora, privrženost i lakomislenost te ustrajnost i radost. Pripovijest o Lazaru i bogatašu govori o bogataševoj braći, koja bi mogla završiti loše poput njega. Možemo se prisjetiti i prispodobe o dva sina koje otac šalje na posao. Jedan sin odgovara pozitivno, ali ne odlazi na posao, a drugi se suprotstavlja ocu, no izvršava naloženu zadaću. Svakako, i iz Isusova ponašanja i iz njegove pouke vidi se da je vrlo cijenio obitelj i zdrave obiteljske odnose.

7.2. Isus o braku i obitelji

Vrlo je važno uočiti da se gotovo svi egzegeti i bibličari slažu da je Isus govorio o apsolutnoj nerazrješivosti braka. Temeljno mjesto koje o tome svjedoči jest *Mk 10, 1–12*: »Krenuvši odande, dođe u judejski kraj i na onu stranu Jordana. I opet mnoštvo nagrnu k njemu, a on ih po svojem običaju ponovno poučavaše. A pristupe farizeji pa, da ga iskušaju, upitaše: »Je li mužu dopušteno otpustiti ženu?« On im odgovori: »Što vam zapovjedi Mojsije?« Oni rekoše: »Mojsije je dopustio napisati otpusno pismo i – otpustiti.« A Isus će im: »Zbog okorjelosti srca vašega napisa vam on tu zapovijed. Od početka stvorenja muško i žensko stvori ih. Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo. Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. Što dakle Bog združi, čovjek neka ne rastavlja!«

U kući su ga učenici ponovno o tome ispitivali. I reče im: »Tko otpusti svoju ženu pa se oženi drugom, čini prema prvoj preljub. I ako žena napusti svoga muža pa se uda za drugoga, čini preljub.« (*Mk 10, 1–12*)

Iz tog Markova ulomka vidimo da Isus nije zadovoljan praksom rastave braka, koja je u onom vremenu bila raširena među Židovima. Da bi pokazao i dokazao njezinu neutemeljenost, vraća se na sam izvor i kaže da je Bog stvorio čovjeka, muško i žensko, da će čovjek ostaviti svoju obitelj te prionuti uza svoju ženu i da će njih dvoje biti jedno tijelo. Isus, dakle, uči da je Bog združio muškarca i ženu i da ih čovjek nema pravo rastavljati. Kad čovjek to poštuje, poštuje volju Božju, po kojoj je brak jedinstven i nerazrješiv (jedinstven: jedan muškarac i jedna žena; nerazrješiv: jednom valjano sklopljena ženidba ne može se razriješiti). Zanimljivo je da Marko opasnost preljuba spominje na isti način i za muža i za ženu. Iz njegova evanđelja, kao izvora i temelja, Matej i Luka kasnije pišu svoja izvješća. U tom smislu s Markovim tekstom možemo usporediti *Lk 16, 18*: »Tko god otpusti svoju ženu pa se oženi drugom, čini preljub. I tko se god oženi otpuštenom, čini preljub.«

Isus nije sustavno naučavao o obitelji, ali iz nekoliko zgoda u sinoptičkim evanđeljima³⁰ vidimo kakav je njegov stav prema braku i obitelji. Tako, dok je jednom prigodom poučavao, dolaze ga tražiti njegova majka i rođaci. Kad su mu dojavili da ga vani čekaju, on svojim slušateljima odgovara: »Tko je majka moja i braća moja? ... Evo majke moje, evo braće moje! Tko god vrši volju Božju, on mi je i brat i sestra i majka.« (*Mk 3, 32–35*). Tim riječima Isus ne negira svoje rodbinske veze, niti umanjuje Marijino majčinsko dostojanstvo. Baš naprotiv! Isus ovdje želi ukazati na jednu po-

³⁰ **Sinoptička evanđelja** – kad se usporede *Matejevo, Markovo i Lukino evanđelje*, lako se uoči da su vrlo slična jedno drugomu. Zato se njihova evanđelja nazivaju sinoptičkima. Naziv su dobila po grčkim riječima *syn* (zajedno) i *opsis* (pogled). Dakle, riječ *sinoptički* mogli bismo prevesti kao *zajednički pogled*.

sve novu dimenziju obiteljskih odnosa. To su odnosi vjere i ljubavi, koji sve ljude preobražavaju u braću i sestre. A to se događa u povezanosti s njime, Sinom Božjim.³¹

Isus govori o braku i u kontekstu nerazrješivosti, preljuba i djevičanstva. Kad ga farizeji pitaju je li dopušteno otpustiti ženu, Isus brani monogamnost i nerazrješivost ženidbe. Tu obranu evanđelisti različito prikazuju, pa je tumačenje otežano, osobito zbog Matejeva izuzetka, koji ne nalazimo ni kod Luke niti kod Marka. Matej, naime, kaže da se žena ne smije otpustiti osim zbog bludništva: »Rečeno je također: Tko otpusti svoju ženu, neka joj dade otpusnicu. A ja vam kažem: Tko god otpusti svoju ženu – osim zbog bludništva – navodi ju na preljub, i tko se god otpuštenom oženi, čini preljub.« (Mt 5, 31–32)

Pokušajmo razjasniti što je Matej tim izrazom mislio. Matej, isto kao i Marko, o nerazrješivosti braka govori u polemičkom kontekstu, međutim na svoj način prerađuje misao i takvu je upućuje zajednici za koju piše svoje evanđelje. On je bio carinik iz Kafarnauma, a evanđelje je namijenio židovskim kršćanima. Stoga je posebno naglašavao da su se u Isusu ispunila sva starozavjetna proročanstva. Njegovo evanđelje svoj konačni oblik dobilo je oko 80. godine poslije Krista. Matej očitito nije mogao zatvoriti oči pred situacijom koja je vladala u njegovu vremenu. Židovi su, podsjetimo se, mogli rastaviti svoj brak. Zato se on nije pitao o rastavi, nego govori o razlogu za nju. Matejevo razmišljanje identično je Markovu, osim što je u slučaju nerazrješivosti naveo spomenuti izuzetak. Radi se o bludništvu, kako smo mi preveli grčki termin *porneia* (usp. Mt 19, 3–9). Isti stav Matej prenosi iz Isusova *Govora na gori* (usp. Mt 5, 31–32).

Nerazrješivost ženidbe

»Kad Isus završi te besjede, ode iz Galileje i dođe u judejski kraj s onu stranu Jordana. Za njim je išao silan svijet. Ondje ih izliječi. Pristupe mu tada farizeji pa, da ga iskušaju, kažu: »Je li dopušteno otpustiti ženu s kojega god razloga?« On odgovori: »Zar niste čitali: Stvoritelj od početka muško i žensko stvorio ih i reče: stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo? Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. Što dakle Bog združi, čovjek neka ne rastavlja.« Kažu mu: »Zašto onda Mojsije zapovjedi dati otpusno pismo i – otpustiti?« Odgovori im: »Zbog tvrdoće srca vašega dopusti vam Mojsije otpustiti ženu, ali od početka ne bijaše tako. A ja vam kažem: Tko otpusti svoju ženu – osim zbog bludništva – pa se oženi drugom, čini preljub.« (Mt 19, 3–9)

³¹ Usp. Marinko VIDOVIĆ, *Od križa do uskrsnuća. Temeljna poruka Prve poslanice Korinćanima*, Hrvatsko biblijsko društvo, »Teovizija«, Zagreb, 2007., str. 39.

Svakako treba spomenuti da ženidbeno pravo Istočne Crkve, koja inače uvažava sakramentalnost ženidbe, kao i ženidbeno pravo protestantskih zajednica, koje ne priznaju ženidbu za sakrament, poznaju u svojoj praksi preljub kao tumačenje Matejeva izuzetka. U Istočnoj Crkvi to ipak nije argument za rastavu, nego je to »duhovna smrt«, koja nastaje kao posljedica kapitalnog grijeha.³²

No je li tim izrazom Matej zaista mislio na preljub? Ovdje svojevrsan problem predstavlja činjenica da grčka riječ *porneia*, koju smo mi preveli kao bludništvo, nije posve jednoznačna. Međutim, recimo to odmah, ona kod Mateja teško može označavati preljub, jer on poznaje taj pojam i za njega rabi drugu riječ (*moiheia*). Moguća značenja riječi *porneia* su još: idolatrija, sveta prostitucija, *zenut* – nevaljali brak. Taj posljednji termin odnosio se na brak među srođnicima, koji je Zakonom bio zabranjen. Gledajući u Matejevu kontekstu, očito je ta iznimka bila primjenjiva na kršćansku zajednicu u kojoj su postojali obraćenici s poganstva čiji su brakovi bili protiv Božjeg zakona (pod tim se misli na brakove među krvnim srođnicima). Drugim riječima kazano, bilo kakvo otpuštanje žene, osim kad je riječ o braku među krvnim srođnicima, nedopušteno je, jer takvo otpuštanje izlaže ženu preljubu, a onoga tko ju kasnije oženi, također navodi na preljub. Važno je uočiti da i u pastoralno-disciplinskim tekstovima prve Crkve termin *porneia* označava navedenu vrstu nezakonitog braka.³³

7.3. Evanđelisti o braku i obitelji

Kod evanđelista je govor o obitelji najviše prisutan u opisima Isusova djetinjstva, odnosno u *Matejevu* i *Lukinu evanđelju*. Naime, sva se četiri evanđelista zanimaju za Isusovo podrijetlo. Ali dok Matej i Luka opisuju Isusov obiteljski okvir, Marko odmah kaže da će govoriti o Isusu Kristu, koji je Sin Božji, a Ivan donosi govor o Riječi Božjoj, Bogu od Boga, koji postade Bogočovjek. Kasnije Ivan o obitelji uopće ne govori, međutim iz opisa različitih situacija koje donosi može se dosta zaključiti o njegovu razmišljanju o toj stvarnosti.

7.3.1. Matej i Luka

Matej svoj govor o Isusu započinje njegovim rodoslovljem³⁴. Kod njega je rodoslovlje više od obična nabranja. On njime Isusa postavlja u povijest, kojom upravlja Bog,

³² »Pravoslavna Crkva drži da ženidbeni vez prestaje smrću bračnog druga, proglašenjem supružnika mrtvim, polaganjem monaškog zavjeta i rukopoloženjem za biskupa. Razrješenje ženidbenog veza (razvod) može se dogoditi po presudi koja utvrđuje tjelesnu, moralnu ili religioznu smrt jednog od supružnika. U stanje moralne i religiozne smrti uvode ona stanja u kojima osoba upada u grešnu odijeljenost od Boga i Crkve, te u kojima nije sposobna slobodno i voljno djelovati. To može biti preljub, teško nasilje, hotimični pobačaj, zlonamjerno napuštanje ili nestanak ženidbenog druga, tjelesna, odnosno duševna bolest, kao i moralna pokvarenost i otpad od vjere. Ponovna ženidba nakon takve rastave dopuštena je laicima, ali ne i klericima. U svakom slučaju, ne smatra se da je ponovna ženidba na istoj razini kao i prva, pa je u tom slučaju predviđen i drukčiji liturgijski obred, uza što je povezana i praksa pokore (epitimija).« (Ante MATELJAN, *Sakrament ženidbe u pravoslavlju*, »Crkva u svijetu«, 43 (2008.) 1, str. 64 – 65.)

³³ Usp. M. VIDOVIĆ, *Od križa...*, str. 41 – 42.

³⁴ **Rodoslovlje** je posebna književna vrsta, koja u nakani pisanja povijesti spasenja shematizira povijest te sažeto i obogaćeno teološkom refleksijom izlaže slijed događanja za koja nedostaju vjerodostojni povijesni izvori. (Usp. isto, str. 36.)

te tako izriče svoju vjeru u njega kao onoga u kojem su Božja obećanja dosegla svoju puninu. Isus Krist je obećani Mesija. Matej silazi od Abrahama kao rodozačetnika do Josipa. Odjednom više nema prijelaza s oca na sina (s Josipa na Isusa). Matej želi naglasiti dvije stvari: Isus je uistinu poseban, no, iako poseban, on je posve uključen u običnu ljudsku obitelj. Kod Mateja je glavni protagonist nazaretske obitelji Josip. On je pravedan čovjek, koji odlučuje, vodi i brine se o svojoj obitelji. Marija je povučena i skromna te ovisi o svojem mužu. Obiteljsko ozračje je posve uobičajeno: jedna obična izraelska obitelj živi svoj skroman život. U svemu tome naizgled nema ništa posebno. Ono što je posebno, a to je Isusovo začecje po Duhu Svetom, običnomu čovjeku je skriveno. Stoga je Isus u Nazaretu živio kao i svako drugo tadašnje dijete.

Za razliku od Matejeva prikaza, kod Luke je Marija u središtu pozornosti. Obična nazaretska djevojka, puna povjerenja u Boga, na čudesan način začela je sina. Prihvatila je nešto što joj zacijelo nije bilo dokraja shvatljivo. Poštujući ondašnje zakone, zbog popisa stanovništva, zajedno sa svojim zaručnikom odlazi u gradić Betlehem. Tamo rađa sina u zaista neuobičajenim uvjetima. To je bilo toliko neobično da su pastiri i drugi jednostavni ljudi taj događaj protumačili kao poseban Božji znak. To dijete mora biti nešto iznimno. Nakon tih čudesnih događanja Marija i Josip vraćaju se u Nazaret i tamo nastavljaju živjeti običnim, tihim životom. Luka o tome ne govori ništa posebno, tek spominje da su svake godine za blagdan Pashe, kao i ostali pobožni Izraelci, hodočastili u Jeruzalem. Luka opisuje događaj koji se odigrao pri jednome takvom hodočašću, kad je Isus imao dvanaest godina:

»Njegovi su roditelji svake godine o blagdanu Pashe išli u Jeruzalem. Kad mu bijaše dvanaest godina, uzidoše po običaju blagdanskome. Kad su minuli ti dani, vraćahu se oni, a dječak Isus ostade u Jeruzalemu, a da nisu znali njegovi roditelji. Uvjereni da je među suputnicima, odoše dan hoda, a onda ga stanu tražiti među rodbinom i znancima. I kad ga ne nađu, vrate se u Jeruzalem tražeći ga. Nakon tri dana nađoše ga u Hramu gdje sjedi posred učitelja, sluša ih i pita. Svi koji ga slušahu bijahu zaneseni razumnošću i odgovorima

Isus u hramu

njegovim. Kad ga ugledaše, zapanjiše se, a majka mu njegova reče: ›Sinko, zašto si nam to učinio? Gle, otac tvoj i ja žalosni smo te tražili.‹ A on im reče: ›Zašto ste me tražili? Niste li znali da mi je biti u onome što je Oca mojega?‹ Oni ne razumješe riječi koju im reče. I siđe s njima, dođe u Nazaret i bijaše im poslušan. A majka je njegova brižno čuvala sve ove uspomene u svom srcu. A Isus napredovaše u mudrosti, dobi i milosti kod Boga i ljudi.« (Lk 2, 41–52)

Nakon tog događaja vraćaju se u Nazaret, gdje nastavljaju svoj uobičajeni život. Luka želi naglasiti da je baš takav život sredstvo po kojem Bog ostvaruje svoj plan spasenja. Svi su u toj obitelji otvoreni Božjem djelovanju, ali i cijela obitelj kao takva. No to ih ne udaljava od svakodnevnih obveza. Spomenimo još da Luka donosi rodoslovlje obrnutim redoslijedom od Matejeva. Tako je Isus član ljudske obitelji, koja ima podrijetlo u Adamu. Luka želi naglasiti da je Isusova obitelj cijeli ljudski rod.

7.3.2. Ivanov govor o obitelji

Ivan o obitelji i obiteljskom životu ne govori ništa izrijeком. Međutim, u njegovim spisima prisutna je obiteljska terminologija. On tu terminologiju koristi za opisivanje duhovnih odnosa, pa možemo kazati da su za njega obiteljski odnosi simbol odnosa na jednoj posve drugoj razini. Drugim riječima, obiteljski odnosi simbol su nove obitelji koju Bog želi ustanoviti po svojem Sinu.

Tako Ivan pojam *otac* rabi koliko i svi drugi evanđelisti zajedno. Uglavnom se on odnosi na Nebeskog Oca, no ponekad označava i ljudsko očinstvo.

Pojam *majka* u *Ivanovu evanđelju* javlja se 11 puta. Samo se u dva slučaja ne odnosi na Isusovu majku (*Iv* 3, 4 i *Iv* 19, 27). U prvom slučaju Nikodem, pošto nije razumio Isusovu poruku, govori o ponovnom ulasku u utrobu majke, a u drugom slučaju Isus se s križa obraća svojoj majci i Ivanu. To njegovo obraćanje Mariji neki egzegeti vide kao aluziju na Evu, majku svih ljudi, ili na Sion, koji predstavlja metaforičku majku novog naroda Božjega. Kod Ivana pojam majčinstva nije vezan samo na rađanje, krvnu vezu ili obiteljsko zajedništvo. Za njega majčinstvo izražava i duhovnu dimenziju. Povezano je s onom obitelji koju Isus uspostavlja svojim otkupiteljskim djelom.

Pojam *roditelji* Ivan upotrebljava samo kad govori o slijepcu od rođenja kojeg je Isus ozdravio.

»Zapitaše ga njegovi učenici: ›Učitelju, tko li sagriješi, on ili njegovi roditelji te se slijep rodio?‹ ... Židovi ipak ne vjerovahu da on bijaše slijep i da je progledao dok ne dozvaše roditelje toga koji je progledao i upitaše ih: ›Je li ovo vaš sin za kojega tvrdite da se slijep rodio? Kako sada vidi?‹ Njegovi roditelji odvrata: ›Znamo da je ovo naš sin i da se slijep rodio. A kako sada vidi, to mi ne znamo; i tko mu je otvorio oči, ne znamo. Njega pitajte! Punoljetan je: neka sam o sebi govori!‹ Rekoše tako njegovi roditelji jer su se bojali Židova. Židovi se doista već bijahu dogovorili da se iz sinagoge ima izopćiti svaki koji njega prizna Kristom. Zbog toga rekoše njegovi roditelji: ›Punoljetan je, njega pitajte!‹« (*Iv* 9, 2.18–23)

Spomenuti roditelji su uplašeni, pa se distanciraju od vjere svojeg sina, koji je povjerovao Isusu, ali isto tako distanciraju se i od židovske nevjere. Oni su vjernici koji se skrivaju u strahu od svoje (židovske) okoline. Način na koji su reagirali mno-

go nam govori o ondašnjoj obitelji. Oni odgovaraju za svojeg sina iako je punoljetan (vidimo iz toga što su pozvani svjedočiti o njegovu prijašnjem stanju), ali se, s druge strane, distanciraju i dopuštaju sinu da ima svoje uvjerenje (jer je punoljetan). Ivan, ustvari, poručuje da roditeljska odgovornost za djecu nikada ne prestaje, ali da ipak moraju djeci omogućiti samostalnost i mogućnost osobnog izbora.

Pojam *zaručnik* Ivan donosi četiri puta, a pojam *zaručnica* samo jednom. *Zaručnik* tri puta označava Isusa. Zaručnikom ga naziva i Ivan Krstitelj, dok o sebi govori kao o njegovu prijatelju. I u tome je simbolika jasna, jer je, prema židovskim običajima, prijatelju pripadala uloga i čast da dovede zaručnicu iz kuće očeve u kuću zaručnikovu.³⁵ Opet vidimo kako Ivan uvodi eklezijalnu dimenziju. Naime, pojam zaručnik se s razine obiteljskih odnosa prenosi na razinu novog naroda Božjega.

Ivan je često upotrebljavao pojam *sin* (55 puta). Uglavnom ga koristi da izrazi posebno Isusovo sinovstvo, odnosno njegov poseban odnos s Nebeskim Ocem. U drugim slučajevima Ivan taj pojam koristi da bi označio ljudsko sinovstvo, a ponekad i da bi označio odnos vjernika s Nebeskim Ocem. Međutim, kad govori o Isusu, koji je sin Nebeskog Oca, uvijek rabi riječ *huios*, a za vjernike upotrebljava riječ *teknon*.

Zanimljivo je još kazati da je Ivan pojam *kći* upotrijebio samo jedanput. Bilo je to prigodom Isusova svečanog ulaska u Jeruzalem: »Ne boj se, kćeri Sionska! Evo, kralj tvoj dolazi jašući na mladetu magaričinu!« (Iv 12, 15) Izričajem *kćeri Sionska* Ivan izražava eklezijalnu dimenziju, za koju obiteljski odnosi postaju modelom crkvenih odnosa. To se može i obrnuti te promatrati na način da su crkveni odnosi temelj i jamstvo zdravih obiteljskih odnosa.³⁶

7.4. Brak i obitelj u spisima sv. Pavla

Pavao o braku i obitelji govori u kontekstu govora o ženidbi. Kad govori o braku, razvodu ili preljubu, on odgovara na praktične poteškoće koje su se u tom pogledu pojavile. Pavao o braku izričito govori u dva teksta: prvi se nalazi u *Prvoj poslanici Korinćanima* (1 Kor 7), a drugi u *Poslanici Efežanima* (Ef 5, 21 – 6, 9).

Potaknuti svojim poganskim grčkim okruženjem, a možda i navještajem Isusova bezbračna života, neki korintski kršćani brak nisu smatrali vrijednim. Nasuprot tomu, drugi su, uronjeni u pogansko okruženje, imali poteškoća sa življenjem moralnih obveza koje je donosio brak, a još više s djevičanskim životom. Ti su problemi postavljeni pred Pavla u obliku pitanja je li Bogu draži brak ili djevičanstvo i koji je smisao braka. Iako Pavao iz kristoloških i eshatoloških motiva daje prednost bezbračnosti, snažno ističe veličinu kršćanskog braka, posebno naglašavajući njegovu nerazrješivost. Za njega su i ženidba i djevičanstvo dva istovrijedna kršćanska poziva. Radi se naime o dva načina proslavljanja Boga u tijelu.

Ženidba je u prvom redu Božji poziv. Nitko ne mora sklopiti brak, ali kad je jednom zakonito sklopljen, onda on postaje dužnost i obveza. Brak je jedinstvena,

³⁵ »Obiteljski život, po židovskom shvaćanju, započinje zaručnicama, pravnim ugovorom kojim dvije osobe ulaze u odnos zaručnik–zaručnica. Taj odnos, kojim je već sklopljen brak s punim pravnim učincima, traje nekoliko tjedana prije nego zaručnica prijeđe stanovati u kuću zaručnika.« (Isto, str. 46.)

³⁶ Usp. isto, str. 43 – 48.

Julije Klović,
Sveta Obitelj

smetnjama. Ono nije niti odricanje od ljubavi. Naprotiv, djevičanstvo je izbor veće ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Ono je Božji dar koji nije dodijeljen svakomu.

Osvrnimo se još malo na nasljedovanje Krista putem djevičanstva, jer bismo čak mogli kazati da tako radikalni Isusov zahtjev za nasljedovanjem donekle relativizira brak. Naime, Isus dolazi iz obitelji i s njom je povezan. Spominje svoju rodbinu, no naglašava da je najvažnije vršiti volju Božju. Stoga one koji je vrše naziva svojom pravom (duhovnom) rodbinom. Nasljedovanje Krista ne može imati nikakvu konkurenciju i ima prednost pred brakom i obitelji: »Tko ljubi oca ili majku više od mene nije me dostojan. Tko ljubi sina ili kćer više od mene, nije me dostojan.« (Mt 10, 37) Dakako, radi se o radikalnom nasljedovanju, a ono se ubraja u savršenstvo. Zato Isus onima koji sve ostave poradi njega, a prije svega obitelj, obećava bogatu nagradu.

³⁷ Usp. isto, str. 51.

³⁸ Isto, str. 53.

uzajamna i nerazrješiva međusobna pripadnost supružnika, s uzajamnim pravima i dužnostima. Muž i žena se u braku jedno drugomu međusobno daruju. To se događa u ozračju privole, uzajamna sviđanja i ugađanja jednoga drugomu.³⁷

Udovica ili udovac su slobodni, ako to žele, sklopiti novi brak, ali Pavao smatra da je blaženije ako to ne učine.

»Na temelju svega što Pavao govori u 1 Kor 7, možemo izdvojiti ono što on vidi kao temeljne oznake kršćanskoga braka: 1. jedinstvo: jedan muž – jedna žena (1 Kor 7,2); 2. jednakopravnost, ne jednakost, ni fiziološka ni psihološka, već jednakopravno uzajamno darivanje osoba (1 Kor 7,3–5a); 3. povremena i razborita suzdržljivost iz viših, religioznih motiva: molitve (rr. 5b–6) ili eshatološke usmjerenosti na novi, Božji svijet (rr. 32–35); 4. mir i sklad (rr. 15.5b); 5. ozračje privole (rr. 12–13) i sviđanja, ugađanja jednoga bračnoga partnera drugome (rr. 33–34); 6. nerazrješivost (rr. 10–11), čak i u slučaju mješovitih brakova između kršćanina i nekršćanina, uz nadu da će nekršćanski partner biti priveden kršćanstvu (rr. 12–13); 7. privrženost Gospodinu (rr. 32–35) i uzajamno posvećivanje.«³⁸

Kad govori o djevičanstvu, Pavao ništa ne zapovijeda, nego savjetuje i predlaže. On, kako smo već rekli, daje prednost djevičanstvu pred brakom, jer je u njemu lakše ostvariti privrženost Gospodinu. Osim toga, djevičanstvo je svojevrsna anticipacija, sadašnje življenje, onoga što će biti na kraju vremena. Djevičanstvo nije izbor protiv braka. Ono je izbor uzvišenijih ciljeva koje brak postiže s većim

Nagrada Isusovim sljedbenicima

»Tada Petar prihvati pa upita: »Evo, mi sve ostavimo i pođosmo za tobom. Što ćemo za to dobiti?« Reče im Isus: »Zaista, kažem vam, vi koji pođoste za mnom, o preporodu, kad Sin Čovječji sjedne na prijestolje svoje slave, i vi ćete sjediti na dvanaest prijestolja i suditi dvanaest plemena Izraelovih. I tko god ostavi kuće, ili braću, ili sestre, ili oca, ili majku, ili ženu, ili djecu, ili polja poradi imena mojega, stotruko će primiti i život vječni baštiniti.« (Mt 19, 27–30)

Ipak, taj evanđeoski tekst ne možemo promatrati izvan konteksta u kojem je napisan. A napisan je u kontekstu dolaska dugo očekivana Mesije. Vrijeme se ispunilo i to je u tom trenutku bilo najvažnije. Vjerovalo se da će uskoro doći svršetak, a brak i obitelj bi vjernike samo mogli omesti u pripremi za taj veliki događaj. Stoga je kod novozavjetnih pisaca to savršenstvo bilo naglašavano. Pavao je, ostavši neoženjen, upravo tako postupio. Držao je da ga brak i obitelj mogu udaljiti od potpuna nasljeđivanja Krista Gospodina, čemu je težio. Međutim, to je bio Pavlov osobni put, kao što je to osobni put i onih koji ga danas biraju.

7.4.1. Pavlov govor o razvodu

Pavao rijetko govori o razvodu, ali kad ga spominje, izričito ga zabranjuje i mužu i ženi. Ipak, Pavao tu zabranu postavlja kao ideal. Naime, ukoliko više nikako nije moguć zajednički život, on dopušta razvod, ali bez mogućnosti ponovne ženidbe onih koji su se razveli. To je tako jer jednom sklopljen bračni vez supružnike veže do smrti jednoga od njih. Stoga Pavao potiče pomirenje supružnika. Ali kad se radi o braku između vjernika i nevjernika, Pavao dopušta izuzetak. Naime, u *Prvoj poslanici Korinćanima* on odgovara na mnoga praktična pitanja koja se nameću dinamičnoj zajednici u Korintu. Tako govori o slavljenju liturgije, organizaciji zajednice, o praktičnu uređenju kršćanskog života i slično. Pavao dobro zna za Gospodinovu volju da je ženidba nerazrješiva: »A oženjenima zapovijedam, ne ja, nego Gospodin: žena neka se od muža ne rastavlja...« (1 Kor 7, 10) Pavao tu misao nastavlja i dalje, jer poznaje situacije koje nisu mogle biti obuhvaćene navedenim izričajem: »... ako se ipak rastavi, neka ostane neudana ili neka se s mužem pomiri – i muž neka ne otpušta žene. Ostalima pak velim – ja, ne Gospodin: ima li koji brat ženu nevjernicu i ona privoli stanovati s njime, neka ju ne otpušta. I žena koja ima muža nevjernika te on privoli stanovati s njome, neka ne otpušta muža. Ta muž nevjernik posvećen je ženom i žena nevjernica posvećena je bratom. Inače bi djeca vaša bila nečista, a ovako – sveta su. Ako li se nevjernik hoće rastaviti, neka se rastavi; brat ili sestra u takvim prilikama nisu vezani: ta na mir nas je pozvao Bog. Jer što znaš, ženo, hoćeš li spasiti muža? Ili što znaš, mužu, hoćeš li spasiti ženu?« (1 Kor 7, 11–16)

Kod obraćenika, bilo vjernika ili vjernice, brak je također nerazrješiv. No postavilo se praktično pitanje: što napraviti kad strana koja se nije obratila na kršćanstvo zatraži rastavu prethodno sklopljena nekršćanskog braka. Pavao savjetuje da se sprovede rastava. Tako i vjernička strana postaje slobodna za novu ženidbu. Razlog takvu savjetu Pavao vidi u važnoj potrebi da se očuva mir Božji. Kršćanska strana ima pravo uživati puno crkveno zajedništvo, pa Pavao želi spriječiti neobraćenu stranu da joj to onemogućava. Takvu Pavlovu povlasticu za kršćane prihvatilo je kasnije ženidbeno pravo Katoličke Crkve.

Iz svega navedenoga vidljivo je da postoji čvrsto uvjerenje o nerazrješivosti braka, koje se, uostalom, temelji na Isusovom učenju, ali Matej i Pavao iz pastoralnih potreba, svaki na svoj način i za konkretne situacije svojih zajednica, donose određene praktične smjernice.

7.4.2. Preljub i rodoskrvuće (incest) u Pavlovim tekstovima

Kako o razvodu, tako Pavao rijetko govori i o preljubu. Preljub je za njega nastranost koja razara čovjeka i obitelj. Štoviše, preljub razara Božji plan, a preljubnici upadaju u Božje prokletstvo. Pavao jednako osuđuje preljub muža i žene te drži da supružnici moraju biti jedan drugomu u potpunosti vjerni. Za njega je međusobna vjernost supružnika Božja odredba.

Pavao na samo jednom mjestu piše o rodoskrvuću: »Općenito se čuje o bludnosti među vama, i to takvoj bludnosti kakve nema ni među poganima: da tko ima očevu ženu. I vi mi se uznijeli, mjesto da žalujete pa da se iskorijeni iz vaše sredine onaj koji takvo djelo počinio. A ja, i nenazočan tijelom, ali nazočan duhom, već sam presudio kao nazočan onoga koji je takvo što počinio. Pošto se u ime Gospodina našega Isusa Krista okupite vi i moj duh, snagom Gospodina našega Isusa, neka se takav preda Sotoni na propast tijela, da bi se spasio duh u Dan Gospodina Isusa.« (1 Kor 5, 1–5)

Iz navedenog teksta vidimo da Pavao ovdje osuđuje praksu da tko za ženu nakon smrti svojeg oca uzme njegovu udovicu, odnosno svoju maćehu. Na takve je izrazito ljut, što se najbolje očituje u njegovoj tvrdnji da takvih grješnika nema niti među poganima. Dalje nastavlja u istom tonu kad kaže da ih treba iskorijeniti iz kršćanske sredine te ih predati Sotoni na propast tijela, da bi se spasio duh. Dakle, takvu praksu Pavao smatra nečim izrazito perverznom i samim time posebno teškim grijehom. Međutim, važno je zapaziti da stroge Pavlove riječi i tako teške osude ponajprije imaju otkupiteljsku svrhu, jer nastoje očuvati čistoću Crkve i spasiti grješnika.³⁹

---

³⁹ Usp. isto, str. 60.

8

Brak je sakrament⁴⁰

U *Starom zavjetu* ne govori se toliko ni o monogamnosti ni o nerazrješivosti ženidbe. Razlog tomu je, prema Isusovu tumačenju, otvrdnulo srce izraelskog naroda. Novozavjetna praksa je drugačija. Tu je ženidbeno zajedništvo, po uzoru na zajedništvo Krista i njegove Crkve, podignuto na sakramentalnu razinu.

8.1. Stari zavjet – drugačija slika

Već smo vidjeli da *Stari zavjet* nudi drugačiju sliku ženidbe od one novozavjetne i da se to prije svega očituje u tome što monogamnost i stroga nerazrješivost ženidbe nisu bili dijelom starozavjetne prakse. To je vidljivo već kod Abrahama, kad Sara, žena Abrahamova, nagovara muža da pođe k njezinoj sluškinji Hagari: »Vidiš, Jahve me učinio nerotkinjom. Hajde k mojoj sluškinji, možda ću imati djece.« (*Post* 16, 2) Abraham je poslušao i tako mu se rodio sin Jišmael. Kralj David je također imao više žena. Spomenimo Mikalu, Ahinoam, Abigajlu, Maaku ili Abital. Sve su one manje ili više bile odraz određene potrebe, politike ili čak trgovine. Međutim, posebno mjesto među njima zauzimala je Bat-Šeba. Nju je David ugledao dok je jednom šetao

---

⁴⁰ **Sakramenti** su vidljivi znaci nevidljive Božje milosti, ustanovljeni od Isusa Krista za naše spasenje. Riječ *sakrament* dolazi od latinske riječi *sacramentum* (grčki: *mysterion*), a znači *tajna, otajstvo, događaj koji je tajna*.

Bog nas je stvorio iz ljubavi. Dao nam je slobodu i ne želi nas prisiljavati na prijateljstvo. Zato je skrovit i tajanstven, ali ipak s nama komunicira. Da bismo ga mogli razumjeti, čini to na ljudski način: znakovima, simbolima, gestama, darovima... Kad god Bog djeluje u povijesti, možemo govoriti o sakramentalnom djelovanju, jer nam po vidljivim činima uvijek posreduje nešto puno važnije. Kad ozdravlja, oslobađa od ropstva, čudesno hrani tisuće ljudi, zapravo nam posreduje svoju ljubav i istinu. Prihvatanjem njegovih darova mi mu ukazujemo povjerenje i želju da budemo s njim.

Isus Krist, Sin Božji, dolazi među ljude donoseći spasenje. Svojoj Crkvi ostavio je sedam sakramenata (krštenje, potvrdu, euharistiju, pomirenje, bolesničko pomazanje, sveti red i ženidbu), koji su usredotočeni na najvažnije točke ljudske egzistencije. Sakramenti ustvari pokrivaju cijeli ljudski život u njegovoj osobnoj i zajedničarskoj dimenziji. U tim važnim točkama ljudskog postojanja i življenja Bog želi biti s čovjekom, baš poput roditelja, koji u važnim životnim trenucima žele biti sa svojom djecom. Važno je naglasiti da slaveći sakramente ne iznuđujemo od Boga nikakve mistične doživljaje kojima bismo hranili našu nesigurnu vjeru, nego se susrećemo s Kristom, što je događaj s trajnim učinkom na naš život. Drugim riječima, sakramenti nisu nikakva magija. Po njima djeluje sam Krist (ozdravlja, oprašta, hrani, jača...). Učinkoviti su samo ako ih se s vjerom prima. Stoga pretpostavljaju, ali također izražavaju i jačaju vjeru.

po krovu svoje palače u Jeruzalemu. Bila je toliko lijepa da ju je odmah poželio. No, budući da je ona bila žena Hetita Urije, vrsna Davidova vojnika, kralj se našao u nezgodnoj situaciji. No našao je način kako se riješiti hrabra Urije. Poslao ga je u prve borbene redove za vrijeme žestoke borbe s neprijateljem. Urija je poginuo, a kad je vrijeme žalosti prošlo, Bat-Šeba se udala za Davida. Njezin sin Salomon kasnije je na prijestolju naslijedio Davida. David je od proroka Natana bio prozivan zbog Urijina ubojstva. Iskreno se pokajao te mu se kasnije Bog smilovao.

Za Salomona je poznato da je imao cijeli harem. Međutim, njemu se nije zamjeralo što je imao toliko žena, pa čak niti što su često bile tuđinke, nego mu se zamjeralo što se, zajedno sa ženama tuđinkama, prepustio idolopoklonstvu.

Nije bilo čudno da je u starozavjetnim prilikama vladala navedena praksa, s obzirom na to da su Izraelci živjeli u takvu okruženju. Kad bi osvojili koju zemlju, oni bi često preuzimali običaje koji su tamo vladali. Tako su zauzeli Kanaan, ali Kanaan je s kulturnog gledišta zauzeo njih. Zato nije neobično što su odstupili od bračnog ideala koji je opisan u *Knjizi postanka*. Kad uzmemo u obzir poligamiju, mogućnost rastave i leviratski ženidbeni zakon, vidimo koliko su različite starozavjetna i novozavjetna ženidba.

8.2. Novi zavjet: brak je sakrament

Novi zavjet ne iznosi sustavno naučavanje o ženidbi, no svakako opravdava njezinu sakramentalnost. Pritom ne treba tražiti izričitu Kristovu ustanovu sakramenta, nego moramo situaciju promatrati u širem vjerskom kontekstu. Isus je potpuno jasan po pitanju nerazrješivosti ženidbe: »Što Bog združi, čovjek neka ne rastavlja.« (*Mt* 19, 6; *Mk* 10, 9) On također jasno potvrđuje Božji red stvaranja, koji poznaje bračni ideal. Taj ideal je Mojsije odbacio zbog tvrdoće srca izraelskog naroda. Isus međutim odbacuje tu slabost i negativan pristup te visoko vrednuje partnerstvo i ljubav.

U 5. poglavlju *Poslanice Efežanima* sv. Pavao progovara o sakramentalnosti braka, pozivajući na svetost te opominjući da se trebamo čuvati bludnosti, nečistoće i pohlepe. Upozorava nas također da kršćanima ne priliče ni prostote, a ni dvosmišlice. Radije neka zahvaljuju Bogu: »Jer dobro znajte ovo: nijedan bludnik, ili bestidnik, ili pohlepnik – taj idolopoklonik – nema baštine u kraljevstvu Kristovu i Božjemu.« (*Ef* 5, 5) Svi kršćani i svaki kršćanin osobno pozvan je na razmatranje osobnog života. Iz njega treba ukloniti nerazumnost i opijanje vinom razuzdanosti, a puniti se Duhom Svetim (usp. *Ef* 5, 18). Drugim riječima, ispravan život je tek onaj koji se živi po volji Božjoj.

U kontekstu govora o svetosti života općenito, spomenuta poslanica u završnom odlomku petog poglavlja izrijeком se osvrće i na brak. Ženama govori da budu podložne svojim muževima kao što se Crkva podlaže Kristu. Zatim poziva muževe da ljube svoje žene kao što Krist ljubi Crkvu, a toliko ju je ljubio da je sebe predao za nju. Takav se govor završava usklikom o velikom otajstvu međusobnog odnosa muža i žene: »Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; dvoje njih bit će jedno tijelo. Otajstvo je to veliko! Ja smjeram na Krista i na Crkvu. Dakle, neka svaki od vas ljubi svoju ženu kao samog sebe, a žena neka poštuje svog muža.« (*Ef* 5, 31–33)

Zajedništvo muža i žene ostvaruje se, dakle, po uzoru na odnos između Krista i Crkve.⁴¹ Kristova ljubav sve do smrti na križu te njegova vjerna i neopoziva povezanost s Crkvom postaju primjer za kršćansku ženidbu, a ona po tom primjeru ostvaruje istinsko dioništvo u savezu ljubavi između Krista i Crkve. Tako upravo u Crkvi ženidbena ljubav, posvećena od Gospodina, postaje sakrament, a zaručnici potvrđuju da će se truditi oko bračnog života, oslanjajući se na Krista, koji im daje snagu da ostvaruju taj oblik ljubavi, koji je bez njega izložen opasnostima. Bračna ljubav supružnika tako biva produbljena, jer je upravljena Kristovoj ljubavi, a po posebnom sakramentalnom daru Duha postaje slika same Kristove ljubavi prema Crkvi.

Kršćanska ženidba na sakramentalan način predstavlja Kristovu Crkvu u svijetu i na taj način je uključena u Božju ekonomiju spasenja. A kako upriličuje i posadašnjuje sakramentalan odnos između Krista i njegove zajednice, odnos u koji su uronjeni svi kršćani, ona je i stvarni znak spasenja koji udjeljuje milost Isusa Krista, pa ju Katolička Crkva ubraja među sedam sakramenata.⁴² Dakle, ona je sakrament ukoliko supružnička ljubav predstavlja i uprisutnjuje u povijesnim okolnostima ljubav koju Krist gaji prema Crkvi i Crkva prema Kristu. Ljubav proslavljena Krista prema svojoj zajednici, prema Crkvi kao svojem tijelu, ostvaruje se i najvidljivija je u uzajamnoj ljubavi i dubokoj povezanosti supružnika. Brak je vidljivi, povijesni i učinkoviti znak Božje – Kristove ljubavi prema Crkvi, ali i ostvarenje ljubavi jednog muškarca prema jednoj ženi i obratno te općenito ljubavi prema bližnjem, koju Krist zahtijeva od svih. Cjelovita, nepodijeljena i uzajamna ljubav, koja poštuje spolnu različitost muškarca i žene, najbolje i najpotpunije se ostvaruje u bračnom odnosu, koji svojom sakramentalnošću obilno blagoslivlja supružnike.

»Apostol Pavao uspoređuje, dakle, odnos muža i žene s odnosom koji postoji između Krista i Crkve. Sakrament je ovdje duboka i bogata povezanost u ljubavi kao ljudskom polazištu i stvarnosti. Ljudska ljubav upućuje na Božju ljubav koja je prisutna u savezu Krista i Crkve. Kristova Crkva i kršćanski život povezani su tako da je ta veza znak – sakrament. Otajstvo se odnosi na Krista i Crkvu, i kršćanski brak u tom otajstvu obilno participira. Time je bračno zajedništvo neizravno dignuto na nadnaravno zajedništvo (Ef 5,32). Poslanica Efežanima spominje, dakle, brak kao sakrament. On je nazočan u zaručničkoj ljubavi. Tako

Kralj David

⁴¹ »Četiri puta se u ovom tekstu izričito spominje analogija odnosa Krista i Crkve s odnosom muža i žene: »Kao što je Krist glava Crkve ... kao što je Krist ljubio Crkvu ... kao što Krist čini sa Crkvom ... ovo je veliko otajstvo! Ja smjeram na Krista i na Crkvu« (Ef 5,22.25.29.32).« (M. VIDOVIĆ, *Od križa ...*, str. 55.)

⁴² Usp. Ante MATELJAN, *Sakramentalnost kršćanske ženidbe. Propozicije Međunarodne teološke komisije i Kristološke teze G. Martelea*, »Crkva u svijetu«, 43 (2008.) 4, str. 558.

je brak trajno oživljavanje Božjeg saveza s ljudima. Ženidba kao sakrament – znak jedinstva efikasna je milost u Kristu i u Crkvi.«⁴³

U kontekstu sakramentalnosti jasno se može sagledati i nerazrješivost valjano sklopljene ženidbe, jer između njih postoji poseban odnos. Budući da je Krist jedini zaručnik Crkve, kršćanska ženidba ne može biti autentična slika njegove ljubavi prema Crkvi, ako nema udjela u vjernosti koja definira Krista kao zaručnika. Stoga je nemoguće supružničku ljubav posvetiti Kristu, da bi bila znak i sakrament njegova otajstva, ako bi uključivala rastavu. Jer ako se rastavom proglašava razriješenim zakoniti vez i dopušta da se uspostavi drugi, kako je moguće tražiti da Krist od ove druge »ženidbe« učini stvarnu sliku svojega osobnog odnosa s Crkvom? Stoga je jasno da nova »ženidba« ne može biti sakrament.⁴⁴

⁴³ N. HOHNJEC, *Obitelj i njezine...*, str. 54.

⁴⁴ Usp. A. MATELJAN, *Sakramentalnost kršćanske...*, str. 570 – 571.

9

Sвета obitelj – uzor kršćanskoj obitelji

Utjelovljenje Sina Božjega za one koji ga prihvaćaju u vjeri najveći je događaj u cijeloj ljudskoj povijesti. A dogodio se u krilu skromne židovske obitelji u gradiću Nazaretu. Sin Božji mogao se utjeloviti kao car ili kralj, kao velik ratnik ili moćan političar, mogao je izabrati put kojim kroče znanstvenici... No nije izabrao ništa od toga. Ušao je u ljudski rod kao skroman čovjek, u krilu jedne obične obitelji. Na taj način poslao nam je jaku poruku. Sin Božji bira najskromnije i najmanje. Bira siromašnu obitelj i jaslice. A te jaslice nisu bile u središtu ondašnjeg svijeta, nisu bile u Rimu. Bile su na udaljenoj periferiji, koja je k tomu, kako nam svjedoči sv. Ivan, još bila i na lošem glasu: »Filip nađe Natanaela i javi mu: »Našli smo onoga o kojem je pisao Mojsije u Zakonu i proroci: Isusa, sina Josipova, iz Nazareta.« Reče mu Natanael: »Iz Nazareta da može biti što dobro?« Kaže mu Filip: »Dođi i vidi.« (Iv 1, 45–46)

Josip Botteri-Dini,
Sвета Obitelj

Upravo na toj periferiji velika Rimskog Carstva započela je najsvetija i najljepša povijest, povijest Božjeg Sina Isusa među ljudima! Isus je u Nazaretu proveo tridesetak godina. Što je Sin Božji radio tako dugo na jednom mjestu? Gotovo cijeli život proveo je u potpunoj anonimnosti. Zar nije mogao činiti štogod korisnije?

Takva su pitanja na mjestu, ali može se na njih dati i odgovor: u Nazaretu je Isus živio u obitelji, proživljavao je dobre i loše strane obiteljskih i međuobiteljskih odnosa. Nije rasipao svoje vrijeme. Provodio ga je u društvu skromnih, ali velikih Marije i Josipa. Evanđelja ne otkrivaju gotovo ništa o Isusovu djetinjstvu i mladosti, ali nije teško zamisliti koliko bi majke mogle naučiti iz Marijine brižnosti prema Sinu, a koliko očevi iz primjera pravedna Josipa, koji je cijeli život posvetio podupiranju i zaštiti svoje obitelji!

U nazaretskoj obitelji Isus se razvijao i rastao poput sve ostale djece, sve do trenutka kad

je počeo ostvarivati svoj poziv naznačen u samom njegovu imenu: Jehošua ili Jošua znači *Jahve spašava* ili *Jahve je spasenje*. Tad je napustio obiteljski dom i počeo javno djelovati kao putujući prorok koji je svojom riječju i djelovanjem uprisutnjivao Božje kraljevstvo.

Marija je bila tako slična, a ipak drugačija od svih drugih majki. Začela je i rodila Sina Božjega snagom Duha Svetoga. Majkom je postala na čudesan način, a njezino posebno majčinstvo u vjeri prepoznajemo kao djevičansko. Živjela je u braku sa sv. Josipom, kojega je u Božjem planu spasenja zapalo časno mjesto čuvara i hranitelja Svete Obitelji.

Obitelj Marije, Josipa i Isusa, premda se naoko nije puno razlikovala od drugih nazaretskih obitelji, ipak je u svojim nutarnjim odnosima bila dosta različita od njih. U njoj je rastao i pripremao se za svoje poslanje sam Sin Božji, u njoj se na poseban način ostvarivao Božji naum o spasenju svega čovječanstva. Isusovom prisutnošću ta je obitelj bila jedinstvena i kao takva uzor i putokaz svim drugim obiteljima u potrazi za njihovim istinskim poslanjem. Isusov jedinstveni odnos s Nebeskim Ocem činio ju je jedinstvenom, posvetio ju i učinio izvorištem života, koji se ostvaruje u potpunosti otvorenosti i podvrgavanju Božjoj volji. Boravak Božjeg sina u ljudskoj obitelji opovrgava određene snage u suvremenom društvu koje imaju za cilj razbijanje obitelji kao zajednice muškarca i žene, utemeljene na uzajamnoj ljubavi i otvorene životu kao daru koji dolazi od Boga.⁴⁵ Stoga je potrebno uvijek iznova pred naše današnje obitelji kao uzor postavljati Svetu Obitelj, da po njezinu primjeru otkriju svoje zvanje i poslanje koje im je namijenio vječni i dobri Bog.

---

⁴⁵ »Danas više nego ikad prije postoje društvene strukture koje, umjesto da skrbe za obitelji u vlastitom društvu, odbacuju takvu skrb i traže način kako nagrizati obitelj i umanjavati njezinu ulogu i značenje. Ne samo da su nekad bezbožni vlastodršci, kako čitamo u evanđeljima, radili o glavi Svete Obitelji, što bi se moglo opravdati njihovom borbom protiv svetoga, nego se danas u suvremenom društvu vlastodršci bore i protiv onoga sasvim naravna statusa obitelji koji je utkan u temelje svakog društva, to jest samog života. Danas u društvu postoje i pokušavaju se nametnuti mnogi surogati obitelji, razni oblici zajedništva muškarca i žene kojima se ne stvara obitelj i u kojima se ne dopušta pristup Bogu, te ne samo da se događa borba protiv onoga što je sveto i Božje, nego je obitelj ugrožena i u onom njezinu prirodnom značenju i smislu. No Sveta Obitelj svjedoči upravo o potrebi da se životno zajedništvo muškarca i žene pretvori upravo u obitelj, zajednicu koja se nadahnjuje na Božjem idealu. U istinskoj obitelji događa se neponovljivo zajedništvo, u kojem pojedinac pronalazi svoju čvrstu zaštitu, a društvo svoj temelj. Ne bi se stoga smjelo dogoditi da pojedinci i društvo rade protiv te zajednice, nego da rade na njezinu učvršćenju, kao što je i Bog radio cijelu povijest spasenja, dok naposljetku nije poslao i svojeg Sina da on bude konačni zaglavni kamen svake obitelji.« Ivan BODROŽIĆ, *Obitelj prema Božjoj mjeri*, na: <http://www.bitno.net/vjera/obitelj-prema-bozjoj-mjeri/>, 29. 12. 2013.

10

Crkveno lice obitelji

Isus Krist, Sin Božji, započinje svoje javno djelovanje nakon krštenja na rijeci Jordanu. Svoju pozornost i posebnu brigu usmjerio je nemoćnima, slabima i grješnima. Druži se s ljudima na rubu društva i traži one koji su bili izgubljeni. Naviješta milostivog Oca, kojeg naziva *Abba*. Njegovi su slušatelji bili zadivljeni. Bili su zaneseni njegovim riječima i djelima. U njemu su vidjeli nešto posebno. Toliko su se zanosili Sinom Božjim da su ga htjeli proglasiti kraljem. No Isus ne želi nastupati kao politički vođa. On nije onaj koji će izraelski narod osloboditi od tuđinske vlasti. On je narodu donio nešto drugo. Sav se predao volji Božjoj i dokraja bio dosljedan u svojem poslanju. Sve do smrti na križu.

Isus nije govorio o zemaljskim carstvima i kraljevstvima. Temelj njegova naviještanja bio je govor o kraljevstvu Božjem. Nije ga definirao, nego u prisposobama objašnjavao. Prikazao ga je kao vladavinu Božje pravednosti, ljubavi i mira u svijetu. Kao ostvarenje novih međuljudskih odnosa iz odnosa s Bogom kakav je Isus živio, Božje kraljevstvo se počinje izgrađivati prihvaćanjem Isusa Krista već ovdje na zemlji, ali će svoju puninu doseći tek u vječnosti. Osim svojim naukom, Isus je ljubav za čovjeka i životom svjedočio i posvjedočio. Iz njegova djelovanja stasala je i izrasla Crkva, kao »velika obitelj Božje djece«⁴⁶, koja nastavlja i u povijesti uprisutnjuje njegovo djelovanje, povijesno i proslavljeno.

10.1. Crkva i obitelj upućene su jedna na drugu

Svojim postojanjem i evangelizacijskim djelovanjem Crkva nastavlja i uprisutnjuje Isusovo djelo izgradnje kraljevstva Božjega u povijesti. U tom i takvu svojem djelovanju upućena je na obitelj kao najprikladnije mjesto ostvarenja međuljudskih odnosa primjerenih kraljevstvu Božjemu. Isto tako i obitelj je upućena na Crkvu. Crkva treba obitelji, ali i obitelji trebaju Crkvu.

Pozivajući se na apostolsku pobudnicu pape Ivana Pavla II. *Obiteljska zajednica (Familiaris consortio)*, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj* Hrvatske biskupske konferencije, uči da Crkva rađa i izgrađuje kršćansku obitelj, jer joj, vođena riječju Božjom, objavljuje njezinu pravu bit, smisao i poslanje. O uzajamnosti

⁴⁶ Papa Franjo, iz kateheze na općoj audijenciji 29. svibnja 2013.

Crkve i obitelji spomenuti dokument tvrdi: »Crkva slavljenjem sakramenata posvećuje i učvršćuje obitelj u ljubavi, omogućujući joj da ljubav međusobno komunicira i dariva drugima. S druge strane, i obitelj obogaćuje Crkvu jer je ona zajednica po kojoj Crkva izvršava Kristovo spasiteljsko poslanje.«⁴⁷

Vidimo da su Crkva i obitelj temeljno upućene jedna na drugu. Crkva je stoga uvjerena u neophodnost i vrijednost obitelji te je nastoji okrijepiti i kvalitetno unaprijediti. Želi ju učiniti poželjnom životnom zajednicom. Upravo to je bio cilj Treće opće izvanredne biskupske sinode, koja je održana u Rimu od 5. do 19. listopada 2014. godine, pod naslovom *Pastoralni izazovi vezani uz obitelj u kontekstu evangelizacije*. Potvrđuju nam to riječi glavnog tajnika Sinode, kardinala Lorenza Baldisserija, kad kaže da je cilj spomenute sinode bio »današnjem svijetu predložiti ljepotu i vrijednosti obitelji sadržane u navješćaju Isusa Krista, koji rastaće strah i krijepi nadu«⁴⁸.

U odnosu na crkvenost obitelji, obiteljsko uređenje i značenje Crkve zadovoljiti ćemo se sljedećim navodom:

»Da bi pomoć i podrška na koju su Crkva i obitelj uzajamno upućene bila veća, vidljivija i učinkovitija, potrebno je, čini se, još jasnije ukazati na njihovu nutarnju, sakramentalnu i duhovnu povezanost te uzajamnu pripadnost. Iz te nutarnje duhovne i sakramentalne veze proizlazi ne samo mogućnost, nego i obveza međusobne pomoći i odgovornosti. Riječ je zapravo o jedinstvenom duhovnom i sakramentalnom prostoru, o Crkvi koju čine obitelji zasnovane na sakramentu ženidbe, odnosno o obiteljima koje povezane jednom vjerom i jednim krštenjem čine Crkvu. Crkva je naime »kuća Božja« (1 Pt 2,5; 4,17; 1 Tim 3,15; Heb 10,21); u njoj živi velika »Božja obitelj«. Tu veliku, sveopću obitelj čini mnoštvo manjih i malih obitelji koje je crkvena starina po Ivanu

Drugi nacionalni susret hrvatskih katoličkih obitelji, Rijeka, 19. travnja 2015. godine

⁴⁷ Usp. *Direktorij*, br. 21.

⁴⁸ Usp. Antun TAMARUT, *Crkveno lice obitelji*, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.) 4, str. 746.

Zlatoustomu nazvala *kućnim Crkvama (Ecclesia domestica)*. Kako je poznato, u novije doba ideju i naziv »kućne Crkve« preuzeo je i na obitelj primijenio Drugi vatikanski koncil. Izraz je kasnije koristio i Ivan Pavao II. u Apostolskoj pobudnici *Obiteljska zajednica (Familiaris consortio)*.⁴⁹

10.2. Sakrament ženidbe – temelj obitelji

Po sakramentu krštenja ulazimo u veliku Božju obitelj – Crkvu. Ženidbom se pak dvoje krštenika svojim međusobnim i potpunim predanjem te svojom ljubavlju, koja se temelji na Kristovoj ljubavi prema Crkvi, na poseban način ucjepljuje u veliku Božju obitelj. Njih dvoje – Crkva u malom ili kućna Crkva, postaju važan dio velike (opće) Crkve. Opća Crkva po sakramentima osigurava obitelji (kućnoj Crkvi) život u milosti i zajedništvu vjere. Stoga se opća Crkva nalazi u temelju kućne Crkve. »S druge strane, *opća Crkva* raste i obnavlja se zahvaljujući u prvom redu plodnom i kvalitetnom životnom zajedništvu *kućne Crkve*.«⁵⁰ Prvo crkveno iskustvo zajedništva stječe se upravo u kućnoj Crkvi. Stoga možemo kazati da je obitelj kolijevka i prvo mjesto rasta Crkve. Ona je također »prvi i najvažniji put Crkve«, kako je to naglasio i sveti papa Ivan Pavao II.

Utemeljena po krštenju u Kristu, kršćanska se egzistencija po ženidbi u njemu potvrđuje i učvršćuje. Svi kršteni su udovi tijela Kristova⁵¹, a kršćanski supružnici sakramentom braka uzimaju udio i sudjeluju u životnosti i plodnosti tog tijela. Primajući Duha Svetoga u sakramentu ženidbe, mladenci potvrđuju svoje zajedništvo, ali ga i unose i njime očituju zajedništvo Krista i Crkve. Ženidba je potvrda, nastavak i zajedničko svjedočanstvo krsnog saveza, ali i sakramentalni znak i ostvarenje odnosa Krista s Crkvom i Crkve s Kristom. Mogli bismo kazati da ono što se u sakramentu potvrde odnosi na pojedinca, u sakramentu ženidbe odnosi se na dvoje supružnika. Njihova ljubav, uzajamnost i bespridržajno predanje jednoga drugomu po sakramentu ženidbe postaju znakom i stvarnošću Kristove vjernosti Crkvi i njegova predanja za nju, ulaze u dinamizam Kristova odnosa s Crkvom, koji nikada ne prestaje. Tako ženidba postaje stvarni simbol novog i vječnog saveza, zapečaćena Kristovom žrtvom na križu.⁵²

Milost sakramenta ženidbe namijenjena je bračnomu i obiteljskomu zajedništvu. U tom zajedništvu Božja ljubav dobiva svoje sakramentalno, povijesno i tjelesno lice. Stoga po otajstvu braka i obitelji dvoje krštenika dolazi do proširene i produbljene spoznaje Božje sveobuhvatne i neopozive ljubavi.

⁴⁹ Isto, str. 747 – 748.

⁵⁰ Isto, str. 748.

⁵¹ Pokušavajući dublje spoznati i bolje protumačiti narav Crkve, često se služimo slikovitim govorom. Tako sveti Pavao Crkvu naziva *tijelo Kristovo* (1 Kor 12, 12–30). Krist je glava tog tijela, a mi kršćani smo udovi. Ta nam slika želi dati do znanja da je Crkva sastavljena od različitih dijelova. I kao što svi udovi tijela nemaju istu funkciju, tako ni svi članovi Crkve nemaju istu funkciju. Ali kao što svi udovi tijela trebaju jedni druge i svi koriste istome tijelu, tako i mi kršćani trebamo jedni druge i svi zajedno izgrađujemo Crkvu.

⁵² Usp. A. TAMARUT, *Crkveno lice...*, str. 749.

10.3. Obitelj i crkvene službe

U *Djelima apostolskim* čitamo kako su na početku u Crkvu ulazili pojedinci, ali i cijele obitelji. Prvi kršćani su se sastajali po kućama i tamo slavili euharistiju. Po kućama su naučavali i naviještali Isusa Krista, pa su kućne Crkve bile, ustvari, kamen temeljac na kojem su nicale mjesne kršćanske zajednice. Kršćanska obitelj je od samog početka imala crkveno lice. Drugim riječima, u bračnom i obiteljskom ambijentu ostvaruje se ne samo kršćanska, nego i crkvena dimenzija, koja uključuje naviještanje, služenje i slavljenje.

Za tu trostruku zadaću, kako Crkva, tako i obitelj, opremljena je trostrukom službom: proročkom, svećeničkom i kraljevskom. Ona je svojstvena svima koji su kršteni. O tome Drugi vatikanski sabor u dokumentu *Lumen gentium* kaže da su zajedničko svećeništvo vjernika i ministerijalno svećeništvo usmjereni jedno prema drugomu, jer i jedno i drugo imaju udjela u Kristovu svećeništvu (usp. LG 10). To jasno vidimo i u *Redu krštenja*, kad krstitelj nad djetetom izgovara riječi: »Svemogućí Bog Otac Gospodina našega Isusa Krista, oslobodio te grijeha i nanovo te rodio iz vode i Duha Svetoga. On te maže krizmom spasenja da se pribrojiš njegovu narodu i ostaneš ud Krista svećenika, proroka i kralja za život vječni.«⁵³

Obitelj zasnovana na sakramentalnom zajedništvu predstavlja, dakle, prvo mjesto na kojem se vrši Kristova proročka, svećenička i kraljevska služba, a vrše je prije svega supružnici međusobno, a onda i kao roditelji prema svojoj djeci. Međutim, treba odmah naglasiti da su i djeca itekako pozvana da, u okviru svog uzrasta i svojih mogućnosti, prema roditeljima te braći i sestrama, budu aktivni vršitelji trostruke službe.

10.4. Proročko dostojanstvo i poslanje obitelji

Na koji se način ostvaruje proročka služba u kršćanskoj obitelji? Da bismo mogli odgovoriti na to pitanje najprije moramo razjasniti pojam proroka. Tko je prorok i što karakterizira takvu osobu? Je li prorok netko tko uvijek točno pogađa budućnost, naviještajući uglavnom katastrofe? Je li to osoba s posebnim prirodnim moćima proricanja budućnosti? Nipošto. Budućnost je poznata samo Bogu, a za kršćane je on konačna i apsolutna budućnost. Zato je za kršćanina jedini ispravan stav prema budućnosti suradnja s milošću Božjom, a nju prije svega treba ostvarivati u ljubavi, jer »Bog je ljubav« (1 Iv 4, 16).

Prorok je čovjek kojega Bog poziva da u njegovo ime izvrši određeno poslanje. Bog ga poziva da se poistovjeti s njegovom zamisli te da u određenom vremenu i na određenom prostoru bude svojim životom, riječima i djelima Božji djelotvorni znak. Po njemu Bog šalje svoju poruku i želi ostvariti naum svoje ljubavi i spasenja. Prorok cjelovito i vjerno prenosi Božju poruku te nastoji sve one koji ju ne slijede, ukazujući na ono što može uslijediti kao rezultat njihova neodgovorna ponašanja, privoljeti da se vrate na pravi put. Opominje ih da se s puta propasti vrate na put života, poziva ih na obraćenje i vjernost Bogu. Proroci ne proriču budućnost i ne prizivaju nesreće. Oni u svjetlu Božje riječi čitaju znakove vremena te savjetom, opomenom i ukazivanjem na moguće posljedice pozivaju one kojima upućuju svoju riječ da ne srljaju u

⁵³ Usp. isto, str. 751 – 752.

Drugi nacionalni susret hrvatskih katoličkih obitelji u Rijeci

propast. Stoga u njihovu službu spada naviještanje, poučavanje i odgajanje. Takvih je proroka bilo puno u *Starom zavjetu*, no među svim prorocima posebno mjesto zauzima Isus Krist. O tome *Poslanica Hebrejima* kaže: »Više puta i na više načina Bog nekoć govoraše ocima po prorocima; konačno, u ove dane, progovori nama u Sinu.« (*Heb 1, 1*)

I dok je Isus prema drugim naslovima kojima je bio nazivan uglavnom bio suzdržan, naslov proroka rado je prihvaćao. Za sebe kaže da je više od Jone i od Salomona, a to kaže jer on ne samo da prenosi Božju riječ, nego je i sam utjelovljena Riječ.

Promatrajući na taj način proročku službu, pogledajmo što bi ona značila u okvirima braka i obitelji. Proročka služba koju muž i žena vrše jedno prema drugomu sastoji se prije svega od riječi i ponašanja kojima će se međusobno podsjećati na konačan cilj i svrhu svojega braka. Muž i žena su sakramentom ženidbe uronili u jedno veliko otajstvo. To je otajstvo zajedništva Krista i Crkve, pa se na to trebaju međusobno podsjećati i u tom otajstvu aktivno sudjelovati. Muž i žena su pozvani da ostvare životno zajedništvo u kojem će Bog biti djelatno i prijateljski prisutan. On ih je jedno drugomu doveo i darovao da bi zajedno mogli postići »svetost u bračnom životu i u primanju i odgajanju djece« (*LG, 11*). Važno je da supružnici uvijek budu svjesni da se tajna njihove izvorne i uzajamne ljubavi krije i obnavlja u Bogu, pa nikada ne će doći u napast da zagospodare jedno nad drugim, nego će se uvijek u slobodi jedno drugomu darivati i jedno drugo kao dar prihvaćati.⁵⁴

»Djelovati proročki u bračnom savezu nipošto ne znači dijeliti lekcije, docirati i moralizirati bračnom drugu, još manje, prekoravati ga i upirati prstom na njegove nedostatke. Proročki služiti tu prije svega znači svojom nepodijeljenom, cjelovitom i neumornom ljubavlju štititi svojega bračnog druga od mogućih stranputica i zabluda... Proročki živjeti u bračnom savezu znači, u konačnici, bračnim zajedništvom, međusobnom ljubavlju i vjernošću svjedočiti za Kristovu zaručničku ljubav i vjernost prema Crkvi, nastojati da međusobni odnos supružnika bude što bliži i sličniji odnosu koji postoji između Krista i Crkve...«⁵⁵

⁵⁴ Usp. isto, str. 753.

⁵⁵ Isto, str. 754.

Proročka dimenzija obiteljskog života osim u odnosima supružnika ostvaruje se, i to prvotno, u odnosu roditelja i djece. Djeca odrastaju uza svoje roditelje, promatraju ih, upijajući njihove riječi i ponašanje. Od njih prvih čuju navještaj o Bogu, a zahvaljujući njemu formiraju svoju sliku i svoj odnos prema Stvoritelju. Pritom je uloga roditelja presudna. U obitelji stečena slika kasnije se teško može bitno pokvariti ili popraviti. Stoga su roditelji u izvanrednoj prigodi da svojom riječju, ali prije svega svojim skladnim bračnim odnosima, u djecu usade prave vrijednosti. Djeca u roditeljskim odnosima mogu prepoznati Boga koji je ljubav, ali isto tako najbolje od njih mogu naučiti i usvojiti temeljne ljudske vrjednote, poput iskrenosti, suosjećanja prema drugima, pravednosti, vjernosti, poštenja i poniznosti. Pritom uvijek vrijedi pravilo da su riječi važne, ali da su primjeri presudni.

»Ako je Duh Sveti pečat bračnoga saveza na kojem je zasnovana obitelj, nije li prirodno očekivati da se plodovi Duha, »ljubav, radost, mir, velikodušnost, uslužnost, dobrota, vjernost, blagost, uzdržljivost« (Gal 5,22), osjećaju na prvom mjestu u obitelji?!«⁵⁶

Svoju učiteljsku i odgajateljsku službu u vjeri, roditelji vrše prije svega razgovarajući sa svojom djecom. Kroz razgovor se prenose vlastita bogata vjerska iskustva, a da bi to bilo moguće takva iskustva moraju postojati. Stoga je govor iza kojega ne stoji život i iskustvo, šupalj i prazan. Takav (raz)govor ne može biti djelotvoran jer se brzo razotkriva siromašna pozadina stvarnoga stanja. Djeca će, dakle, samo na temelju životne vjere svojih roditelja naučiti ljubiti, vjerovati i nadati se. Samo tada će i njima vjera postati istinski važna životna odrednica i najveće bogatstvo na temelju kojega će kasnije ispravno graditi svoj život. Roditelj koji živi svoju vjeru pomoći će djetetu da nauči oslušivati Božji glas u sebi. Drugim riječima, pomoći će mu da ostvari svoju autentičnost. Jer roditelj ne smije u djetetu graditi sliku samog sebe. To je pogrešno, to koči i zarobljava dijete. Roditelji, naime, nisu primili od Boga dijete na dar da pomoću njega ostvare svoje neostvarene snove i liječe svoje životne frustracije. Baš naprotiv, dobili su dijete da bi ono postalo posve nova, autentična i jedinstvena objava Božje stvaralačke ljubavi u svijetu. Svaki čovjek je slika Božja i svaki čovjek ostvaruje svoju jedincatost i posebnost upravo gradeći sebe kao sliku Božju. Sve drugo je pogrešno i štetno. Štoviše, predstavlja nasilje prema drugoj osobi te prije ili kasnije dovodi u razočaranje. Mlada osoba mora graditi sebe oslušujući Božji glas u sebi. Tomu naučiti mladu osobu jedna je od temeljnih roditeljskih zadaća.

No moramo naglasiti da i roditelji od djece mogu mnogo naučiti. Djeca su poput otvorene, jednostavno napisane i poučne knjige. Promatrajući njihovu iskrenost i jednostavnost, otvorenost i poučljivost, roditelji umnogome mogu sebe korigirati. Ponekad i jednostavna dječja pitanja mogu potaći iznimno ozbiljno razmišljanje. Stoga je potrebno da djeca promatraju i slušaju svoje roditelje, ali isto vrijedi i za drugu stranu, jer i jedni i drugi u riječima i ponašanju onih drugih mogu pronaći možebitnu Božju poruku.

⁵⁶ Isto, str. 755.

10.5. Svećeničko dostojanstvo i poslanje obitelji

Poput proročke, i svećenička služba ima svoj korijen u *Starom zavjetu*: »Tamo je glavna zadaća svećenika bila prinostiti žrtvu i blagoslivljati narod u Božje ime te voditi brigu o službama u Svetišću. Svećenici su također brinuli o kulturnoj čistoći, poučavali su narod u Zakonu te u iznimnim slučajevima vršili ulogu suca. Kada su nakon egzila zadaću poučavanja i izlaganja Tore sve više preuzimali pismoznanci, kult je ostao središnje zanimanje svećenika. Svećeništvo je bilo rezervirano uglavnom za Aronove sinove, koji su pripadali Levijevom plemenu.«⁵⁷

Za nas kršćane posebno je važno primijetiti da Isus nije bio u službenom smislu svećenik.⁵⁸ On je to bio u bitno drugačijem smislu. *Poslanica Hebrejima* naziva ga Velikim Svećenikom. Pritom ne misli da bi to Isus bio po nekakvim kulturnim radnjama, nego po prinosu svojeg tijela za žrtvu. Isus je jednom zauvijek prinio žrtvu svojeg života, pa je nakon nje i žrtveni kult poprimio drugo značenje. U kršćanskoj zajednici kultne žrtve dobivaju vrijednost od duhovne žrtve, a ona je zadaća svih vjernika. Zato se svećenički naslov, osim na Krista, odnosi i na zajednicu u cjelini: »Vi ste rod izabrani, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, narod stečeni da naviještate silna djela onoga koji vas iz tame pozva k divnomu svjetlu svojemu.« (1 Pt 2, 9)

Svećeništvo vjernika ostvaruje se slavljenjem euharistije, primanjem sakramenata, molitvom i zahvaljivanjem Bogu, svjedočanstvom svetog života te samozatajnom i djelotvornom ljubavlju. Drugim riječima, svaki je krštenik pozvan ostvarivati

⁵⁷ Isto, str. 757.

⁵⁸ Govoreći o Kristovu svećeništvu, *Poslanica Hebrejima* Isusa definira kao *posrednika novog saveza*. To je velika novost u odnosu na starozavjetno svećeništvo, koje nije bilo posredničko. Prvotna je uloga starozavjetnih svećenika bila vršenje hramskog kulta, koji nije posredovao, nego samo održavao saveznički odnos Boga i naroda. Stoga *Stari zavjet* nikomu, pa čak ni Mojsiju, ne pridaje naslov posrednika. Za posredništvo je nužna dobra povezanost i s jednom i s drugom stranom između kojih se posreduje. Krist, Sin Božji, čvrsto je povezan i s Ocem i s nama ljudima pa je, kao takav, pravi i jedini *posrednik novog saveza* između Boga i ljudi (*Heb* 8, 6; 9, 15). Kristova žrtva, odnosno smrt koju je dragovoljno prihvatio iz poslušnosti svojemu Nebeskomu Ocu i iz ljubavi prema nama grješnicima, a kojom je zavrijedio oprostjenje naših grijeha, temelj je novog saveza: »Ova čaša novi je savez u mojoj krvi koja se za vas proljeva.« (*Lk* 22, 20; usp. *1 Kor* 11, 25). On je Veliki Svećenik upravo po žrtvenom prinosu svojeg tijela i svoje krvi. Umirući za nas Isus nam posreduje Očevu ljubav, a mi, primajući sa zahvalnom vjerom taj dar od Oca, postajemo djeca Božja. To je novi savez, novo zajedništvo koje nam Krist kao Veliki Svećenik posreduje. A taj se savez slavi i hrani u euharistiji. [Usp. Božidar MRAKOVČIĆ, *Novozavjetno svećeništvo i njegov odnos prema euharistiji*, u: Riječki teološki časopis, 18 (2010.) 1, str. 12 – 14.]

Vjernici laici koji su krštenjem združeni u jedno tijelo s Kristom postaju dionici u Kristovoj svećeničkoj službi. Zato snagom *općeg (krsnog) svećeništva* sva njihova djela, ako se vrše u Duhu i strpljivo podnose, postaju duhovne žrtve ugodne Bogu. Tako i laici posvećuju Bogu svijet.

Osim *općeg svećeništva* u Crkvi već od početka postoji i tzv. *ministerijalno (službeničko) svećeništvo*, čijim se članom postaje po sakramentu svetog reda. Tri su stupnja svetog reda: biskupstvo, prezbiterat i đakonat.

Premda svi kršćenici imaju udjela u Kristovu svećeništvu, taj sakrament daruje posebno izlivanje Duha Svetoga, koje ređenika, prema odgovarajućim stupnjevima sakramenta, suobličuje Kristu u njegovoj trostrukoj službi (svećeničkoj, proročkoj i kraljevskoj). Posebnim posvećenjem (ređenjem) utiskuje se neizbrisiv biljeg pa se ono ne može ponoviti niti podijeliti samo na ograničeno vrijeme. Zaređeni svećenici vršeći svetu službu govore i djeluju ne svojom vlašću, niti po poslanju zajednice, nego u osobi Krista Glave i u ime Crkve. Stoga se ministerijalno svećeništvo bitno razlikuje od općega svećeništva vjernika. (Usp. *Katekizam Katoličke Crkve. Kompendij*, »Verbum« – »Crkva u svijetu«, Split, 2012., čl. 335 – 336.)

svećeničko služenje tako što će ustrajnom molitvom i hvalom Bogu prikazivati sebe kao živu, svetu i Bogu ugodnu žrtvu.

Obitelj je prvotni i najvažniji prostor duhovnog bogoslužja. U kućnoj Crkvi svatko prema svom položaju i svi zajedno kao cjelina, ostvaruju svoje svećeničko poslanje. Bračni drugovi čine to primanjem i odgajanjem djece. Svećenička dimenzija odgoja manifestira se prije svega roditeljskom žrtvom i odricanjem za dobro svoje djece. Svećenička roditeljska služba očituje se kad poukom djecu usmjeravaju k Bogu i kad ih molitvom povezuju s Bogom, jer roditelji su prvi učitelji molitve. No važno je ne samo naučiti djecu molitvi, nego i zajedno s njima moliti. Možemo kazati da je obitelj povlašteno mjesto molitve jer je molitva prije svega razgovor osoba koje se vole. A u obitelji je mnogo osoba koje se vole i koje se u molitvi obraćaju svojemu Nebeskom Ocu, koji je sama ljubav.

Da bi obitelj uistinu izvršavala svoj svećenički poziv, nužno je da zajedno moli.⁵⁹ Zajednička molitva trebala bi obitelj kvalitetno pripremiti za sudjelovanje u nedjeljnoj euharistiji. Nedjeljno euharistijsko slavlje jest mjesto na kojem bi obiteljsko svećeništvo, u zajedništvu s drugim obiteljima, trebalo doživjeti svoj liturgijski vrhunac.

10.6. Kraljevsko dostojanstvo i poslanje obitelji

Svi koji su po krštenju sjedinjeni s Kristom imaju udjela u njegovoj proročkoj i svećeničkoj službi. Uz te dvije službe veže se još i kraljevska ili pastirska služba. U *Starom zavjetu* kralj je vršio dužnost pastira naroda, posebno štiteći prava siromašnih i blagoslivljajući povjereni mu narod: »Tada se sabraše sva izraelska plemena k Davidu u Hebron i rekoše: »Evo, mi smo od tvoje kosti i od tvoga mesa. Još prije, dok je još Šaul bio kralj nad nama, ti si upravljao svim pokretima Izraela, a Jahve ti je rekao: *Ti ćeš pašti moj izraelski narod i ti ćeš biti knez nad Izraelom!*« (2 Sam 5, 1–2).

Iako je nazivan sinom najvećega izraelskog kralja, Davida, Isus odlučno odbija i samu pomisao da će biti kralj u političkom smislu. Tek pred Pilatom, kad je već svi-ma morala biti jasna narav njegova kraljevskog dostojanstva, priznaje sebe kraljem. Isus jasno izjavljuje da njegovo kraljevstvo nije od ovog svijeta. Malo kasnije postao je jasan paradoks da je križ prijestolje s kojega on vlada i s kojeg pokazuje nevjerojatnu moć patnje i bezgranične ljubavi, po kojima spašava čovjeka. Iz toga vidimo i temeljni smisao njegova kraljevanja, a to je nastojanje da, poput pravog pastira, sve ljude privuče k sebi. Za razliku od usporedbi s kraljem, Isus u javnom djelovanju nije izbjegavao sliku pastira koji brine za svoje stado. Ovdje samo podsjetimo da se u *Sta-*

⁵⁹ »Osim dnevne molitve prije i poslije zajedničkog obroka, potrebno je da se barem jednom u tjednu cijela obitelj okupi na molitvu, na svojevrsno obiteljsko bogoslužje kojem će predsjedati otac ili majka. Ono može biti na kraju radnoga tjedna, možda petkom navečer, i ne mora dugo trajati, otprilike jedan školski sat. Može to biti Služba riječi u malom. Bilo bi jako dobro da započne obiteljskim ispitom savjesti, kada će svi članovi obitelji biti u prilici jedan drugoga iskreno zamoliti za oprostjenje ukoliko je proteklih dana među njima došlo do kakvih manjih ili većih uvreda i propusta... Međusobno pomireni, u ljubavi i radosti mogu zatim pročitati odlomak iz Svetoga pisma... Nakon razmišljanja o njemu obitelj obnavlja i potvrđuje zajednički vjeru tako što izgovara *Vjerovanje apostolsko* ili *Nicejsko-carigradsko*. Nakon toga slijedi spontana molitva. Članovi zahvaljuju i mole za potrebe jedni drugih, kao i za one zajedničke. U toj se molitvi otvaraju također i potrebama drugih obitelji, mole za potrebe Crkve i svijeta, za društvo i narod kojem pripadaju, za siromašne i bolesne, za pokojne članove obitelji i prijatelje. Svoje tjedno obiteljsko bogoslužje zaključuju molitvom Očenaša.« (A. TAMARUT, *Crkveno lice...*, str. 760.)

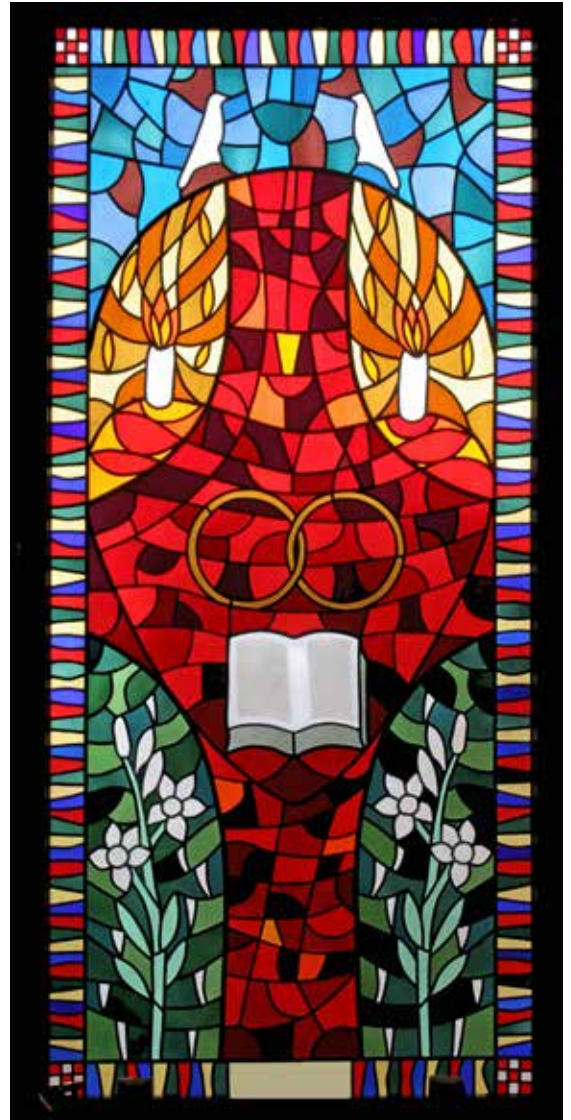
rom zaujetu takva slika često primjenjivala na Boga, te na kraljeve i narodne vođe. Stoga Isus izričito tvrdi da je on pastir dobri, koji okuplja, štiti i vodi ljude u život vječni. On poznaje svoje ovce i one poznaje njega (usp. *Iv* 10, 14). Međutim, kad kaže da će taj pastir dobru život položiti za svoje ovce (usp. *Iv* 10,11), jasno govori o naravi svoje kraljevske službe, koja će vrhunac doživjeti na drvetu križa. A s križa progovara samo jezik bezuvjetne ljubavi. Zato je za Isusa ljubav jedini legitiman oblik vlasti.

Kraljevska služba i dostojanstvo, primljeni krštenjem, u obiteljskom životu zauzimaju posebno mjesto. Članovi obitelji se u svojoj međusobnoj komunikaciji i ljubavi osjećaju slobodno i zaštićeno. Stoga upravo u obitelji osjećaju sigurnost. Kad u Kristovu duhu kraljevsku službu promatramo kao pastirsku brigu i služenje, onda zaista obitelj možemo doživjeti kao ogledno mjesto kraljevanja. Svatko je, u ljubavi i brizi prema drugomu članu svoje obitelji, stalno u mogućnosti vršiti kraljevsku službu. Pritom mu ni najmanje nije potrebna sila ili nadmoć nad drugima. Potrebno je tek služenje u ljubavi.

U tom se smislu roditeljski odnos prema djeci očituje prije svega u stvaranju ozračja iskrenosti i povjerenja. Poput pravih dobrih pastira, konkretnim primjerom, savjetom i poukom, vode djecu kroz život. Tako ih štite od raznih vukova i kradljivaca. Svojom nesebičnom ljubavlju pružaju im sigurnost i toplinu obiteljskog doma. U njemu djeca rastu i sazrijevaju. U njemu stječu samopoštovanje i samopouzdanje. Roditelji im prenose vrijednosti, jačaju ih, izgrađuju i pomažu im da budu razložni i sigurni u obrani svojih stavova. O količini i kvaliteti uložene roditeljske ljubavi ovisi kasniji odnos i oblik komunikacije njihove djece u drugim sredinama. Roditeljski se autoritet nikad ne bi smio graditi na nasilju, jer nasilje, iako daje osjećaj nadmoći, redovito vodi u poraz. A u tom slučaju poraženi su svi. Mogli bismo kazati da je roditeljska vlast nad djecom Kristova kraljevska vlast, odnosno vlast žrtve i ljubavi.

Djeca uzornim ponašanjem i odgovornim vršenjem svojih dužnosti mogu itekako pozitivno utjecati na svoje roditelje. To im je najbolji pokazatelj da i oni zauzimaju važno mjesto u obitelji, ali i da su na poseban način odgovorni za cjelokupno ozračje u toj kućnoj Crkvi. Stoga je veoma važno da djeca čim prije nauče biti kvalitetni i mudri »graditelji« i da nauče da se graditi može samo na ljubavi.

»I na kraju, da bi kraljevska dimenzija obiteljskog života bila potpuna, potrebno je da obitelj ne živi kao izolirani otok ili nepristupačni planinski vrh. Obitelj u kojoj se živi Kristov način kraljevanja otvorena je drugim obiteljima s kojima zajedno tvori veliku Božju obitelj – Crkvu.«⁶⁰

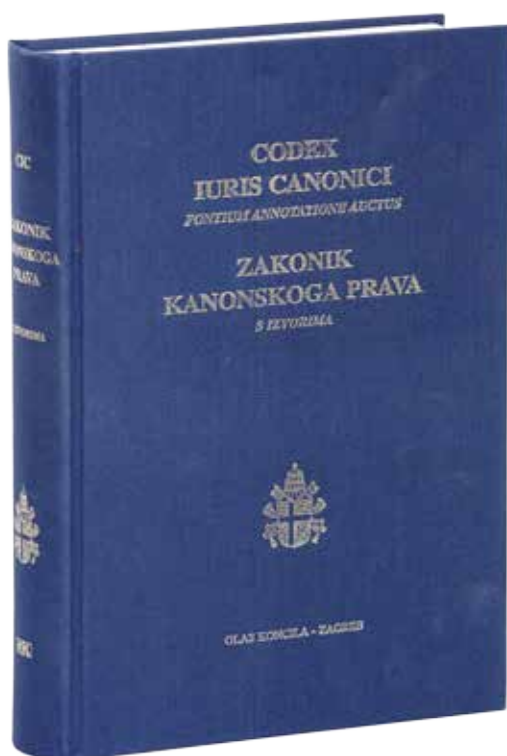
⁶⁰ Isto, str. 765.

11

Sklapanje kršćanske ženidbe

Pravo na ženidbu uvršteno je među temeljna ljudska prava, jer je čovjek po svojoj naravi usmjeren na život u bračnoj zajednici s osobom drugog spola. Stoga po crkvenom pravu zabrana za ženidbu može doći samo zbog teških i opravdanih razloga. Sakramentalna ženidba uspostavlja se u kanonskoj formi izraženom privolom⁶¹ zaručnika, a bitna su joj svojstva jednost i nerazrješivost.

11.1. Pojam i bitna svojstva kršćanske ženidbe

Zakonik kanonskog prava u 1055. kanonu donosi: »Krist Gospodin uzdigao je na dostojanstvo sakramenta ženidbeni savez među krštenima, kojim muška osoba i ženska osoba međusobno uspostavljaju zajednicu svega života po svojoj naravi usmjerenu k dobru supruga te k rađanju i odgajanju potomstva. Stoga među krštenima ne može biti valjana ženidbenog ugovora koji ujedno ne bi bio sakrament.«⁶²

Ženidba je, dakle, intimna zajednica bračnog života i ljubavi, koja je po svojoj naravi usmjerena k rađanju i odgajanju potomstva te istodobno uzajamnu upotpunjavanju i usavršavanju supruga. Krist je ženidbu uzdigao na razinu sakramenta. Ženidba se uspostavlja ženidbenom privolom mladića i djevojke (pravnim rječnikom kazano – bračnih stranaka). Privola se mora očitovati na zakonom određen način. Kakav će biti način očitovanja, katoličkim vjernicima određuje Crkva.

⁶¹ Općenito govoreći, privola je susret dviju ili više volja zbog utemeljenja i uređenja nekog zajedničkog pravnog odnosa. Ženidbena je privola čin volje kojim muška i ženska osoba neopozivim savezom sebe uzajamno predaju i primaju da uspostave ženidbu.

⁶² *Zakonik kanonskog prava*, »Glas Koncila«, Zagreb, 1988., kan. 1055. (dalje *Zakonik*).

Bitna svojstva ženidbe su jednost⁶³ i nerazrješivost⁶⁴. Jednost znači da ženidba može postojati samo kao zajednica svega života jednog muškarca i jedne žene, a nerazrješivost znači da je kod valjano sklopljene ženidbe isključena mogućnost razvoda i da ženidbeni vez traje sve do smrti jednoga od supružnika. Ta svojstva pripadaju svakoj, a ne samo kršćanskoj ženidbi. Naime ona su zahtjev naravnog prava, kako zbog dobra bračnih drugova, tako i zbog dobra djece. Međutim, sakramentalnost kršćanskoj ženidbi daje poseban pečat i čvrstoću.

11.2. Dostojanstvo braka i obitelji

Drugi vatikanski sabor u *Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu* »*Gaudium et spes*« kaže da je sam Bog začetnik braka, a da je brak opskrbljen različitim dobrima na dobrobit obitelji i cijeloga ljudskog društva⁶⁵.

Čovjek je po svojoj naravi usmjeren na život u bračnoj zajednici s osobom drugog spola. Stoga je pravo na ženidbu uvršteno među temeljna ljudska prava i u Općoj *deklaraciji o ljudskim pravima* UN-a. Crkveno pravo nam to isto potvrđuje kad određuje da ženidbu mogu sklopiti svi oni kojima se pravom to ne zabranjuje. Zabrana može doći samo zbog teških i opravdanih razloga⁶⁶.

11.3. Tko je nesposoban izraziti ženidbenu privolu

Osoba koja nije u stanju izraziti valjanu ženidbenu privolu (pristanak na ženidbu) nesposobna je za ženidbu. Tko je nesposoban izraziti valjanu ženidbenu privolu?

To su one osobe koje nisu sposobne dovoljno koristiti se razumom, zatim osobe koje ne mogu ispravno prosuditi bitna prava i dužnosti vezana za ženidbu te osobe koje zbog razloga psihičke naravi ne mogu preuzeti bitne ženidbene obveze. Ponekad privola može biti iskazana pod prisilom. U tom slučaju ženidba nije valjana. Ženidba

⁶³ Svojstvo jednosti ženidbe (*unitas matrimonii*) označava bračnu vezu koja ujedinjuje samo jednog muškarca sa samo jednom ženom. Jednost je zahtjev same naravi braka pa nadilazi čisto institucijski aspekt i želi obilježiti cijeli zajednički život supružnika. Bračni drugovi predaju se jedno drugomu i uzajamno se prihvaćaju, a to međusobno predanje i prihvaćanje treba biti potpuno. Može li biti potpuno ako se jedna osoba u braku (muž ili žena) predaje, ili ako prihvaća veći broj drugih osoba? Jasno je da ne može, jer u takvu slučaju ne bi moglo biti govora o jednakosti i ravnopravnosti svih bračnih drugova. Drugim riječima, izvan bračne zajednice jednog muškarca i jedne žene ne može se ostvariti savršena bračna ljubav. Jednost se tako suprotstavlja bilo kakvoj izvanbračnoj vezi i postaje sinonim za bračnu vjernost.

⁶⁴ Nerazrješivost ženidbe (*indissolubilitas matrimonii*) suprotstavlja se rastavi shvaćenoj kao kidanje ženidbenog veza i ponovno stjecanje slobodnog stanja supružnika. Ženidbenom privolom koju su na propisan način očitovale pravno sposobne muška i ženska osoba, uspostavlja se među njima ženidbeni vez, koji traje sve do smrti jednoga od supružnika i ženidbena ili bračna zajednica koja je tako čvrsta i trajna da se više ne može razvrgnuti ni voljom bračnih drugova, a ni voljom bilo koje druge osobe ili izvanjske vlasti.

⁶⁵ »Sam je Bog začetnik braka, koji je opskrbljen različitim dobrima i ciljevima: sve je to od najvećeg značenja za održanje čovječanstva, za osobni napredak i vječnu sudbinu pojedinih članova obitelji, za dostojanstvo, čvrstinu, mir i dobrobit same obitelji i čitavog ljudskog društva.« [Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu (7. prosinca 1965.), u: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 2002., br. 48 (dalje GS).]

⁶⁶ Usp. Velimir BLAŽEVIĆ, *Vodič kroz crkveno pravo za vjernike*, »Svjetlo riječi«, Sarajevo – Zagreb, 2007., str. 117.

bi bila nevaljana i u slučaju zablude jedne strane o osobi druge strane. To znači da ta druga osoba nije ona za koju je dana privola, iako se misli da jest. U 1098. kanonu to je izrijekom navedeno: »nevaljano sklapa ženidbu onaj tko ulazi u nju zaveden, radi zadobivanja privole, zlonamjernom prijeverom o nekoj osobini druge stranke koja po svojoj naravi može teško narušiti zajednicu ženidbenog života«.

Kao primjer navedimo da bi ženidba bila nevaljana kad bi jedna strana bila prevarena o (ne)plodnosti, teškoj neizlječivoj fizičkoj ili psihičkoj bolesti, ovisnosti o drogi ili alkoholu druge strane.

Na kraju spomenimo i to da je za valjano sklapanje ženidbe potrebno da zaručnici budu prisutni i da izreknu privolu, bilo osobno ili po zastupniku. Privola se izriče riječima, a ako jedan ili oboje zaručnika ne mogu govoriti, onda znakovima koji imaju isto značenje.

11.4. Ženidbene zaprjeka za valjano sklapanje ženidbe

Kad su dvije osobe sposobne izraziti ženidbenu privolu, može se dogoditi da im sklapanje ženidbe zapriječi koja od ženidbenih zaprjeka. Kanonsko pravo razlikuje zaprjeka božanskog i crkvenog prava. Zaprjeka za sklapanje valjane ženidbe su sljedeće:

- Zaprjeka dobi: ako muška osoba nije navršila 16, a ženska 14 godina života. Naša je biskupska konferencija odredila da na našem području zaručnici za dopušteno sklapanje ženidbe trebaju navršiti 18 godina. To znači da uz posebne dozvole mogu sklopiti valjanu ženidbu i prije navršenih 18 godina, ali nikako prije navršenih 16 godina za mušku i 16 godina za žensku osobu.
- Zaprjeka spolne nemoći: ako kod koje od ženidbenih stranaka postoji prethodna i stalna spolna nemoć (impotencija ili frigidnost).
- Zaprjeka ženidbene veze: ako je osoba koja kani sklopiti ženidbu već u ženidbenoj vezi s kojom drugom osobom.
- Zaprjeka različitosti vjere: ako jedna osoba pripada Katoličkoj Crkvi, a druga nije krštena.
- Zaprjeka svetog reda: ako je muška strana primila sakrament svetog reda.
- Zaprjeka redovničkoga doživotnog zavjeta čistoće: ako je muška ili ženska osoba položila redovnički zavjet doživotne čistoće.
- Zaprjeka otmice: ako je ženska osoba oteta ili se nasilno zadržava radi sklapanja ženidbe s njom.
- Zaprjeka zločina: ako je izvršen zločin ubojstva vlastitoga ženidbenog druga radi sklapanja ženidbe s bilo kojom osobom ili ženidbenog druga druge osobe radi sklapanja ženidbe s njom.
- Zaprjeka krvnog srodstva: ako su osobe koje žele sklopiti ženidbu u krvnom srodstvu u izravnoj liniji za svaki stupanj, a u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja uključivo.
- Zaprjeka tazbine ili svojte: ako su osobe koje žele sklopiti ženidbu u tazbini ili svojti u izravnoj liniji za svaki stupanj.

- Zaprjeka javne ćudorednosti: ako osobe žive u nevaljano sklopljenoj ženidbi ili općepoznatome javnom priležništvu koje nastaje između muške osobe i ženinih krvnih srodnika u prvom stupnju ravne linije i obratno.
- Zaprjeka građanskog srodstva: ne mogu sklopiti valjanu ženidbu oni koji su vezani zakonskim srodstvom nastalim iz posvojenja, u ravnoj liniji ili u drugom stupnju pobočne linije.

Je li moguće dobiti oprost od ženidbenih zaprjeka? Od zaprjeka crkvenog prava može se dobiti oprost od mjerodavne crkvene vlasti, jer je te zaprjeke ustanovila Crkva i one ostaju pod njezinom vlašću. Zaprjekama crkvenog prava podložni su samo oni koji su kršteni u Katoličkoj Crkvi ili koji su u nju primljeni nakon krštenja. Od zaprjeka božanskog prava ne može se dati oprost, jer Crkva nad njima nema nikakve vlasti. Zaprjekama božanskog prava podložni su svi ljudi, pa i oni koji nisu kršteni. »Zapreke ženidbene veze, spolne nemoći i krvnog srodstva u izravnoj liniji ili lozi u svim stupnjevima ili koljenima i u drugom koljenu pobočne linije božanskog su prava, i te se zapreke ne mogu ukloniti nikakvom ljudskom i crkvenom vlašću. Druge naprijed navedene ženidbene zapreke su crkvenog prava i od njih se može dobiti oprost, ako to traži opravdan i razuman razlog. Oprost od zapreke nastale iz svetih redova ili iz javnog doživotnog zavjeta čistoće u redovničkim ustanovama papinskog prava, i od zapreke zločina brakoubojstva pridržan je Apostolskoj Stolici i u redovitim se slučajevima može dobiti samo od nje (kan. 1078, § 2). Od svih drugih ženidbenih zapreka, a to znači od zapreke dobi, različitosti vjere, otmice i nasilnog zadržavanja, krvnog srodstva 3. i 4. koljena pobočne loze, tazbine ili svojte i javne ćudorednosti, oprost može dati mjesni Ordinarij svojim podložnicima gdje god se nalazili, a i svima koji aktualno borave na njegovu području (kan. 1078, § 1).«⁶⁷

Osoba koja bi željela sklopiti ženidbu a nije zatražila i dobila oprost od zaprjeke od koje ga može dobiti, sklopila bi nevaljanu ženidbu.

11.5. Priprava za sklapanje ženidbe

Valjano sklopljena ženidba je sakrament koji obvezuje supružnike dokle god su živi. Ona je poziv supružnicima na poseban način života. Da bi se taj poziv ostvario, potrebna je odgovarajuća priprava. Brak sadrži mnoge vrijednosti, a da bi se na njih pazilo i na odgovarajući način njima služilo, najprije ih je potrebno pravodobno i ispravno upoznati. A budući da se danas bračne i obiteljske vrijednosti pokušavaju rastakati, potreba za kvalitetnom pripravom za brak još je izraženija.

Roditelji imaju temeljnu ulogu u pripremi mladih za brak. Budući da se ovdje govori o kršćanskoj ženidbi, jasno je da u bračnoj pripravi sudjeluju i pastiri duša, koji su dužni pružati pouku o ženidbi, njezinoj naravi, svrsi i bitnim svojstvima te o dužnostima bračnih drugova. Priprava se dijeli na dalju, bližu i neposrednu.

Pogledajmo što o tome donosi *Direktorij*. Na situaciju mladih snažno utječe njihova vlastita obitelj i vrjednote koje u njoj žive. Ali sve je veći utjecaj škole, sredstava društvenoga priopćivanja, industrije zabave te općenito okružja u kojem mladi danas borave. Osim toga kod mladih je prisutno i tzv. selektivno kršćanstvo, u kojem se

⁶⁷ Isto, str. 121.

Ivan Pavao II., ženidba

ne slijedi službeni nauk Crkve, nego se od njega uzimaju pojedine kršćanske istine i vrjednote, a prema drugima se zauzima ili stav ravnodušnosti ili se čak izričito odbacuju. Mladi danas lako dolaze do mnogih informacija, a možda su upravo zbog toga nesigurni u prosuđivanju pravih vrijednosti i ideala. I mnogi drugi čimbenici zbunjujuće djeluju na mlade, poput sve manjeg utjecaja obitelji na njihov život, pojave novih shvaćanja o drugovanju mladih, o vjernosti, o spolnosti i predbračnim spolnim iskustvima. Mladi osjećaju nesigurnost i zbog činjenice da sve teže pronalaze posao, a i kad ga pronađu, ne mogu ga birati. Zbog svega toga sve teže se odlučuju za brak, a kad su već u braku, sve teže se odlučuju za rađanje djece (br. 40). Imajući sve to na umu, vidimo koliko je danas potrebna kvalitetna priprava za brak.

a) DALJA PRIPRAVA. Dalja priprava za bračni obiteljski život mladih, stoji u *Direktoriju* (br.41), događa se prije svega u skladnom obiteljskom zajedništvu roditeljskog doma, a započinje već od djetinjstva mudrom roditeljskom pedagogijom. Sve ono vrijedno i plemenito, što je Bog za čovjeka providio, razvija se u obitelji. Kasnije se tek uz velike napore i puno dobre volje te uz pomoć Božje milosti mogu nadoknaditi bitni propusti u obiteljskom odgoju. Zato se veoma važna uloga Crkve sastoji u tome da obiteljima pomogne da djecu odgajaju u ozračju ljudske i kršćanske ljubavi, usadujući im u srce prave vrjednote. Obitelj koja njeguje takve vrjednote zacijelo će ih prenijeti i na svoju djecu. U tom je smislu od posebne važnosti sustavan posliježenidbeni pastoral, jer je upravo kvalitetan rad s bračnim parovima i obiteljima najbolji oblik promicanja i ostvarenja dalje priprave na ženidbu.

b) BLIŽA PRIPRAVA. Donedavno se bliža priprava za ženidbu provodila u okviru obitelji. Danas je uloga obitelji u tom smislu manje izražena, jer se mladi prije osamostaljuju, a sve kasnije stupaju u brak. Zato je uloga Crkve u bližoj pripravi mladih za ženidbu danas osobito naglašena. Bliža priprava za sakrament ženidbe otvorena je svim zaručnicima, a trebala bi započeti tečajem priprave za ženidbu. Biskupijski uredi za pastoral i drugi nadžupni uredi brinu da se tečajevi dobro i na vrijeme organiziraju. Tečajeve treba organizirati tako da mogu sudjelovati i zaručnici, razgovorom, radom u skupinama i molitvom. U njima trebaju sudjelovati stručnjaci različitih profila te kršćanski bračni parovi i zauzeti vjernici. Tečajevi se moraju temeljiti na katezezi, u koju valja uključiti razmatranje i slavljenje Božje riječi. »Zaručnike valja poučiti o naravnim svojstvima ženidbe (jednost, nerazrješivost), o značenju spolnosti u sklopu bračne ljubavi i bračne plodnosti, o kršćanskom odgoju djece. Isto je tako potrebno obraditi teme vezane uz psihološka, pedagoška, pravna i medicinska pitanja vezana uz brak i obitelj. Važna je također pouka o prirodnom planiranju začeca. Valja nastojati da u tečajevima bude ozračje dijaloga, prijateljstva, molitve, otvorenosti prema Bogu.«⁶⁸

c) NEPOSREDNA PRIPRAVA. Neposredna priprava za brak mora se obavljati na župnoj razini, a cilj joj je oživljavanje ili produbljivanje vjere. Naime, skoro vjenčanje izvanredna je prigoda da svoju vjeru prodube zaručnici koji su bliski Crkvi, ili da ju obnove oni koji su se od nje praktično udaljili. Zaručnici se trebaju prijaviti svojem župniku godinu dana prije planirane ženidbe (najkasnije šest mjeseci prije).

⁶⁸ *Direktorij*, br. 42.

»Neposredna priprava uključuje:

- sintezu dosadašnjeg puta priprave;
- doživljavanje molitvenog i duhovnog iskustva (dani sabranosti i molitve, duhovne vježbe za zaručnike);
- liturgijsku pripravu uz što veće sudjelovanje samih zaručnika;
- pravni postupak predviđen kanonskim pravom.«⁶⁹

Priprava za ženidbu uključuje i primanje sakramenta potvrde za katolike koji ga još nisu primili, ako je to moguće bez velike poteškoće. Da bi se sakrament primio plodonosno, zaručnicima svakako treba preporučiti da prije sklapanja ženidbe pristupe sakramentu pokore, a u obredu sklapanja i pričesti. Prije sklapanja ženidbe mora se obaviti i tzv. zaručnički ispit. Svrha tog ispita jest utvrđivanje da ne postoji ništa što bi priječilo valjano i dopušteno sklapanje ženidbe. Zaručnički ispit obavlja župnik, koji provodi i pripravu za liturgijsko slavlje vjenčanja, uvodeći zaručnike u znakove i sadržaje. U svrhu otkrivanja mogućih zaprjeka za ženidbu služe i ženidbeni navještaji.

Ženidbu se sklapa valjano poštujući njezin kanonski oblik, a to znači pred ovlaštenim posvećenim službenikom Crkve i pred dvama svjedocima. Ovlašteni posvećeni službenik jest mjesni ordinarij ili župnik, a može biti i koji drugi svećenik ili đakon kojega mjesni ordinarij ili župnik ovlaste. U kanonu 1112 stoji da ondje gdje nema svećenika ni đakona, dijecezanski biskup, s dopuštanjem Svete Stolice, može odrediti prikladna laika da sudjeluje u sklapanju ženidbe. Redoviti kanonski oblik ženidbe treba se provoditi kad oboje zaručnika pripadaju Katoličkoj Crkvi, ali također i kad Katoličkoj Crkvi pripada samo jedno od njih. U tom drugom slučaju moguće je dobiti oprost od kanonskog oblika ako ženidbu sklapa katolička stranka s nekatoličkom, bila ona krštena ili nekrštena. Međutim, u posebnim prigodama moguć je izvanredni oblik sklapanja ženidbe: »Ljudsko pravo na ženidbu ne može biti nikomu uskraćeno samo zbog toga što ženidbu nije moguće sklopiti u propisanom redovitom kanonskom obliku. Crkveno pravo zato predviđa i mogućnost sklapanja valjane ženidbe u izvanrednom kanonskom obliku, koji se sastoji u tome da se ženidbena privola na vani izrazi samo pred dva svjedoka. Po tom obliku, ili samo pred svjedocima, ženidba se može sklopiti kad nema mogućnosti imati ili doći bez velike poteškoće do mjesnog ordinarija ili župnika, odnosno do svećenika ili đakona kojeg jedan od njih ovlasti, a radi se o smrtnoj pogibelji, ili se razborito predviđa da kroz mjesec dana neće biti prilike za sklapanje ženidbe u redovitom kanonskom obliku (kan. 1116, § 1).«⁷⁰

11.6. Slavljenje sakramenta ženidbe

Svaka ženidba je Božji poziv mladiću i djevojci te njihov odgovor Bogu. Cijela kršćanska zajednica prepoznaje taj poziv i zahvaljuje Stvoritelju na daru još jedne kućne Crkve. Opća Crkva iskazuje kućnoj Crkvi punu solidarnost, toliko potrebnu na početku njezina zajedničkog života. Stoga je razumljivo i potrebno da cijela kršćanska zajednica sudjeluje u pripravi i slavlju vjenčanja dvoje mladih ljudi.

⁶⁹ *Direktorij*, br. 43.

⁷⁰ V. BLAŽEVIĆ, *Vodič kroz crkveno...*, str. 124.

Slavljenje ženidbe mora biti valjano i dostojno, ali također i plodonosno. Zato se ne smije zanemariti milosni vidik ženidbe, a da bi milost ovoga sakramenta u potpunosti zasjala te kasnije bila djelatna, potrebno je zaručnike potaknuti na sakrament pomirenja. Primajući taj sakrament, pomireni s Bogom i Crkvom, mogu uživati sve plodove sakramenta ženidbe.

Redoviti oblik slavljenja ženidbe je onaj pod misom, jer euharistija je posadašnjene ljubavi Krista i Crkve te izvorište kršćanske ženidbe. Stoga je potrebno zaručnike poučiti o vezi između sakramenata ženidbe i euharistije. U slavlju ženidbe očituje se i zajedništvo Crkve, pa ono pretpostavlja sudjelovanje župne zajednice. Stoga se slavljenje tog sakramenta može održati u sklopu nedjeljne euharistije, no treba pripaziti da se ne remeti ozračje zajedništva cijele zajednice. Vjenčanje se redovito slavi u župi gdje jedno od zaručnika ima prebivalište, i to u župnoj crkvi. Zaručnicima se može udovoljiti da vjenčanje slave i u kojoj drugoj crkvi. Treba nastojati da obred vjenčanja u isto vrijeme bude svečan i jednostavan, dostojanstven i radostan. Iako je vjenčanje samo po sebi radostan događaj, treba paziti da radost i slavlje ne naruše dostojanstvo svetog čina. Potrebno je također izbjeđavati izvanjsku raskoš koja je sama sebi svrhom.⁷¹

Osim slavljenja ženidbe u misi postoje i neki drugi oblici slavljenja ženidbe (red slavljenja ženidbe bez mise, pred prisustvovateljem laikom te između katoličke strane i katekumenske ili nekršćanske strane), ali time se ovdje ne možemo posebno baviti.

11.7. Mješovite ženidbe i ženidbe katolika s nekrštenim osobama

Katolička Crkva naglašava da je poželjno da supružnici pripadaju katoličkoj vjeri. Naime, da bi dvije osobe mogle jedna uz drugu skladno živjeti a da među njima ne bi bilo nesuglasica, važno je da jedna drugoj odgovaraju po naravi i temperamentu, po stupnju naobrazbe, ali svakako i po svom svjetonazoru. Stoga je razumljivo da su u tom smislu posebno važni njihovi vjerski osjećaji i uvjerenja. Razumljivo je također da Crkva, imajući u vidu moguće probleme i nesuglasice, odvrća vjernike od

⁷¹ Usp. *Direktorij*, br. 47 – 48.

sklapanja tzv. mješovitih ženidbi, odnosno ženidbi katolika s krštenim osobama koje pripadaju Crkvi ili crkvenoj zajednici koja nije u punom zajedništvu s Katoličkom Crkvom (pravoslavci ili protestanti). Štoviše, takva ženidba je zabranjena ako nije odobrena od mjerodavnih vlasti, kako stoji u kanonu 1124.

Treba razlikovati valjanost i dopuštenost sakramenta ženidbe. Naime, kad se is-pune svi uvjeti koji se inače traže za ženidbu, mješovita ženidba je valjana, ali nije dopuštena (zabranjena je) sve dok ju mjerodavna vlast, a to je u ovom slučaju mjesni ordinarij, ne dopusti. Da bi se dobilo dopuštenje za takvu ženidbu, moraju postojati opravdani razlozi i trebaju se zadovoljiti sljedeći uvjeti:

- katolička stranka treba izjaviti da je spremna otkloniti pogibelji otpada od vjere i dati iskreno obećanje da će učiniti sve što je u njezinoj moći da bi sva djeca bila krštena i odgojena u Katoličkoj Crkvi;
- o tim obećanjima koja treba dati katolička stranka neka se pravodobno obavijesti druga stranka, tako da bude sigurno da je ona svjesna obećanja i obveze katoličke stranke;
- obje stranke treba poučiti o svrhama i bitnim svojstvima ženidbe, koje ni jedna ni druga stranka ne smiju isključiti.⁷²

Biskupskim konferencijama prepušta se da odrede na koji će se način tražena izjava i obećanje davati te kako će se nekatoličku stranku obavijestiti o obećanju katoličke stranke.

Ženidbe katolika s nekrštenim osobama različite su od mješovitih ženidbi. Kod ženidbe katolika s nekrštenim osobama ne radi se o jednostavnoj crkvenoj zabrani, nego o zaprjeci različitosti vjere. Da bi takva ženidba bila valjano sklopljena, treba dobiti oprost od zaprjeka, a njega daje mjesni ordinarij. Za dobivanje oprosta traži se opravdan i razuman razlog, a potrebno je također ispuniti uvjete koji se u kanonu 1125 traže za mješovitu ženidbu.

11.8. Učinci ženidbe

Valjano sklapanje ženidbe proizvodi više različitih učinaka. Oni se odnose na bračne drugove i na njihovu djecu.

a) Uspostavljanje trajne, neraskidive i isključive ženidbene veze

U kanonu 1134 stoji da iz valjane ženidbe nastaje među ženidbenim drugovima veza koja je po svojoj naravi trajna i isključiva. To znači da se ta veza ne može raskinuti niti voljom bračnih drugova, niti odlukom bilo koje ljudske vlasti i da, s druge strane, može postojati samo između jednog muškarca i jedne žene.

b) Jednakost bračnih drugova

Kan. 1135 iznosi da između muža i žene u braku postoji potpuna jednakost. To se odnosi i na njihove dužnosti i na njihova prava u braku. Pritom se, naravno, ne misli na fiziološke i psihološke značajke muža i žene, jer znamo da su po njima oni različiti.

⁷² Usp. *Zakonik*, kan. 1125.

c) Dužnosti i prava roditelja prema djeci

Djeca rođena u braku trebaju rasti i razvijati se uz oca i majku sve do trenutka kad postanu sposobna za samostalan život. Stoga u kanonu 1136 stoji: »Roditelji imaju veoma važnu dužnost i poglavito pravo da se, prema svojim snagama, brinu za odgoj djece bilo tjelesni, društveni i kulturni, bilo ćudoredni i vjerski.«

d) Zakonitost djece i pozakonjenje nezakonite djece

Zakonitom se nazivaju djeca rođena u valjano sklopljenoj ženidbenoj zajednici, a nezakonitom ona koja su rođena izvan braka ili od nevjenčanih roditelja.⁷³

e) Očinstvo djeteta

Kan. 1138 donosi da je otac djeteta onaj s kim je djetetova majka propisno vjenčana. U tom slučaju očinstvo nije potrebno dokazivati. To ne vrijedi u slučajevima kad se očitim dokazima pokaže suprotno. Otac djeteta rođena izvan braka je onaj kojega priznaju majka i njezin partner ili se dokaže drugim valjanim dokazom.

⁷³ »Redovito se zakonitom nazivaju ona djeca koja su rođena u valjanoj bračnoj zajednici, a nezakonitom ona koja su rođena izvan braka ili od nevjenčanih roditelja. Prema crkvenom pravu, zakonita su ona djeca koja su začeta ili rođena iz valjane ženidbe (kan. 1137). Stoga, da bi se dijete smatralo zakonitim, dovoljno je da je ono začeto od roditelja dok su bili u crkvenom braku, ili da je rođeno za trajanja braka, makar bilo začeto prije nego što su oni brak sklopili. S obzirom na sam kanonski položaj djece, općenito se, prema crkvenom pravu, glede uživanja određenih prava i glede obveza ne pravi razlika između zakonite i nezakonite. Dijete koje je začeto i rođeno prije sklapanja braka njegovih roditelja je nezakonito, ali postoji mogućnost da se ono pozakonji. Pozakonjuje se samim pravom, ako djetetova majka i otac zatim sklope ženidbu, a može se pozakonjenje zatražiti i dobiti također otpisom Svete Stolice (kan. 1139).« V. BLAŽEVIĆ, *Vodič kroz crkveno...*, str. 127 – 128.

11.9. Prekid zajedničkog života (rastava) supružnika uz trajanje bračne veze

Ženidba je po svojoj naravi upućena na dobro bračnih drugova te na rađanje i odgajanje djece. Da bi se to moglo ostvariti, jasno je da supružnici moraju živjeti skupa. Stoga oni imaju dužnost i pravo provoditi i čuvati zajednički život. Od toga ih može ispričati zakonit razlog. Tako su, primjerice, danas česta odvajanja zbog načina života koji nam donosi suvremeno društvo. Mnogi se zbog oblika posla koji obavljaju moraju privremeno odvajati od svoje obitelji. No, kad govorimo o rastavi supružnika uz trajanje bračne veze, ne mislimo na takve oblike razdvajanja, nego na potpun prekid zajedničkog života, prouzročen razlozima koji dovode do međusobne nepodnošljivosti i s njome povezane nemogućnosti daljnjeg ostanka u bračnoj zajednici. Takva razdvajanja, moramo to odmah naglasiti, ne omogućavaju kidanje bračne veze i sklapanje nove ženidbe. Ona supružniku koji nije kriv samo daju pravo na odvojen život.

Do takve rastave koja ne dokida trajanje bračne veze može doći zbog preljuba ili brakolomstva. Potpuno uzajamno sebedarivanje i prihvaćanje među supružnicima moguće je samo uz čuvanje bračne vjernosti. Stoga crkveno pravo navodi preljub kao zakonit razlog za prekid zajedničkog života. Svakako je poželjno da supružnik koji nije kriv oprost strani koja je napravila preljub, no ipak ima pravo prekinuti bračni život s preljubnikom. Na to nema pravo ako je pristao na preljub, dao mu povoda ili i sam napravio preljub (usp. kan. 1152). Usprkos teškoći stanja koje izaziva ovakav nemoralan čin jednog od supružnika, preporučuje se da nedužni bračni drug oprost preljubničkomu bračnom drugu, jer kršćanska ljubav i posebno dobro djece traže da se zajednički život ne prekida. To, naravno, vrijedi ako se preljub više ne će ponavljati. Ako oštećena stranka, doznajući za preljub, više ne želi živjeti u zajednici s osobom koja joj nije bila vjerna, odnosno ako ne oprost preljub, može od mjerodavne crkvene vlasti (mjesni ordinarij ili dijecezanski sud) tražiti odobrenje za odvojeni život. Nakon dobivena odobrenja, može se izdvojiti iz zajedništva života sa svojim suprugom ili svojom suprugom. Ako odvajanje iz zajedništva života izvrši svojevrijedno, mora u roku od šest mjeseci kod mjerodavne vlasti pokrenuti postupak za ozakonjenje takva stanja. Mjerodavna je vlast dužna pokušati mirenje, a ako ono ne uspije, donijet će odluku o izdvajanju iz zajedništva bračnoga života.

Do prekida zajedničkoga života (»rastave«) može doći i zbog drugih zakonitih razloga. Supružnici se pri sklapanju ženidbe obvezuju na zajednički život u dobru i zlu. No nitko od njih ne može tražiti da trpe beskonačno zlostavljanje i ponižavanje, da trajno podnose bol i patnju koju im nanosi njihov bračni drug. Drugim riječima, ako jedan od supružnika svojim postupcima dovodi drugog supružnika ili djecu u veliku duševnu ili tjelesnu pogibelj, pruža drugomu supružniku zakonit razlog za prekid zajedničkog života. Odluku o prekidu donosi mjesni ordinarij, a postupak je sličan kao i u prethodnom slučaju.⁷⁴

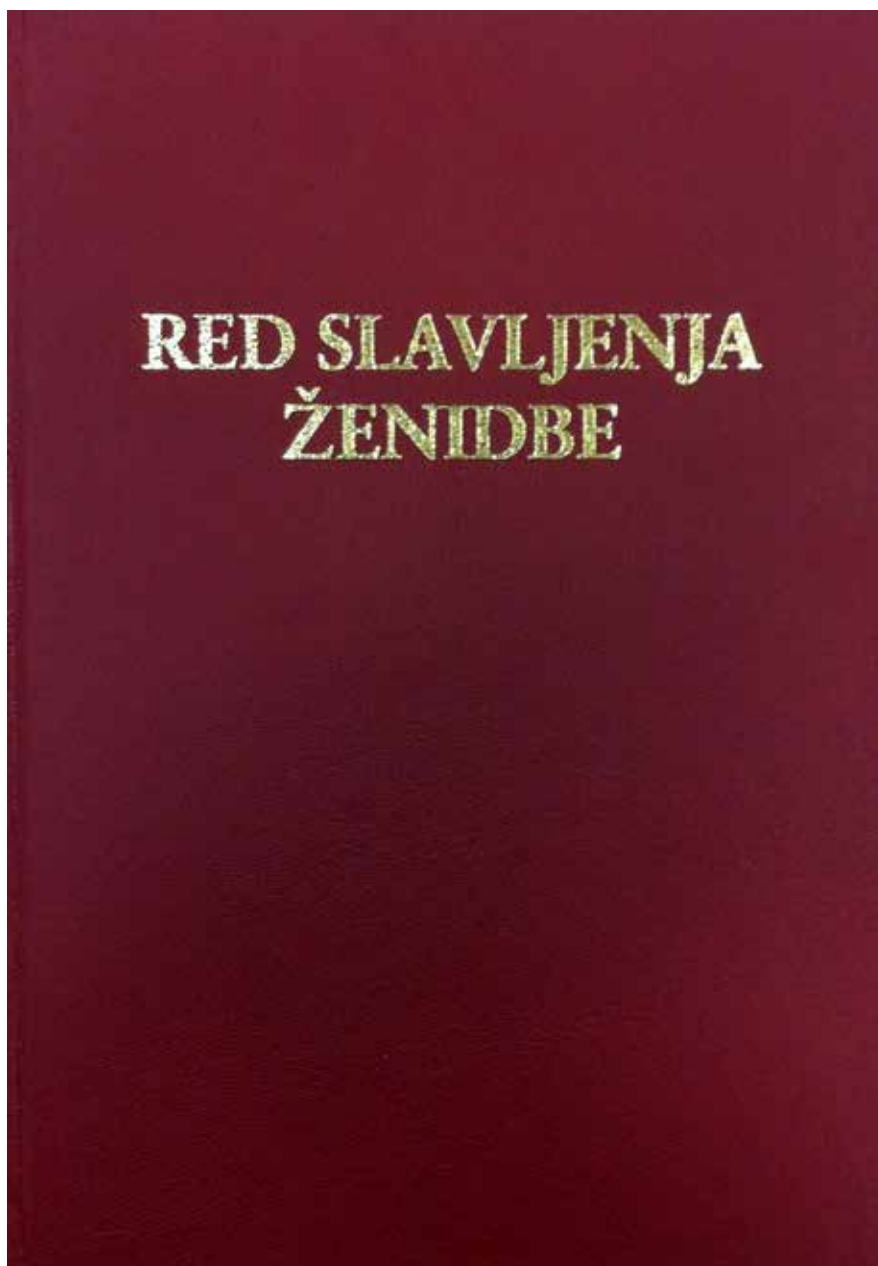
»Ako dođe do rastave ženidbenih drugova, onaj tko o tome mjerodavno odlučuje treba se uvijek prikladno pobrinuti za potrebno uzdržavanje i odgoj djece, a ako bi prestao postojati razlog rastave, treba ponovno uspostaviti zajednički ženidbeni život, osim ako crkvena vlast odredi drukčije.«⁷⁵

⁷⁴ Usp. isto, str. 130.

⁷⁵ Isto, str. 130.

11.10. Obred slavljenja ženidbe

Čini nam se potrebnim na kraju ovog poglavlja dijelom opisati, a dijelom prenijeti obred slavljenja ženidbe u misi prema *Redu slavljenja ženidbe*⁷⁶. »Budući da je ženidba upravljena na rast i posvećivanje Božjega naroda, njezino slavljenje očituje zajedničarsko obilježje, što savjetuje sudjelovanje i župne zajednice, barem po nekim svojim članovima«⁷⁷, stoji u *Redu ženidbe*. Dalje se kaže da slavlje sakramenta valja pomnjivo pripremiti, i to po mogućnosti sa zaručnicima. Ženidba neka se obično slavi u misi, ali neka ipak župnik, uzimajući u obzir kako pastoralne potrebe, tako i način sudjelovanja zaručnika ili ostalih prisutnih u životu Crkve, razmotri je li bolje predložiti slavljenje sakramenta u misi ili izvan mise.

⁷⁶ Rimski obrednik, *Red slavljenja ženidbe*, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 1997. (dalje *Red ženidbe*).

⁷⁷ Isto, str. 13.

Red slavljenja ženidbe u misi

a) UVODNI OBREDI. U određeno vrijeme svećenik s poslužnicima dođe na vrata crkve, prima vjenčanike i ljubazno ih pozdravlja, ističući da se Crkva s njima raduje. Zatim se u ophodu ide k oltaru, a za to vrijeme svira se ulazna pjesma. Vjenčanici dolaze na mjesto pripravljeno za njih. Pri ophodu ih mogu, prema običajima mjesta, počasnno pratiti barem roditelji i dva svjedoka.

Postoji i drugi način pri kojem svećenik u određeno vrijeme dođe na mjesto pripravljeno za vjenčanike ili na svoje sjedalo. Kad vjenčanici stignu na svoje mjesto, svećenik ih prima, ljubazno pozdravlja i ističe da se Crkva raduje zajedno s njima.

Potom svećenik pristupa k oltaru, pozdravlja ga dubokim naklonom i iskazuje mu počast poljupcem, a zatim se vjenčanicima i nazočnima obraća prigodnim riječima.

b) SLUŽBA RIJEČI. Služba riječi odvija se na uobičajeni način. Mogu se uzeti tri čitanja, a treba izabrati tako da barem jedno od njih izričito govori o ženidbi. Nakon čitanja evanđelja svećenik u homiliji obrazlaže otajstvo kršćanske ženidbe, milost sakramenta, dostojanstvo bračne ljubavi i zadaće supružnika u braku.

c) SLAVLJENJE ŽENIDBE

58. Ako se dogodi da se istodobno slave dvije ili više ženidaba, neka uvijek i pitanja prije privole i sama privola i prihvaćanje privole budu zasebno za svaku ženidbu; ostalo pak, ne isključujući ni ženidbeni blagoslov, neka se obavi jedanput za sve, u množini.

59. Svi ustanu, i vjenčanici, a svjedoci se rasporede s obje strane. Svećenik se obraća vjenčanicima ovim ili sličnim riječima:

Predragi, došli ste u crkveni dom da pred služiteljem Crkve i pred zajednicom Gospodin zapečati svetim pečatom vašu želju da sklopite ženidbu. Krist obilno blagoslivlje vašu bračnu ljubav. On vas je već posvetio svetim krstom, a sada vas obogaćuje i krijepi osobitim sakramentom da budete jedno drugome trajno vjerni i da prihvatite ostale bračne dužnosti. Zato vas pred Crkvom pitam o vašoj namisli.

Pitanja prije privole

60. Tada ih svećenik pita o slobodi, o vjernosti te o prihvaćanju i odgoju djece, a oni odgovaraju svatko za se.

I. i I., jeste li ovamo došli bez prisile, da slobodno i posve svjesno sklopite ženidbu? Jeste li spremni u braku za cijeloga svog života jedno drugo ljubiti i poštovati? *Sljedeće pitanje može se izostaviti ako su takve okolnosti, na primjer ako su vjenčanici već u godinama.*

Jeste li spremni s ljubavlju od Boga primiti djecu i odgajati ih po zakonu Krista i njegove Crkve?

Privola

61. Svećenik ih pozove da izraze privolu.

Kad ste dakle naumili sklopiti sveti ženidbeni savez, pružite jedno drugomu desnu ruku te pred Bogom i njegovom Crkvom izrazite svoju privolu.

Pružite jedno drugomu desnu ruku.

62. Muškarac veli: Ja, I., uzimam tebe, I., za svoju suprugu i obećavam ti vjernost u dobru i zlu, u zdravlju i bolesti i da ću te ljubiti i poštovati u sve dane života svoga.

Žena veli: Ja, I., uzimam tebe, I., za svoga supruga i obećavam ti vjernost u dobru i zlu, u zdravlju i bolesti i da ću te ljubiti i poštovati u sve dane života svoga.
63. *Ipak, ako se iz pastoralnih razloga bude činilo zgodnijim, svećenik može od ugovorenika zatražiti privolu pitanjem.*

I prvo pita muškarca: I., uzimaš li I. za svoju suprugu?

Muškarac: Uzimam.

Svećenik: Obećavaš li joj vjernost u dobru i zlu, u zdravlju i bolesti?

Muškarac: Obećavam.

Svećenik: Hoćeš li je ljubiti i poštovati u sve dane života svoga?

Muškarac: Hoću.

Zatim svećenik pita ženu: I., uzimaš li I. za svoga supruga?

Žena: Uzimam.

Svećenik: Obećavaš li mu vjernost u dobru i zlu, u zdravlju i bolesti?

Žena: Obećavam.

Svećenik: Hoćeš li ga ljubiti i poštovati u sve dane života svoga?

Žena: Hoću.

Prihvatanje privole

64. *Zatim svećenik dobivši privolu rekne zaručnicima:*

Neka Gospodin dobronamerno potvrdi ovu vašu privolu što je pred Crkvom očitovaste i neka se udostoji ispuniti vas svojim blagoslovom. Što Bog združuje, čovjek neka ne rastavlja.

Ili:

Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljevi, Bog koji je u raj zdužio prvostvo-
renike neka u Kristu potvrdi i blagoslovi ovu vašu privolu što je pred Crkvom
očitovaste. Što on združuje, čovjek neka ne rastavlja.

65. *Svećenik pozove prisutne na hvalu Boga:* Blagoslivljajmo Gospodina.

Svi odgovore: Bogu hvala.

Može se reći drugi poklik.

Blagoslov i predaja prstenova

66. *Svećenik veli:* Blagoslovio Gospodin ove prstene što ćete ih jedno drugomu
predati u znak ljubavi i vjernosti. Amen.

Ako je zgodno, prstene poškropi i preda zaručnicima.

67. *Zaručnik prsten namijenjen zaručnici stavi zaručnici na prstenjak, govoreći ako je zgodno:* I., primi ovaj prsten u znak moje ljubavi i moje vjernosti. U ime Oca i Sina i Duha Svetoga.

Isto tako i zaručnica prsten namijenjen zaručniku stavi zaručniku na prstenjak, govoreći ako je zgodno: I., primi ovaj prsten u znak moje ljubavi i moje vjernosti. U ime Oca i Sin i Duha Svetoga.

68. *Tada cijela zajednica može izvesti himan ili hvalospjev.*⁷⁸

Slijede sveopća molitva, euharistijska služba te svršetak slavlja. Na svršetku mise svećenik blagoslovi zaručnike i narod, a nakon svršetka mise svjedoci i svećenik potpisuju čin sklapanje ženidbe.

⁷⁸ Isto, str. 24 – 27.

12

Crkveni dokumenti o braku i obitelji

Brak je ustanovljen od samoga Stvoritelja, a Isus mu je, *Novi zavjet* nam to jasno svjedoči, vratio prvotno dostojanstvo te ga podigao na razinu sakramenta. Kad govorimo o crkvenim dokumentima o braku i obitelji, važno je istaknuti da se oni, iako su ponajprije upućeni vjernicima, trajno oslanjaju i na naravnu svetost ženidbe i braka. Naime, ženidbeni savez temelji se na oduvijek postojećim i trajnim strukturama koje su određene različitošću muškarca i žene. Stoga su i brak i obitelj temeljna naravna ljudska zajedništva, koja nastaju i potvrđuju se Božjom i ljudskom ljubavlju. Obiteljsko zajedništvo konstitutivno je ljudskoj naravi. To znači da obitelj nije slučajni proizvod evolucije, nego da je čovjek po naravi određen da svoj život započne i provede u njoj. Tako i *Opća deklaracija o pravima čovjeka* Ujedinjenih naroda tvrdi da je obitelj prirodna i temeljna društvena stanica od koje polazi svako daljnje oblikovanje društva i koja je bitna za autentično ostvarenje osobe.

Savjestan kršćanin mora poznavati važne crkvene dokumente, a kad govorimo o braku, bračnoj ljubavi i obitelji, oni su zaista brojni. Za naše potrebe donosimo kratak prikaz samo nekoliko najznačajnijih.

12.1. Pastoralna konstitucija Drugoga vatikanskog sabora

»Gaudium et spes«

Drugi vatikanski sabor o braku i obitelji sustavno govori u *Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu* »Gaudium et spes« (»Radost i nada«), od broja 47 do broja 52. Saborski su oci željeli ukazati na glavne probleme suvremenog društva te u svjetlu evanđelja pokušati iznaći rješenja za njih. Govor o braku i obitelji u tom dokumentu utemeljen je na *Svetom pismu*. Promatrajući brak, saborski oci polaze od bračnih drugova, a onda govore o svim dobrima kojima je Bog obdario brak. Naglašava se važnost zajedništva života bračnih drugova te posebno njihova međusobna ljubav. Dokument inzistira na svetosti institucije braka (*institutio sacra*). Tri su temelja svetosti braka:

1. Svet je jer je božanska ustanova, i to prva koju je Bog stvorio.
2. Svet je jer ga je Krist uzdigao na dostojanstvo sakramenta.
3. Svet je jer je izvor života.

Glavni su naglasci pastoralne konstitucije *Gaudium et spes* u brojevima 47 – 52 sljedeći:

Dokument u broju 47 govori da je spas osobe te ljudskog i kršćanskog društva usko povezan sa sretnim stanjem u bračnoj i obiteljskoj zajednici. Stoga se kršćani raduju svemu što može pridonijeti unaprjeđenju te važne zajednice. Nakon toga se spominju pojave koje potamnjuju dostojanstvo braka i obitelji. Nabrojene su poligamija, rastava i slobodna ljubav. Potom se spominje sebičnost, hedonizam te nedopušteni postupci sprječavanja začeca, kao oblici ponašanja koji štete bračnoj ljubavi. Stoga Sabor želi pomoći, poučiti i ohrabriti kršćane i sve ljude dobre volje da promiču dostojanstvo braka.

U broju 48 ženidba se definira kao »intimna zajednica bračnoga života i ljubavi«. ističe se da je sam Bog začetnik braka te da on stoga ne ovisi o ljudskoj samovolji. Brak je važan za opstanak čovječanstva jer su ustanova ženidbe i bračna ljubav usmjerene k rađanju i odgoju djece, u čemu nalaze svoju krunu. Posebno se naglašava velika uloga roditelja u odgajanju djece u kršćanskom duhu.

U broju 49 govori se o veličini bračne ljubavi, koju je Gospodin iscijelio, usavršio i uzdigao na višu razinu, pa ona sada daleko nadvisuje puku erotičnu privlačnost.⁷⁹ Mladež treba na vrijeme i na prikladan način poučiti o dostojanstvu bračne ljubavi, da bi odgojeni u čistoći, nakon čestitih zaruka, mogli poći na vjenčanje. U zaključku br. 49 savjetuje se da je pouku najbolje obaviti unutar same obitelji.

U broju 50 govori se o plodnosti braka: »Brak i bračna ljubav su po svojoj naravi usmjereni prema rađanju i odgoju potomstva. Djeca su, bez sumnje, najdragocjeniji dar braka i uvelike pridonose dobru samih roditelja.« Supruzi su pozvani na prenošenje i odgajanje života. U toj uzvišenoj dužnosti suradnici su Božji.

U broju 51 nalazimo učenje o bračnoj ljubavi i poštovanju života. Ljudski život je svet i treba ga štiti već od začeca. Događa se, međutim, da to čovjek ponekad ne poštuje. U tom kontekstu Koncil govori o strahotama pobačaja i čedomorstva. Naziva ih užasnim zločinima. Na kraju tog broja saborski oci zaključuju da kršćanima pri reguliranju poroda nije dopušteno ići putevima što ih je crkveno učiteljstvo, tumačeći Božji zakon, osudilo.

⁷⁹ »Ta se ljubav posebno izražava i dopunjuje u samom bračnom činu. Zato su čini kojima se supruzi međusobno intimno i čisto sjedinjuju časni i dostojni. Kad se obavljaju na doista ljudski način, izražavaju i produbljuju međusobno darivanje, kojim se supruzi, radosni i zahvalni, uzajamno obogaćuju. Ta ljubav koju potvrđuje uzajamna vjernost a nadasve posvećuje Kristov sakrament, ostaje nerazrješivo vjerna tijelom i dušom u sreći i nesreći. Zato isključuje svaki preljub i rastavu.« (GS, br. 49)

Na kraju, broj 52 govori o promicanju dobra braka i obitelji. »Obitelj je u neku ruku škola potpunije čovječnosti«⁸⁰, u kojoj je potrebno uzajamno savjetovanje, razmjena misli i brižljiva suradnja roditelja u odgoju djece. U tome svoju važnu ulogu igraju i otac i majka. Zdrava obitelj tvori temelj društva, pa svi koji imaju utjecaj na zajednice i socijalne skupine trebaju pridonijeti dobrobiti braka i obitelji. To se prije svega odnosi na državnu vlast, stručnjake na različitim znanstvenim područjima, svećenike te različite ustanove.

12.2. Dogmatska konstitucija o Crkvi Drugoga vatikanskog sabora »Lumen gentium«

U *Dogmatskoj konstituciji o Crkvi »Lumen gentium«* Sabor o braku i obitelji govori u brojevima 11, 35 i 41.

U broju 11 čitamo da ženidbeni drugovi snagom sakramenta ženidbe jedno drugomu pomažu postići svetost u bračnom životu te u primanju i odgajanju djece. Obitelj se spominje kao kućna Crkva, u kojoj roditelji moraju biti prvi vjerovjesnici svojoj djeci.

O obitelji se govori i u broju 35, gdje se ona spominje kao izvrsno vježbalište i škola apostolata laika, a u broju 41 obrađuju se mnogostruki oblici svetosti i ponovno naglašava važnost bračne ljubavi te roditeljskog prenošenja kršćanskog nauka i evanđeoskih krjeposti na potomstvo koje su s ljubavlju od Boga primili.

Vidimo da se u dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium* za obitelj upotrebljava pojam »kućna Crkva« (*»ecclesia domestica«*), pa će taj tekst postati polazište ekleziološkog utemeljenja obitelji. Izraz »ecclesia domestica« nalazimo kasnije u apostolskim pobudnicama *Evangelii nuntiandi*, *Catechesi tradendae* i *Familiaris consortio*.

12.3. Enciklika pape Pavla VI. »Humanae vitae«

Malo je koji crkveni dokument izazvao toliko pozornosti kao ta enciklika, koju je papa Pavao VI. proglasio 25. srpnja 1968. godine. Enciklika govori o vrijednosti ljudskog života te o spolnosti i kontroli rađanja. To su, kako vidimo, pitanja koja su uvijek aktualna, pa nije čudno da su izazvala ogromno zanimanje javnosti, posebno medija, koji su mjesecima prije njezina proglašenja nagađali da bi Crkva mogla promijeniti svoj stav prema kontracepciji. Enciklika je, naravno, potvrdila dotadašnji stav Crkve o toj problematici, temeljeći svoje naučavanje na evanđeoskom nasljeđu i katoličkoj doktrini te na naravnome moralnom zakonu, koji je sveopći i nepromjenjiv te upisan u srce svakog čovjeka.

Iako se enciklika u prvom redu odnosi na pitanje reguliranja začeca, ipak je imala poseban utjecaj na pastoral braka i obitelji. Papa je zaista hrabro, usprkos onda prevladavajućoj suprotnoj struji u društvu, donio, mogli bismo reći, proročki dokument. Mo-

⁸⁰ Isto, br. 52

ralno nedopustivim označio je sve oblike kontracepcije, a pogotovo abortivne metode regulacije poroda. Kao moralno dopustive označio je one metode kojima se ne narušava neraskidiva veza između dvaju smislova ljudske spolnosti: smisla sjedinjenja osoba i smisla rađanja. Tu je povezanost ustanovio Bog i čovjek je ne smije samovoljno raskinuti.

Enciklika je podijeljena na tri dijela. U prvom dijelu (brojevi 1 – 6) govori se o kontinuitetu crkvenog naučavanja, koje proizlazi iz autoriteta samog Krista. Stoga Crkva u Kristovo ime naučava istinu, a to naučavanje se svakako odnosi i na područje naravnog zakona te braka i spolnosti.

Temeljni dio dokumenta slijedi u brojevima 7 – 18. Ondje se naglašava da je bračna ljubav prije svega potpuno ljudska ljubav. To onda znači da je ona istodobno sjetilna i duhovna. Ona nije tek puki nagon, nego je i čin volje. Stoga ide za tim da se ne samo održi nego i da raste, tako da bračni drugovi postanu jedno srce i jedna duša te da tako postignu svoje ljudsko savršenstvo. Enciklika prihvaća korištenje neplodnih dana radi ograničavanja poroda, kad se radi o valjanim razlozima za to: »Ako dakle postoje opravdani razlozi da se porođaji učine rjeđima, zbog razloga koji potječu bilo iz tjelesnog ili duševnog stanja bračnih drugova, ili iz vanjskih okolnosti, Crkva uči da je tada dopušteno voditi brigu o prirodnim mijenama, koje su imanentne moćima rađanja, te da muž i žena mogu imati ženidbeni odnošaj samo u neplodnim razdobljima, i na taj način tako regulirati broj porođaja, da se ne povrijede moralna načela.« (HV, br. 16)

Dokument poziva na pridržavanje normi prirodnoga moralnog zakona, na temelju kojeg Crkva uči da svaki bračni čin mora ostati po sebi usmjeren na prenošenje života (usp. HV, br. 11). To je središnja misao cijelog dokumenta, a proizlazi iz već spomenute neraskidive povezanosti dvaju istovrijednih smislova bračnog čina: sjedinjenja supružnika i rađanja potomstva.

U trećem dijelu (19 – 31) papa donosi pastoralne smjernice. Tako poziva supružnike da nauče vladati sobom, a potom poziva različite društvene skupine i djelatnike (javne vlasti, znanstvenike, liječnike medicinsko osoblje, svećenike...) da svatko na sebi svojstven način pridonese tomu pitanju.

U završnom broju (31) Papa upućuje apel svima da se zauzmu na tom području, podsjećajući da čovjek ne može pronaći sreću za kojom toliko žudi osim poštujući zakone što ih je Bog upisao u njegovu narav. Zato ih čovjek mudro i s ljubavlju mora opsluživati.

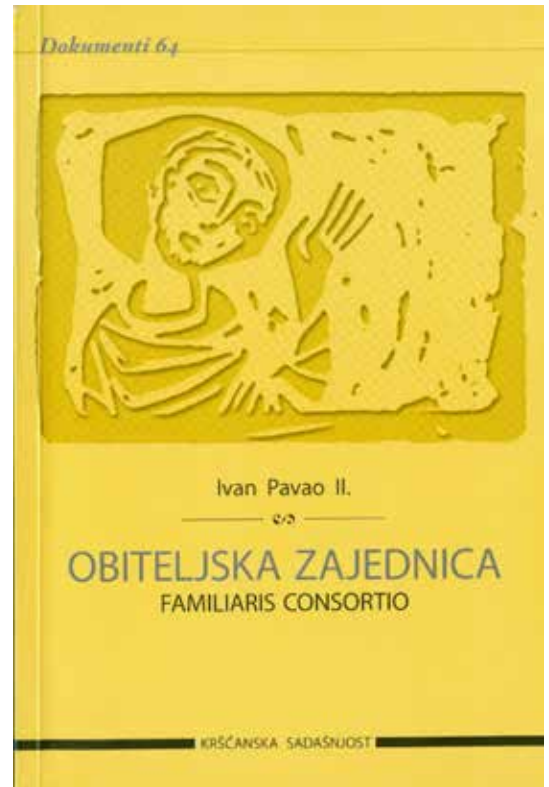
12.4. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu »Familiaris consortio« (»Obiteljska zajednica«)

Pastoralna pobudnica Ivana Pavla II. *Familiaris consortio* nastala je kao plod Sinode o zadacima obitelji u suvremenom svijetu. Sinoda je održana 1980. godine, a pobudnica je ugledala svjetlo dana 22. studenoga 1981. godine. Pobudnica donosi službeni stav Katoličke Crkve o ulozi i značenju braka i obitelji, jasno se protivi pobačaju i umjetnoj oplodnji, govori o odgoju djece u obitelji, o vrijednosti vjenčanja u Crkvi te iznosi protivljenje pojavama koje su svojevrsna alternativa kršćanskomu braku. Ona slijedi dokumente Drugoga vatikanskog sabora o obitelji (prije svega konstituci-

ju *Gaudium et spes*) te encikliku *Humanae vitae*, pokazujući koliku brigu Crkva pridaje toj problematici.

Pobudnica pridaje veliku pozornost vrjednotama, posebno naglašavajući ljubav, koja je istaknuta kao prva bračna i obiteljska vrjednota. Bog, koji je ljubav, stvara muškarca i ženu za ljubav. U *Starom zavjetu* Boga se očituje izrazima bračne ljubavi. On je muž i zaručnik, a Izabrani narod je žena ili zaručnica. U *Novom zavjetu* Krist je zaručnik, a Crkva zaručnica. Ljudska narav je ranjena istočnim grijehom, pa je narušena i ljudska ljubav. Narušenoj ljudskoj ljubavi Krist vraća dostojanstvo, uzdižući ju na sakramentalnu razinu. Iz takve ljubavi izvire još jedna temeljna vrjednota, a to je novi život. To pobudnica naglašava u broju 14, dodajući da bračni život čuva svu svoju vrijednost i onda kada nije moguće donijeti novi ljudski život, kad supružnici ne mogu rađati, ali ne svojom krivnjom.

Pobudnica se sastoji od četiri velika dijela, koji su satekani od 85 brojeva i zaključnoga, 86. broja. Budući da je za naše potrebe preopsežna, mi ćemo iznijeti samo neke najvažnije naglaske, nastojeći u glavnim crtama zaokružiti njezinu temeljnu misao.

12.4.1. Svjetla i sjene današnje obitelji

Današnjim muškarcima i ženama koji iskreno traže odgovor na svakidašnje probleme bračnoga i obiteljskog života često se nude zavodljivi prijedlozi, koji više ili manje ugrožavaju dostojanstvo ljudske osobe. Ta je ponuda često podržana sredstvima društvenog pripočivanja. Stoga Crkva nudi usmjerenje koje će očuvati dostojanstvo ljudske osobe, braka i obitelji. Položaj u kojem se danas nalazi obitelj ima svoje pozitivne i negativne strane. Pozitivne su znak Kristova spasenja na djelu, a negativne znak suprotstavljanja Božjoj ljubavi.

Pobudnica donosi obilježja koja pokazuju da je obitelj znak Kristova spasenja:

- povećana svijest o osobnoj slobodi i pridavanje veće pozornosti vrjednoti međusobnih odnosa u obitelji,
- promicanje dostojanstva žene,
- odgovorno rađanje,
- svijest o nužnosti razvijanja veza između pojedinih obitelji radi uzajamne duhovne i materijalne pomoći,
- ponovno otkrivanje crkvenog poslanja obitelji i
- odgovornost za izgradnju pravednijeg društva.

Znakovi koji pokazuju odbijanje:

- pogriješno poimanje međusobne neovisnosti supružnika,
- pogubna nejasnoća u pogledu autoriteta roditelja i djece
- stvarne poteškoće u prenošenju vrjednota,
- sve veći broj razvoda,

- pobačaj,
- sterilizacija,
- prihvaćanje kontracepcije i
- lažno iskustvo slobode.

Koji je put?

- odgoj ćudoredne svijesti,
- savezništvo s božanskom mudrošću,
- obraćenje uma i srca,
- hod za rassetim Kristom i odricanje od vlastite sebićnosti,

a sve to ne može ostati bez obnoviteljskog učinka i na društvene strukture.

12.4.2. Božji naum o braku i obitelji

Pobudnica navodi da se ćovjek može ostvariti na dva načina: ženidbom i djevićanstvom. U temelju obaju ostvarenja uvijek se nalazi ljubav. Ćovjek je stvoren iz ljubavi. Primio je poziv, sposobnost i odgovornost za ljubav. Pozvan je na stvaranje novog života, a to je upisano u narav muškarca i žene.

Spolnost koju supružnici izražavaju specifićnim i njima svojstvenim ćinima nije nešto samo biološko, nego se odnosi na cjelovitu ljudsku osobu. Jedino mjesto gdje se živi takvo istinito i cjelovito darivanje dviju osoba jest brak i obitelj, onako kako ih je Bog zamislio.

Kad govori o braku, pobudnica upire pogled na sam početak. Govori o Božjem planu braka i obitelji. Taj Božji plan je postavljen jednom, ali za sva vremena. Svaki je ćovjek dionik tog plana. Stoga ga moramo upoznati da ne bismo postali ućesnicima povijesnih izopaćenja na području braka i obitelji.

Pobudnica govori i o djevićanstvu. Neki se ljudi u potpunosti predaju služenju Kristu u Crkvi. Svojim djevićanstvom svjedoće da je kraljevstvo Božje dragocjeni biser iz Kristove prispodobe, koji valja pretpostaviti svakoj drugoj vrjednoti, pa tako i braku, ma kako ona velika i vrijedna bila.

12.4.3. Zadaće kršćanske obitelji

Temeljni je treći dio pobudnice, u kojem sveti Ivan Pavao II. spominje ćetiri zadaće suvremene obitelji:

- stvaranje zajednice osoba,
- služenje životu,
- sudjelovanje u razvoju društva i
- sudjelovanje u životu i poslanju Crkve.

a) Stvaranje zajednice osoba

Krist nam svojom milošću daruje zajedništvo. Stoga pobudnica naglašava važnost sakramentalnog načina života, koji je dar i poziv na vjernost te dvije odlike braka: jednost, kojoj se, nijećući dostojanstvo ljudske osobe, suprotstavlja mnogoženstvo, te nerazrješivost: »Što Bog združi, ćovjek neka ne rastavlja.« (Usp. Mt 19, 6.)

b) Služenje životu

Ljudski život je uvijek dar Božje dobrote i ljubavi, a plodnost je znak bračne ljubavi. Ona je živo svjedočanstvo potpunog uzajamnog predanja supružnika. Uzvišena je zadaća Katoličke Crkve koju je primila od Gospodina da vodi k spasenju sve ljude. Stoga je papa Ivan Pavao II. ovom pobudnicom donio učenje za ispravno shvaćanje i življenje ljudske spolnosti. Ljudsku spolnost treba promatrati u cjelini osobe (čovjek je tjelesno, ali i duhovno biće), a ne ju izdvajati i zasebno vrjednovati. Samo ako se promatra u kontekstu cijelog čovjeka, ona mu može služiti na korist i izgradnju.

c) Sudjelovanje u razvoju društva

Suvremena obitelj ostvaruje svoju zadaću u interakciji s društvom. Ona je dio društva, ali društvo ne može biti iznad nje, jer je nezamislivo bez obitelji. U krilu obitelji rađaju se građani i ondje uče prva znanja društvenih krjeposti (usp. *FC*, br. 42). Ivan Pavao II. poručuje da se obitelji, bilo pojedinačno ili združene, mogu i moraju posvetiti brizi za dobrobit društva, posebno brizi za siromašne i potrebite. Stoga je i društvo odgovorno za dobrobit obitelji. Mora ju podržavati i poticati, pružati joj gospodarsku, socijalnu, odgojnu, političku i kulturnu pomoć.

d) Sudjelovanje u životu i poslanju Crkve

Pobudnica posebno naglašava vrijednost euharistije i važnost molitve za život kršćanske obitelji. Euharistija je izvoriste kršćanske ženidbe, jer je simbol saveza u ljubavi između Krista i Crkve. Stoga se u misnom slavlju bračni savez učvršćuje i oživljava. Obiteljska molitva hrani tu temeljnu zajednicu i treba biti sastavan dio obiteljskog života.

Svaka kršćanska obitelj u službi je izgradnje kraljevstava Božjega u povijesti. Čini to sudjelovanjem u životu i poslanju Crkve, stoji u *Familiaris consortio*, br. 49. Kršćanski supružnici, obogaćeni sakramentom ženidbe, u kršćanskoj zajednici zauzimaju posebno mjesto. Na njih se izlila ljubav Božja, ali oni nisu samo pasivni primatelji toga Božjeg dara. Pozvani su i prenositi Kristovu ljubav. Osim toga, slušajući i prenoseći Božju riječ, obitelj evangelizira druge obitelji. Stoga možemo zaključiti da je obitelj istovremeno objekt i subjekt pastoralnog djelovanja Crkve.

12.4.4. Obiteljski pastoral

Familiaris consortio, u završnom dijelu, govori o obiteljskom pastoralu (brojevi 65 – 85). U tom smislu govori o etapama, strukturama i djelatnostima te uvjetima koji prate obiteljski pastoral⁸¹.

Nakon zaruka i ženidbe bračni par započinje svoj hod prema ostvarenju vrjednota i zadaća zajedničkog života. Obitelj postupno raste i razvija se, pa briga Crkve za nju mora biti postupna i stalna. Mora korak po korak slijediti obitelj na njezinu razvojnom putu. Pobudnica navodi sljedeće etape pastoralna braka i obitelji:

- priprava: može biti daljnja, bliža i neposredna,
- liturgijsko slavlje ženidbe i
- posliježenidbeni pastoral.

⁸¹ Pastoral bismo mogli definirati kao raznolik rad crkvene zajednice, potaknut Duhom Svetim, za ostvarenje Božjeg nauma spasenja u povijesti. Pastoralno djelovanje je, dakle, uvijek u odnosu prema čovjeku i njegovoj povijesti, a odvija se u okviru stvarnih životnih okolnosti. Po naravi, pastoral ima oznaku djelovanja. Ne gubi se u apstraktnome nego djeluje na konkretan i praktičan način. Dakle bavi se stvarnim situacijama ljudskoga i crkvenog života.

Za što uspješnije provođenje etapa potrebno je držati se načela koja bi trebala biti polazište za pastoral braka i obitelji:

1. NAČELO REALISTIČNOSTI – da bi uspješno pastoralno djelovala i ostvarila svoje poslanje evangelizacije, Crkva mora upoznati i priznati stvarno stanje braka i obitelji danas.
2. NAČELO RAZVOJA I RASTA – cijeli pastoral upućen je živomu čovjeku: pojedincu, skupini, obitelji, župnim ili drugim zajednicama. Stoga mora pomagati da ta živa stvarnost raste i razvija se.
3. NAČELO POSTUPNOSTI – postupnost je temeljni pedagoški zakon rasta i razvoja čovjeka i obitelji.
4. NAČELO UNIVERZALNOSTI – želi se pristupiti svim obiteljima, bez obzira na njihov stupanj vjere odnosno nevjere, socijalni status i sl.
5. NAČELO POZITIVNOG PRISTUPA BRAKU I OBITELJI – temelj pastorala je navještaj radosne vijesti, čija je srž Božja ljubav i zauzimanje prema čovjeku. Čovjek ne može živjeti bez ljubavi i upravo je ljubav put do čovjeka.
6. NAČELO EKLEZIJALNOSTI (CRKVENOSTI) – Crkva je svjesna koliko su brak i obitelj važni za njezino postojanje i djelovanje, stoga moraju zauzeti posebno važno mjesto u Crkvi.

Smisao svih tih načela jest pomoći da se brak i obitelj razumiju kao živa stvarnost koja raste i razvija se te u tom smislu pomoći da se što uspješnije provedu etape bračnoga i obiteljskog pastorala. Pobudnica *Familiaris consortio* još govori o struktura obiteljskog pastorala. Spominju se tako strukture na razini biskupskih konferencija, ali i potreba da se uz njih ustroje i strukture na razini biskupija, dekanata i pojedinih župa.

Na kraju pobudnica navodi i druge djelatnike koji bi se trebali zauzeti u pastoralu braka i obitelji. Na prvom mjestu spominje se sama obitelj, a potom redom biskupi i svećenici, redovnici, laici, koji na svojim područjima mogu znatno pridonijeti, te korisnici i djelatnici sredstava društvenog priopćivanja.

12.5. Hrvatska biskupska konferencija:

»Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj«

»Radosno predajemo ovaj dokument Hrvatske biskupske konferencije pod naslovom *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj* našoj crkvenoj i općoj javnosti. Direktorij, koji je prihvaćen na XXIII. plenarnoj skupštini hrvatskih biskupa, konačno je ugledao svjetlo dana nakon intenzivnog višegodišnjeg rada posebnog povjerenstva Vijeća HBK-a za obitelj.

U drugoj polovini prošlog stoljeća u Crkvi je sve više sazrijevala svijest o potrebi veće i sustavnije brige za obitelj. Crkva je na Drugom vatikanskom koncilu na osobiti način promišljala ovu temu i dala mnoge poticaje za suvremeni pastoral braka i obitelji. Od toga Koncila i potječe naziv za obitelj »kućna Crkva« (LG 11)... Dokument prilazi problematici braka i obitelji s pozitivne strane, naglašavajući uzvišenost i ljepotu bračne ljubavi, vrijednost i dostojanstvo čovjeka od začeća pa do naravne smrti te blagoslov nužne i trajne

brige oko odgoja djece i mladih. Ne izostavlja upozoriti na posljedice kada se u braku ne žive vrijednosti sadržane u Objavi... Živjeti Božju viziju braka i obitelji znači izabrati pravi put k punom čovjekovom ostvarenju...

U Zagrebu, na blagdan Rođenja Blažene Djevice Marije, 8. rujna 2002.«⁸²

Direktorij je temeljni dokument Hrvatske biskupske konferencije za područje obiteljskog pastoralala. Sastoji se od sedam velikih cjelina:

1. Božji naum o braku i obitelji (br. 2 – 13),
2. Čovjek u braku i obitelji – put Crkve (br. 14 – 20),
3. Poslanje obitelji u Crkvi i u društvu (br. 21 – 33),
4. Situacija braka i obitelji u Hrvatskoj (br. 34 – 38),
5. Crkveno djelovanje za brak i obitelj (br. 39 – 65),
6. Djelatnici i strukture obiteljskog pastoralala (br. 66 – 73) i
7. Ženidba i obitelj u kanonskom i partikularnom pravu (br. 74-87).

Direktorij govori o mladima. Promatrajući njihovu situaciju, zaključuje da na njih utječu nove društvene prilike te da osim roditelja na njih utječu i drugi odgajatelji te mediji. Kod mladih je često prisutno selektivno kršćanstvo. To znači da od kršćanskih vrijednota uzimaju ponešto, uglavnom ono što im odgovara. Zbog gubljenja tradicionalnih životnih oslonaca mladi se znaju osjećati dezorijentirano.

Direktorij govori i o pripravi za ženidbu, koja može biti daljnja, bliža i neposredna. Daljnja bi se priprava trebala odvijati već u obitelji, i to mudrom obiteljskom pedagogijom već od najranijeg djetinjstva. Danas u bližoj pripravi, a prije svega se pod njom misli na tečaj priprave za ženidbu, glavnu riječ ima Crkva. Uz Crkvu, u pripravu su uključene i neke druge društvene institucije. Neposredna priprava odvija se u župi.

Ženidba je sakrament po kojem dvoje mladih ljudi započinje novi put i u Crkvi. Stoga je svaka ženidba slavlje cijele župne zajednice. *Direktorij* spominje veliku važnost euharistije, koja je usko povezana sa ženidbom. Stoga je redoviti način slavljenja ženidbe vjenčanje unutar euharistijskog slavlja. *Direktorij* spominje i mješovite ženidbe, ističući da se one ne preporučuju. Međutim, uz dopuštenje biskupa mogu se sklopiti, a kasnije mogu imati i značajne pozitivne učinke.

Bračnim drugovima treba pomoći da stalno rastu u svojoj ljubavi. To je temeljna zadaća posliježenidbenog pastoralala. U tom se smislu posebno ističe važnost pastoralala mladih brakova i obitelji. Oni su posebno osjetljivi, a usto najčešće moraju rješavati brojne egzistencijalne probleme. Stoga su, opterećeni brojnim teškoćama, ponekad razočarani. Zato je potrebno, navodi se, da u župnoj zajednici postoje posebni sadržaji za rad s njima. Posebno se spominju bračna savjetovišta, u kojima bi mladi bračni parovi mogli dobiti različite informacije, između ostaloga i o prirodnom načinu planiranja obitelji.

⁸² *Direktorij*, predgovor, str. 5 – 6.

Dokument govori i o nekim posebnim situacijama. U posebne situacije spadaju, primjerice, izvanbračne zajednice, rastavljeni, rastavljeni pa ponovno civilno vjenčani, kršćani koji su sklopili samo građansku ženidbu i dr. U takvim slučajevima *Direktorij* preporučuje da se, ako je ikako moguće, poprave teškoće koje su se pojavile u braku, i drugo, da se djeluje preventivno, da do poteškoća uopće ne bi došlo. Kad god se radi o teškoj ili neregularnoj bračnoj situaciji, Crkva pokušava djelovati u duhu vjernosti Bogu i čovjeku. To znači da želi biti bliska čovjeku koji je upao u određene životne poteškoće, ali ne napuštajući Božji nauk. Zato Crkva poziva pastoralne djelatnike da takvima pristupe s razumijevanjem i empatijom.

Na kraju *Direktorij*, sukladno pobudnici *Familiaris consortio*, govori o djelatnicima i strukturama obiteljskog pastoralala.

U zaključku (br. 88) kaže se da je potrebno korak po korak pratiti rast čovjeka i obitelji. To je zahtjevna zadaća, koja traži angažman mnogih. A samo zajedničkim djelovanjem i sustavnim radom moguće je postići određeni rezultat i vratiti vjeru mladih, zaručnika i obitelji da će na zahtjevnju putu bračnog sazrijevanja te rađanja i odgajanja djece imati potporu.

Direktorij završava riječima: »Sve pastoralne djelatnike Crkve, sve krštenike, kršćanske bračne parove i obitelji te sve ljude dobre volje pozivamo da složno i odgovorno, kritički i samokritički, preuzmu svoj dio odgovornosti za povijesni trenutak i za budućnost hrvatskog naroda. Pozivamo sredstva društvenoga priopćavanja, obrazovne i odgojne te znanstvene ustanove, strukture socijalnog rada, zakonodavne službe i sve odgovorne u Crkvi i u društvu da se svojom zauzetošću uključe u stvaranje ozračja ljubavi prema životu, svetosti bračne veze te ljepote i uzvišenosti obiteljskog življenja.«

Zaključak

Crkva ulaže velik trud u očuvanje obitelji, te temeljne ljudske zajednice, o kojoj ovisi budućnost čovječanstva, i toga posebnog znaka Kristove nazočnosti i ljubavi u svijetu. Možda nas zato i ne treba čuditi da su posljednje vrijeme upravo brak i obitelj meta različitih žestokih napada.

Sveto pismo jasno pokazuje da je Bog na samom početku stvorio čovjeka kao muško i žensko, odnosno kao prvi bračni par. Njih dvoje su po naravi upućeni jedno na drugo i kao takvi izvršavaju dvostruk Božji nalog sa samog početka stvaranja. Napadi na brak i obitelj napadi su na samu ljudsku narav i na Božji plan o čovjeku. Zsigurno, makar se ponekad može činiti drugačije, takvi napadi u konačnici ne će zatrti brak i na njemu utemeljenu obitelj, jer oni su, prije svega, Božje tvorevine. Obitelj je usto nositeljica i prenositeljica života te kao takva znak nade i jamac budućnosti svakoga, pa tako i hrvatskog naroda.

Brak i obitelj su temeljne ljudske vrjednute. Ohrabruje nas da to misli većina naših i europskih građana. No u povijesti se, pa čak i u starozavjetnom vremenu, gubila poveznica sa samim izvorom. Bračni ideal s početka Mojsije je odbacio zbog tvrdoće srca izraelskog naroda. No Sin Božji, Isus Krist, postavio je stvari onako kako je to bilo na samom početku. On jasno govori o jednosti braka, posebno naglašavajući njegovu nerazrješivost: »Što Bog združī, čovjek neka ne rastavlja.« (Mt 196; Mk 109) Uzdiže brak na sakramentalnu razinu, čime je bračno zajedništvo podignuto na razinu nadnaravnog zajedništva. Tako kršćanski brak postaje otajstvo uronjeno u sakramentalno zajedništvo Krista i njegove Crkve. *Poslanica Efežanima* o tome nam jasno svjedoči.

Kršćanska obitelj ima i crkvenu dimenziju, a ona se prije svega očituje po međusobnoj upućenosti Crkve na obitelj i obitelji na Crkvu. U *Dogmatskoj konstituciji o Crkvi »Lumen gentium«*, obitelj se naziva *kućnom Crkvom*, želeći tako naglasiti njezinu eklezijalnu dimenziju.

Čovjek je po svojoj naravi usmjeren na život u bračnoj zajednici s osobom drugog spola, pa je pravo na ženidbu uvršteno među temeljna ljudska prava. Stoga po crkvenom učenju uskrata toga temeljnog prava može uslijediti samo zbog teških i opravdanih razloga.

Spomenimo na kraju da, u kontekstu novijih previranja oko braka i obitelji, Crkva nastavlja aktivno djelovanje, proučavajući problematiku i iznoseći svoje jasno učenje. Na taj način štiti brak i obitelj, crpeći snagu i znanje iz *Svetog pisma* i predaže te zakona koji je Bog utisnuo u ljudsku narav. Stoga Crkva uporno i neumorno poziva sve one koji to mogu da se zauzmu i pridonesu dobrobiti braka i obitelji.

Naposljetku, dobro se prisjetiti riječi bl. Alojzija Stepinca: »Jake i sretnne Hrvatske nema bez jakih, fizički i moralno zdravih i zadovoljnih hrvatskih obitelji. A tih opet ne će biti bez čestitih i moralno i fizički zdravih i sretnih pojedinaca, bez zdrave, brojne i valjane djece.«

Kazalo važnih pojmova

Biskupska konferencija je skupština biskupa jednog naroda ili određenog područja, koji zajednički obavljaju pastoralne zadaće za vjernike svojeg područja, da bi što više unaprjeđivali dobro koje Crkva pruža ljudima.

Biskupska sinoda je skupština biskupa Katoličke Crkve iz cijelog svijeta. Oni se sastaju da bi svojim savjetima pomogli u čuvanju i rastu vjere, ćudoređa i crkvene stege te proučavali za Crkvu aktualna pitanja. Može biti izvanredna i redovna.

Eden u *Bibliji* predstavlja mjesto na kojem je Bog zasadio rajski vrt. U njemu su rasla svakovrsna stabla, među kojima i stablo života te stablo spoznaje dobra i zla. Iz Edena je izvivala rijeka koja se granala u četiri kraka: Pišon, Gihon, Tigris i Eufrat. Bog je čovjeka postavio da čuva i obrađuje vrt, ali je nakon grijeha protjeran iz njega.

Egzegeza je grana teologije čiji je cilj istražiti značenje biblijskog teksta.

Ekleziologija je teološka disciplina koja obuhvaća nauk koji se tiče Crkve te teološku raspravu o naravi, funkciji i strukturama Crkve.

Emeritus znači zaslužan (nakon umirovljenja). Danas se npr. titula profesora emeritusa dodjeljuje posebno zaslužnim umirovljenim profesorima, a papa Benedikt XVI. prvi je papa emeritus.

Enciklika je okružno pismo koje piše papa, a u kojem se obrađuje koja za Crkvu aktualna tema.

Evangelizacija je pojam koji obuhvaća višestruku crkvenu djelatnost. U ranom kršćanstvu i tijekom povijesti označavala je navještaj radosne vijesti onima koji još nisu kršćani. Danas označava svaki navještaj radosne vijesti onima koji ju još nikad nisu čuli, ali i onima koji su već kršteni. U svrhu pojačanih napora u tom smjeru papa Benedikt XVI. ustanovio je 2010. Papinsko vijeće za promicanje nove evangelizacije.

Hamurabijev zakonik (zakonik babilonskog kralja Hamurabija), sastavljen između 1755. i 1750. pr. Kr., glavni je izvor babilonskog prava.

Harem je kod muslimana ženski dio kuće, potpuno odijeljen od ostalih prostorija i u koji je stranim muškarcima ulaz zabranjen. U prenesenom značenju označava više prilježnica jednog muškarca.

Incest ili rodoskvrunuće označava intimne odnose između rođaka ili osoba u tazbinstvu na razini koja između njih zabranjuje ženidbu.

Jahvistička predaja naziv je za autore starozavjetnih tekstova koji od početka govora o Bogu koji se objavljuje Izraelu koriste ime *Jahve*. Drugi izvještaj o stvaranju na početku *Biblije* dio je te predaje. Stariji je od tzv. svećeničkog izvještaja i napisan je u obliku pripovijesti. Potječe iz agrarne sredine, pa se biblijski pisac služi slikama vrta i zemlje.

Kanaan je staroegipatski naziv za područje od rijeke Jordana prema zapadu do obala Sredozemnog mora.

Konkubina je prilježnica, nevjenčana žena. U nekim su društvima (posebno u Kini) konkubine bile česta pojava.

Konstitucija je najvažnija vrsta dokumenata Drugoga vatikanskog sabora. Četiri donesene konstitucije obrađuju teme Crkve, objave i liturgije.

Kraljevstvo Božje je središnja tema Isusova propovijedanja. Predstavlja novi Božji svijet, u kojem je ljubav temeljni zakon. U njemu vladaju i ostale istinske vrijednosti, poput mira, istine i pravednosti, a zlo i grijeh su pobijeđeni.

Laici – vjernici laici su svi vjernici, osim članova svetog reda i redovničkog staleža odobrena od Crkve, koji su krštenjem združeni u jedno tijelo s Kristom.

Levirat ili leviratski brak predstavljao je kod starih Židova, a i nekih drugih naroda na Istoku, instituciju bračnoga prava po kojoj se brat mora oženiti udovicom svojega umrlog brata ukoliko on nije imao djece, da bi se zajamčio nastavak njegove loze.

Ministerijalno svećeništvo – dvije su vrste svećeništva: opće i ministerijalno. U opće svećeništvo po sakramentu krsta spadaju svi vjernici, a u ministerijalno zaređeni službenici (po sakramentu svetog reda). Tri su stupnja svetog reda: đakon, prezbiter (svećenik) i biskup.

Mješovite ženidbe su ženidbe katolika s krštenim osobama koje pripadaju Crkvi ili crkvenoj zajednici koja nije u punom zajedništvu s Katoličkom Crkvom (pravoslavci ili protestanti).

Ordinarij je crkveni poglavar koji ima vlast u određenoj službi. Ta se vlast odnosi na pravo poučavanja, upravljanja, presuđivanja i podjeljivanja sakramenata. Taj naslov nose papa i svi dijecezanski biskupi, vikari, opati i neki drugi visoki crkveni službenici.

Pasha je glavni židovski blagdan koji se spominje oslobođenja iz egipatskog ropstva. Za taj blagdan sprema se posebna hrana (beskvasni kruh, gorke trave, tvrdo kuhano jaje te janjeće meso).

Pastoral možemo definirati kao raznolik rad crkvene zajednice, potaknut Duhom Svetim, za ostvarenje Božjeg nauma spasenja u povijesti. Pastoralno djelovanje je, dakle, uvijek u odnosu prema čovjeku i njegovoj povijesti, a odvija

se u okviru stvarnih životnih okolnosti. Po naravi, pastoral ima oznaku djelovanja. Ne gubi se u apstraktnome, nego djeluje na konkretan i praktičan način. Dakle bavi se stvarnim situacijama ljudskoga i crkvenog života.

Pavlova povlastica – ženidba između dvoje nekrštenih razrješuje se Pavlovom povlasticom u korist vjere stranke koja je primila krštenje samo ako se nekrštena stranka rastala. Smatra se da se nekrštena stranka rastala ako ne želi s krštenom strankom zajedno živjeti ili ne želi s njom zajedno živjeti u miru i bez vrijeđanja Stvoritelja. Sveta Stolica može razriješiti takav brak, da bi osoba koja je primila krštenje mogla u potpunosti živjeti svoje kršćanstvo i sklopiti novu kršćansku ženidbu.

Poligamija je brak jednog muškarca s više žena.

Porneia – sv. Matej tim terminom označava brak među srođnicima koji je Zakonom bio zabranjen.

Prvorodstvo (bekorah) imalo je pravno značenje i bilo je povlastica prvorodnca. Po toj povlastici, on je imao pravo na očev blagoslov kojim bi se na njega prenosila sva predaja obitelji, plemena ili klana, a također i sva Božja obećanja. Prvorodnec se brinuo za cijelu obitelj, pa je imao i određenu vlast nad svojom braćom. Stoga je prvorodstvo bilo i čast i privilegija.

Rodoslovlje je posebna književna vrsta, koja, u nakani pisanja povijesti spasenja, shematizira povijest te sažeto i obogaćeno teološkom refleksijom izlaže slijed događanja za koja nedostaju vjerodostojni povijesni izvori.

Sekularizacija je proces odvajanja religije i društva, odnosno Crkve i države.

Sekularizam je zatvaranje društva u njegovu ideološku samodostatnost, koja odbacuje i negira Boga.

Sinagoga je židovski hram, bogomolja i mjesto za sastajanje i učenje.

Sinoptička evanđelja – kad se usporede *Matejevo*, *Markovo* i *Lukino evanđelje*, lako se uoči da su vrlo slična jedno drugomu. Zato se njihova evanđelja nazivaju sinoptičkima. Naziv su dobila po grčkim riječima *syn* (zajedno) i *opsis* (pogled). Dakle riječ *sinoptički* mogli bismo prevesti kao *zajednički pogled*.

Sulica je lagano koplje koje se koristi za bacanje.

Svećenička predaja – u nju spadaju dijelovi pet prvih knjiga *Starog zavjeta*, za koje se zbog njihovih zajedničkih karakteristika vjeruje da potječu od svećeničkih krugova iz Levijeva plemena u Jeruzalemu. Svećeničkoj predaji pripisuje se prvi biblijski izvještaj o stvaranju. To je poema u sedam pjevanja, čiji vrhunac predstavlja stvaranje čovjeka, odnosno prvoga bračnog para. Izvještaj je mlađi od jahvističkoga.

Talmud je zbirka tumačenja hebrejske *Biblije*.

Tetrarh je »vladar četvrtine«. Pojam se može odnositi na jednog od četiri suvladara u sustavu tetrarhije ili na provincijske vladare nad kojim teritorijem podijeljenim na četiri dijela.

Bibliografija

I. Izvori:

BISKUPSKA SINODA, *Relatio synodi* Treće izvanredne opće biskupske sinode *Pastoralni izazovi vezani uz obitelj u kontekstu evangelizacije*, Vatikan, 2014., na: <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=164231>, 21. 12. 2014.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 2002.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 2002.

IVAN PAVAO II., *Obiteljska zajednica – Familiaris consortio. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, Dokumenti 64, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 1981.

Katekizam Katoličke Crkve, Hrvatska biskupska konferencija, »Glas Koncila«, Zagreb, 1994.

Katekizam Katoličke Crkve. Kompendij, »Verbum« – »Crkva u svijetu«, Split, 2012.

LEON-DUFOUR X. i dr. (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 1988.

PAVAO VI., *Humanae vitae. Enciklika o ispravnoj regulaciji poroda*, Dokumenti 18, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 2008.

Rimski obrednik, *Red slavljenja ženidbe*, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 1997.

Zakonik kanonskog prava, »Glas Koncila«, Zagreb, 1988.

II. Ustav Republike Hrvatske i međunarodne konvencije:

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, pročišćeni tekst, Narodne novine, MU, 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

Konvencija o pravima djeteta, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2001.

Opća deklaracija o pravima čovjeka, Narodne novine, MU, 12/09.

Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine 85/10.

III. Ostala literatura:

- BALOBAN J., *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, »Glas Koncila«, Zagreb, 2006.
- BALOBAN J., *Vrednote u hrvatskoj i europskoj perspektivi. Pastoralno-teološki vid*, u: Bogoslovska smotra, 82 (2012.) 4, str. 955.-989.
- BLAŽEVIĆ V., *Vodič kroz crkveno pravo za vjernike*, Svjetlo riječi«, Sarajevo – Zagreb, 2007.
- BODROŽIĆ I., *Obitelj prema Božjoj mjeri*, na: <http://www.bitno.net/vjera/obitelj-prema-bozjoj-mjeri/>, 29. 12. 2013.
- GOLUBOVIĆ Z., *Porodica kao ljudska zajednica*, »Naprijed«, Zagreb, 1981.
- HOHNJEC N., *Obitelj i njezine generacije. Prilog biblijskoj antropologiji*, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, 2003.
- http://papa.glas-koncila.hr/images/stories/govori/hipodrom_homilija_pape_benedikta_xvi.pdf, 5. 6. 2011.
- JABLANOVIĆ T., *Ženidba u islamu*, u: Bogoslovska smotra, 49 (1979.) 1-2, str. 196 – 199.
- MATELJAN A., *Sakrament ženidbe u pravoslavlju. Povijest i teologija svete tajne braka*, u: Crkva u svijetu, 43 (2008.) 1, str. 35 – 66.
- MATELJAN A., *Sakramentalnost kršćanske ženidbe. Propozicije Međunarodne teološke komisije i Kristološke teze G. Martelea*, Crkva u svijetu, 43 (2008.) 4, str. 550 – 573.
- MRAKOVČIĆ B., *Novozavjetno svećeništvo i njegov odnos prema euharistiji*, u: Riječki teološki časopis, 18 (2010.) 1, str. 5 – 36.
- TAMARUT A., *Crkveno lice obitelji*, u: Bogoslovska smotra, 84 (2014.) 4, str. 745 – 768.
- VIDOVIĆ M., *Od križa do uskrsnuća. Temeljna poruka Prve poslanice Korinćanima*, Hrvatsko biblijsko društvo, »Teovizija«, Zagreb, 2007.
- VIDOVIĆ P., *U početku stvori Bog... obitelj (Post 1,1.27s). Biti ili ne biti obitelji znači biti ili ne biti života i samoga svijeta*, u: Obnovljeni život, 65 (2010.) 2, str. 221 – 238.

Biografija

Nikola Milanović rođen je 1964. godine u Sinju. Osnovnu školu završio je u Dicmu, a kasnije školovanje nastavio je u Splitu. Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu završio je studij teologije.

U školskoj godini 1995./96. zaposlio se kao vjeroučitelj i danas radi u Obrtnoj tehničkoj školi u zvanju vjeroučitelja – mentora.

Kao vjeroučitelj dugi niz godina pripremao je učenike za natjecanje iz vjeronauka, a trenutačno je član Državnog povjerenstva za provedbu natjecanja iz vjeronauka.

Urednik je portala *hu-benedikt.hr*, a tjedno piše članke koje objavljuje portal *misija.slobodnadalmacija.hr*. Članke objavljuje i u *Svjedoku* (godišnjaku Katehetskog ureda Splitsko-makarske nadbiskupije).

NACIONALNI KATEHETSKI URED
HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE
Ksaverska cesta 12A, 10 000 ZAGREB